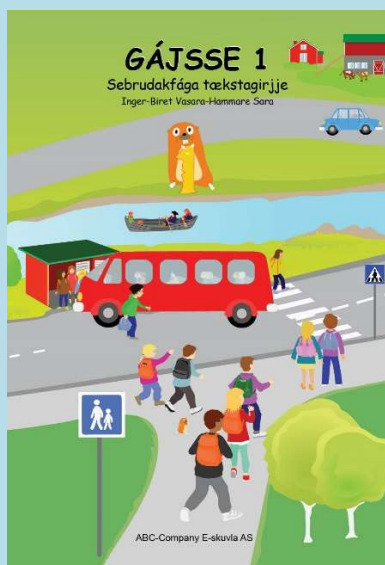

Inger-Biret Vasara-Hammare Sara ja Kirsi Paltto

Digigájsse 1 - sebrudakfáhka áhpadiddjebagádus

(19.6.2024)

www.e-skuvla.no

Sisadno

Oahppopládna: Fága relevánssa ja guovdásj árvo	3
Guovdásj elementa	3
Imájdallam ja átsådibme.....	3
Sebrudaklájttális ájadallam ja aktijvuoda.....	3
Demokratijjadádjadus ja sæbrram.....	4
Guoddelis sebrudagá	4
Identitiehtaávddånibme ja aktijvuoha	4
Fágajgasskasasj tiemá.....	4
Álmmukvarresvuoha ja bierggim.....	4
Demokratijja ja viesátguojmmevuoha	5
Guoddelis ávddånibme.....	5
Vuodotjehpudagá	5
Njálmálasj tjehpudagá.....	5
Buktet tjället	6
Buktet láhkát.....	6
Buktet riekknit.....	6
Digitála tjehpudagá	6
Máhtudakulme ja árvustallam.....	7
2. jahkedáse máhtudakulme ja árvustallam.....	7
Áhpadattijn árvustallam	7
Gájsse-oahpponævvorájdo birra	3
Gåktu oahpponævov adnet?.....	10
Jahkepládna	11
METÁVDDÁLASJ OASSE	14

Oahppopládna: Fága relevánssa ja guovdásj árvo

Sebrudakfáhka la guovdásj fáhka vaj oahppe sjaddi oassálasste, berustiddje ja lájttális ájádalle viesátguojme. Fáhka galggá viehkedit oahppijt vuojnnet aktijvuodajt indivijdalasj válljimij, sebrudahkastruktuvraj ja luondo gierddamarájáj gaskan. Sebrudahkafágan galggi oahppe oadtjot máhttelisvuodav átsáidittjat ietjasa identitiehtav, bájkálasj sebrudagáv ja nasjávnlálasj ja globála tjuolmajt. Fágajn bargadijn galggi oahppe dádjadit gáktu geografijjalasj, histávrrálasj ja dálásjájge dile biedji ævtojt dasi gáktu ulmutja állidi ietjasa dárbojt, ja gáktu fábmo ja ressursa juogeduvvi. Oahppe galggi sjaddat diedulattjan dasi gáktu histávrrá la mijáv hábbmim, valla aj gáktu mij hábbmip histávrráv. Fáhka galggá viehkedit aktugasj oahppev ávddánahttet identitiehtav ja dádjadit ulmutijit iesjuhtiklágásj aktijvuodaj sihke Sámen ja Sáme álggolin. Dát aj merkaj sebradahttet ienepláhko- ja unnepláhkoperspektijvajt, máhttet ietjá iemeálmugij buohtastahttet ja dádjadit iesjuhtik fámo vidjurijit ja man ájnasa demokratijjalasj árvo li. Návti viehket sebrudakfáhka nannit oahppij dádjadusáv ietjastis, sebrudagás manna viessu, ja gáktu máhtti ietjasa iellemij ja boahteájggáj vájkkudit.

Gájka fága galggi áhpadusá árvovuodov duohtan dahkat. Sebrudakfáhka galggá ávddánahttet berustimev, lájttális ájádallamav, dahkamávov ja diehtemvájnogisvuodav ja nannit miellaguottojt ja árvovt dagu gierddisvuoha, avtaárvulasjvuoha ja vieledibme. Sebrudakfágalasj ájádallamvuogij ja metávdáj baktu galggi oahppe ávddánahttet dájmalasj viesátguojmmevuodav, man vuodon la diedulasjvuoha demokratijjaj, birrasij, almasjrievtesvuodajda, dássádussaj ja moattebelakvuoda árvuvj. Oahppopládna la tjanádum sáme árvojda, giellaj, kultuvrraj ja sebrudakiellemij.

Guovdásj elementa

Imájdallam ja átsádibme

Oahppe galggi imájdallat, reflektierit ja árvustallat gáktu máhtto sebrudagá birra ávddála ja dálla badján. Oahppe galggi bessat liehket diehtemvájnoga ja dájmalattjat áhtsát ja hábbmit máhtov aktu ja ietjádij sihke klássalanján ja dan álggolin. Duodden galggi oahppe viedtjat ja adnet diedoijt iesjuhtiklágásj histávrrálasj, geografijjalasj ja sebrudakmáhtulasj gáldojs tjuovggidittjat bielijt iesjuhtik sebrudagájn, iesjuhtik ájgijda ja ietjasa iellemin. Galggi aj máhttet lájttálisát árvustallat makta gáldo li luohtedahtte ja ájggeguovddela.

Sebrudaklájttális ájádallam ja aktijvuoda

Oahppe galggi dádjadit aktijvuodajt geografijjalasj, histávrrálasj ja dálásjájge dilij gaskan ja gáktu dá dile aktu jali aktan li vájkkudam ja vájkkudi ulmutijida ja sebrudagájda. Oahppe galggi oahpásmuvvat gáktu luonndo ja sebrudahka nubbe nuppev vájkkudi. Sij galggi vuojnnet gáktu vássám ájge ávddánimen lidjin sihke bårka ja jårka ja mij vájkkudij rievddadusájda, aktan ávddánahttet histávrrálasj empatijjav. Oahppe galggi analysierit gáktu fábmo ja fámo vidjura li vájkkudam ja vájkkudi iesjuhtik bielijda sebrudagán. Sij galggi árvustallat máhtov, dáhpádusájt ja fenomienajt iesjuhtik perspektijvajn ja reflektierit manen ulmutja li válljim ja ájn válljiji iesjuhtik láhkáj.

Demokratijadadjadus ja sæbrram

Oahppe galggi dádjadit gáktu geografijjalasj, histávrrálasj ja dálásjájge dile li biedjam ja biedji ævtojt makkir máhttelisvuoda ulmuttijn li læhkám ja li aktan barggat, organisierit ja dahkat mærrádusájt iesjguhtik sebrudagájn. Oahppe galggi dádjadit sieradusájt rijkaj gaskan gå la sáhka stivrrimvuoges ja almasjrievtesvuodajs ja unneplågoj bærrájgæhttjamis, ja sij galggi vuojnnet gáktu sieradusá li vájkkudam ja vájkkudi ulmuttijn iellemij ja máhttelisvuodajda vájkkudit. Sij galggi dádjadit manen rijdo li badjánam ja badjáni, ja gáktu da li giehtadaláduvvam ja giehtadaláduvvi. Oahppe galggi oadtjot hárrájnamev gáktu demokratijja doajmmá práksisin vaj máhtti sebrudakhábbmimij sæbrrat. Dán guovdásj elementa sisanov galggá iesjguhtik perspektijvaj vuodon gæhttjat, bájkálasj dáses globála dásásj, ja iemeálmuk- ja unneplåhkoperspektijvaj, gánnå dættot vássám ájgev, dálásj ájgev ja boahtte ájgev.

Guoddelis sebrudagá

Oahppe galggi dádjadit gáktu geografijjalasj, histávrrálasj ja dálásjájge dile li biedjam ja biedji ævtojt gáktu ulmutja li ietjasa dárbojt állidahtám ja állidahtti vil uddnik, ja gáktu ressursa iesjguhtik sebrudagájn li juogeduvvam ja juogeduvvi. Dat merkaj vuojnnet jut geografijjalasj moattebelakvuoha ja variasjåvnnå li bierggima ja iellemdile vuodo. Oahppe galggi dádjadit guoddelis ávddånime dimensjåvnnåjt økonåvmålasj, birrasa ja sosiála bieles ja gáktu da li aktij tjanådum. Sij galggi dádjadit gáktu vássám ájge rievddadusá li dán gálmå dimensjåvnnåjt vájkkudam ja nav aj man guoddelisá iesjguhtik sebrudagá li. Oahppe galggi vuojnnet gáktu ulmuttijn ressursaadno la vájkkudam ja vil vájkkut, ja máhttet árvustallat vejulasj dájmajt guoddelis ávddånime hárráj indivijdalasj, nasjåvnnålasj ja globála dásen. Guoddelis ávddånime sebrudakfágan galggá iesjguhtik perspektijvaj vuodon gæhttjat, bájkálasj dáses globála dásásj, ja iemeálmuk- ja unneplåhkoperspektijvaj, gánnå dættot vássám ájgev, dálásj ájgev ja boahtte ájgev.

Identitiehtaávddånibme ja aktijvuoha

Oahppe galggi dádjadit gáktu ulmutja ávddånahtti identitiehtav ja gullevasjvuodav, ja gáktu iehtjádij siegen doajmmi. Galggi dádjadit manen ulmutja sihti sebrudahkan viessot, ja gáktu geografijjalasj, histávrrálasj ja dálásj ájge vidjura vájkkudi identitiehta ávddånibmáj. Dási gulluji iesjguhtik perspektijva mij buorre iellem máhttá liehket, ja jut oahppe ávddånahtti sihke histávrrådiedulasjvuodav ja tjadådime máhtov gå ietjasa ávdep ájge, dálásj ájge ja boahtte ájge baktu dádjadi.

Fágajgasskasasj tiemá

Álmmukvarresvuoha ja bierggim

Sebrudakfágan merkaj fágajgasskasasj tiebmá álmmukvarresvuoha ja bierggim ahte oahppe galggi sjaddat diedulattja ietjasa identiehttaj ja identiehtaávddånibmáj ja dádjadit indivijdav oassen iesjguhtik aktijvuodajs. Dádjadit gáktu iehtjádij siegen doajmmá, aj digitála láhkáj, vájkkut relasjåvnnåjda ja gullevasjvuohaj la aj oassen fága máhtudagás. Fáhka galggá vájkkudit jut oahppe máhtti buoragit válljit iellemin ja giehtadallat hásstalusájt ma li tjanådum seksualiehttaj, persåvnnålasj ruhtadilláj, gárevselgajda, ålgoldisvuohaj ja digitála ulmutjahttemij. Fáhka galggá aj hábbmit

dádjadusáv, vieledimev ja gierddisvuodav moattebelakvuohtaj, iehtjádij árvojda ja iellemválljimijda, ja vaddet perspektijvajt dasi mij buorre iellem máhtttá liehket. Fága baktu galggi oahppe máhttet identifiserit suorgijt gánná ulmusjávvo ájtduvvá, duola degu ulmusjoasestime ja dálásj ájge oarjjevuoda aktijvuodan, ja vuosedit dájmajda ma ulmutjij vuododárbojt várajda válldi.

Demokratijja ja viesátguojmmevuohtha

Sebrudakfágan merkaj fágajgasskasasj tiebmá demokratijja ja viesátguojmmevuohtha ahte oahppe ávddánahtti máhtov ja tjehpudagájt vaj máhtti demokratijjalasj prosessajt hábbmit ja dajda sæbrrat. Fága baktu oahppe ávddánahtti máhtov ja dádjadusáv demokratijjalasj árvoj ja prinsihpaj hárráj. Oahppe galggi aj demokratijjalasj institusjávna j ávddánimev dádjadit Sámen, ja gáktu sijdda la læhkám ja la ájn akta vuohke ietjas organisieritjit demokratijjalattjat. Dát aj guosská sámij barggij rijkajgasskasasj iemeálmukaktisasj bargujn ja rijkajgasskasasj sjehtadusájn ja konvensjávna j merkadusán demokratijjalasj ávddánibmáj. Bargadijn sebrudakfágaj galggi oahppe ájádallat lájttálasát, válldet iesjguhtik perspektijvajt, giehtadallat dágástallamijt ja vuosedit dájmalasj viesátguojmmevuodav. Sebrudakfáhka galggá vájkkudit jut oahppe máhtti demokratijjalasj sæbrrat ja vijddásappot ávddánahttet dav ja hieredit ekstriema guottojt, ekstriema dagojt ja terrorismav. Máhtto terrordago birra Vuonan snjilltjamáno 22. b. 2011 galggá liehket oassen áhpadusás dán birra.

Guoddelis ávddánibme

Sebrudakfágan merkaj fágajgasskasasj tiebmá guoddelis ávddánibme ahte oahppe galggi dádjadit guoddelisvuoda sosiála, økonávma lasj ja birás bielij aktijvuodajt. Sebrudakfáhka galggá vájkkudit jut oahppe dádjadi ulmutjij ressursaadno la, ja vilá vájkkut bájke, regionála ja globála dásen. Máhtto luondo ja sebrudagá aktijvuodaj birra, gáktu ulmutja vájkkudi dálkádahkaj ja birrasij, ja gáktu bierrgim, iellemvuohke ja demografijja aktan gulluji, buoret dáv dádjadusáv. Gáktu luonndo dájdaduvvá ja háldaduvvá Sámen ávdep ájgen ja dálásj ájgen gullu dási. Guoddelis ávddánibme sihke bájke, nasjávna j globála dásen la demokratijjalasj birástagáj, dájmalasj viesátguojmij ja dálásj ja boahhte buolvaj solidaritiehtha duogen. Sebrudakfágan galggi oahppe reflektierit ja árvvaladdat dilemmaj ja geldulasjuodaj badjel ma li tjanádum guoddelis ávddánime iesjguhtik dimensjávna jda ja vuojnnet ahte sihke ulmutjij ja sebrudagáj dago li ájnna.

Vuodotjehpudagá

Njálmalasj tjehpudagá

Njálmalasj tjehpudagá sebrudakfágan li máhttet gulldalit, dálkkut, formulierit ja vuojnojt ávdedit, respánsáv vaddet ja iehtjádij dágástallat. Dádjadit iehtjádij vuojnojt ja gatjádít tjielgadiddje ja tjiegnodiddje gatjálvisájt gullu aj dási. Njálmalasj tjehpudagájda gullu aj sæbrrat njálmalasj subtsastimárbbedáhpáj vaj sáme sebrudagájt ja kultuvrajt dádjat. Njálmalasj tjehpudagáj ávddánibme vuolggá ietjas vuojnoj ávddánbuktemis, vuorrolakkoj sáhkadimes ja gulldalimes, ja iehtjádijda respánsáv vaddemis gitta iesjguhtik perspektijvajt válldet ja argumentierimav vuodostit stuoráp sivvaaktijvuodajn. Ávddánahttem merkaj manenagi ienep subtsastit aktijvuodaj birra,

árvaladdat fágalsj gatjálvisájt ja giehtadallat ienep kompleksa diedojt ja dádjadit gáktu iesjguhtik ávddånbuktemvuoge vájkkudi sisadnuj ja vuosstávjáldáj.

Buktet tjället

Buktet tjället sebrudakfágan la plánit, hábbmit ja giehtadallat tevstajt ma li tjállema ulmmáj hiebaduvvam. Dat aj merkaj juogadit, gaskostit ja ávddånbuktet máhtov ja diedojt tjálatlattjat ja adnet sebrudakfágalsj moallánagájt, dahkat argumentierimav ja átsádit ja problematisierit sebrudakfágalsj tiemájt. Ja de merkaj dat máhttet duodastit ja ávddånbuktet sebrudakfágalsj guoradallamij båtusijt tjálatlattjat. Tjállemtjehpudagáj ávddånibme fágan vuolggá álkkes fáktágárgadisáj ja gatjálvisáj formulierimis ja gáldojda vuosedimes, gitta fáhkatevstaj tjállemij, tjuolmajt árvaladdat ja vuosedit ienep kompleksa gáldojda.

Buktet láhkát

Buktet láhkát sebrudakfágan la átsádit, dálkkut ja lájttálsisát reflektierit iesjguhtik histávrrálasj, geografijjalasj ja sebrudahkamáhtulasj gáldoj badjel. Dat aj sisadná gávnnat diedojt ja diedulattjat válljit ja hilggot iesjguhtik gáldojt. Buktet láhkát merkaj reflektierit gáktu sajádahka ja perspektijvva vájkkudi iesjguhtik gáldojda, dábddát argumentierimav ja sieradit vuojnojt, fáktájt ja tjuottjodusájt. Láhkámtjehpudagáj ávddånibme fágan vuolggá gallegattja hiebaduvvam gáldoj anos gitta iesj gávnnat ja buohtastahttet diedojt ienep moattebelak gáldojs ma li ienep kompleksa.

Buktet riekknit

Buktet riekknit sebrudakfágan la máhttet viedtjat, giehtadallat, analysierit ja árvustallat lågojt ja stuorra dáhtátjoahkkijt kontevsta vuodon vaj máhttá juojddá sebrudahkaássij birra miejnnit. Duodden dat merkaj adnet ájggelinjajt ja mihtojt gá átsát ja ávddånbukta histávrrálasj ja geografijjalasj vidjurijt ja vuojnnet aktijvuodajt. Buktet barggat tjuolmaj ma økonomijjaj gulluji ja gáldadibmáj, ja gáktu da aktij gulluji, la aj oassen. Riekknim tjehpudagáj ávddånibme fágan vuolggá konkrehta ja álkkes tabellaj ja gráfalasj ávddånbuktemij dálkkumis, gitta kombinierit ja analysierit stuoráp dáhtátjoahkkijt ja vuojnnet gáktu ájge badjel rievddi.

Digitála tjehpudagá

Sebrudakfágan la sierralágásj ávdåsvásstádus jut oahppe ávddånahtti digitála viesátguojmmevuodav. Digitála tjehpudagá sebrudakfágan merkahi buktet adnet digitála vædtsagit gávnatjit, giehtadallat ja navigierit digitála gáldojn, liehket lájttálsis digitála gáldojda ja válljit guoskavasj diedojt. Le aj sáhka máhttet guládallat, aktan barggat ja hábbmit digitála buktagijt ja tjuovvot njuolgadusájt ja nármajt guládallamij nehta baktu, persávnnåsuodjalusá ja dájddobargoj ráddimriektá gáktuj. Tjehpudahkaj aj gullu diehto- ja dáhtásihkarvuodav bisodit. Digitála tjehpudagáj ávddånibme vuolggá digitála ressursaj átsádimes ja anos, gitta iesj áhtsát ja válljit diedojt ja vuosedit buorre digitála árvustallamav gá diedojt vállji, digitála ressursajt adná ja guládallá nehta baktu.

Máhtudakulme ja árvustallam

2. jahkedáse máhtudakulme ja árvustallam

Áhpadusá ulmme le oahppe galggá máhttet

- ávddánahttet ja ávddánbuktet sebrudakfágalasj gatjálvisájt
- ságastallat gáktu iesjguhtik vuona ja sáme gáldo, aktan subtttsasa ja kárta, máhtti diedojt sebrudakfágalasj ássij birra vaddet
- átsádit ja gávvidit kulturmujojt ja kultuvrra- ja luonndoduobddágav lahkabirrasin
- átsádit ja ávddánbuktet gáktu ulmutja viessun avta–guovte buolva dássta ávddála
- reflektierit manen ulmutjijn li iesjguhtik vuojno ja válljiji iesjguhtik láhkáj
- ságastallat ráddnavuoda ja gullevasjvuoda birra ja mij vájkkut aktijvuodajda ulmutjij gaskan
- gávvidit ja buojkudit moattebelakvuodav ja avtaárvvasasjvuodav Sámen, dættodit sáme berajvuodav ja iesjguhtik familljahámij ja álmuktjerdajt
- átsádit ja vaddet buojkulvisájt dasi gáktu ulmutja vájkkudi dálkádahkaj ja birrasij, ja duodastit gáktu vájkkudusá lahkabirrasin vuojnnuji
- ávddánbuktet ja buojkudit riektájda ma mánájn li Vuonan ja væráldin, ja majt máná máhtti dahkat jus dá rievtesvuoda doajeduvvi
- átsádit ja buojkudit gáktu máná máhtti mærrádusájda vájkkudit ja aktan barggat demokratijjalasj prosessaj hárráj
- ságastallat digitála aktandoajmmama máhttelisvuodaj ja hásstalusáj birra
- ságastallat dábdoj, rubmaha, sjierve ja seksualitehta birra, ja gáktu ietjas ja iehtjádij rájáj máhttá vuosedit ja vieledit
- átsádit ja buojkudit gáktu ulmutja iesjguhtik ásijn væráldin vájkkudi goabbá guojmesa iellemijda

Áhpadattijn árvustallam

Áhpadattijn árvustallam galggá viehkken ávdedit oahppamav ja fáhkamáhtudagáv ávddánahttet. Oahppe vuosedi ja ávddánahtti máhtudagáv sebrudakfágan 1. ja 2. dásen gá átsádi ja imájdalli sebrudakfágalasj tiemáj badjel ja reflektieriji gáktu dá tiemá aktij gulluji. Oahppe vuosedi ja ávddánahtti máhtudagáv gá áhtsáli ienep máhtov ja vuojnni máhtov máhttá moatte láhkáj áttjudit. Oahppe vuosedi ja ávddánahtti aj máhtudagáv gá vásedi ja

vuojnni ietjasa ja iehtjádijt oassen moattebelak aktijvuodas, ja gá vásemi majt merkaj liehket fáron vájkkudimen. Oahppe adni digitála ræjdojt vuosedittjat ja ávddánahtátjit máhtudagáv fágan ja oadtjogáhti digitála árvustallamfámojt gá vuojnni muhtem máhttelisvuodajt ja hástalusájt digitála aktisasjargon.

Áhpadiddje galggá dilev láhtjet oahppijoassálasstemij ja arvusmahttet oahppammiellaj sebrudakfágan dan baktu jut oahppe bessi átsádit, ságastallat ja imájdallat. Áhpadiddje ja oahppe galggi ságastallat oahppij ávddánime birra fágan. Oahppe galggi bessat gæhttjaladdat. Dajna máhtudagájn mav oahppe vuosedi, galggi bessat moalgget majt ietjasij mielas bukti, ja majt buorebut nahki gá ávddála. Áhpadiddje galggá bagádallat ienep oahppama gáktuj ja áhpadimev hiebadit navti váj oahppe bessi bagádallamij milta vijdedit ietjasa máhtudagáv sebrudakfágan diehtemvájnogisvuoda ja máhttoáhtsáma tjadá.

Gájsse-oahpponævvorájdó birra

Gájsse-oahpponævvorájdón la juohkka jahkedássáj (1. - 4. jahkedássáj):

- Digigájsse
digitála tækstagirjje (sláddimgirjje nehtan)
- diettedum barggogirjje
- digitála áhpadiddjebagádus

Digigájsse 1

Digigájsse álggobielie:	https://www.e-skuvla.no/yj/product/gaisa-1-4/
1-1 Mij skávláj álggep	https://www.mauthor.com/present/6552530133319680
1-2 Buorre dábe	https://www.mauthor.com/present/4650483381305344
1-3 Jáhtulahka	https://www.mauthor.com/present/5470058167533568
1-4 Mån iesj	https://www.mauthor.com/present/6484517229035520
1-5 Guovsagisájt máná	https://www.mauthor.com/present/5364189991927808
1-6 Medija	https://www.mauthor.com/present/5348278664822784
1-7 Verált	https://www.mauthor.com/present/6686494995120128
1-8 Dábdo	https://www.mauthor.com/present/5809945608323072
1-9 Muv rumáj	https://www.mauthor.com/present/5136387798335488

Áhpadiddjebagádusán li viehkkegatjálvisá , kommentára ja fáktádiedo áhpadiddjáj juohkka kapihttalín. Danna li aj ságastallamtiemá, praktihkalasj dájma, guoradallamtjuolma ja lãhkusa.

Tæksta- ja barggogirje:

Buorisboahtem skávlláj	7	Jahke ja máno	46
Mij skávlláj álggep	8	Jábe	48
Njuolgadusá	10	Sáme	50
Fáddara	12	Sáme miehtá Sámev	52
Skávlán álov oahppá	14	Sáme álmukbiejvve	54
Skávllágæjnno	16		
Álggoskávllá	18	Dálusj ájgge	56
		Dálusj vuošana	58
Mån	20	Dálusj ájge stáhkusa	60
Muv riegedimbiejvve	22		
Muv beraj	24	Geografiija	62
Muv berraha	26	Mijá guovllo	64
		Mijá suohkan (kommuvna)	66
Ráfe.	28	Duobddága.	68
AN-biejvve	30		
Mån lijkkuv stáhkát.	32	Moarmesmáno 17. biejevve	70
Mån máhtáv	34		
Muv árromsadje.	36	Bargo sinna	72
		Bargo álggon	74
Javla	38		
Javla ávddála	40	Media	76
Javla dán ájge	42	Sáme ávijsa	78
Ádá jahke	44	Girjjevuorkká.	80

Teekstegærja (pdfi)	
Barkoegærja (trykeme)	

Gáktu oahponævov adnet?

Girjen tjuovvop Lássiv ja Ielliv, ja sunnu dagojt skávlláálggemis gitta gidáj. Luoma aj fáron tjuovvu álles girjen. Luoma I Ielli ja Lássi ráddna ja juohkka gávuváj tjiehkádam la. Gávnni gus oahppe dav?

Tækstagirjen li juohkka áhtsámábáhkuj biejadum tjávdabáhkko gávuváj. Áhpadiddjebagádusán li Ságastallamtiemá iesj guhtik ábnnasijda.

Barggogirje gávuvastagá vuosedi oahppáj viehken makkár barggobiehke birra I sáhka.

Jahkepládna

Jahkepládna oajvvadus la ja danna soajttá gávnnat ájádusájt gáktu hábbmit áhpadusáv oahppoage ájge ja makkár konkrehta dájmajt tjaná áhpadussaj.

Vahkko	Ábnas	Doajmma
34	Mij skávlláj álggep Oahpásmuvvat Rutijna	Oahpásmuvvat ietjá oahppij, áhpadiddij ja skávllaviesojn. Ságastallat vieledime ja gierddisvuoda birra ja gáktu hieredit givsédimev.
35	Muv skávllá	Oahpásmuvvat skávllálanjáj, girjjevuorkáj, vuojadamhállajn ja ietján skávllásalujn.
36	Njuolgasusá	Oahppat ja dábddát skávllánjuolgasusájt.
37	Njuolgasusá, fáddara	Oahppat ja dábddát skávllánjuolgasusájt, æjvvalit fáddarij álu álles skávllájagev.
38	Skávllán álov oahppá	Válldet ávdásvástádusáv vaj sjaddá buorre oahppobirás.
39	Skávllágænno	Mij láhkáp galles li jáhtemin jáhtulagán ja mierkkip sjeibmáj gallásav mij vuojnne. Mij dahkap várddusáv, mij vuoset jáhtáliddij, gejt mij lip láhkám. Ságastallat klássan jáhtáliddij birra.
40	Álggoskávllá	Juohkka sajen li njuolgasusá, tjáledahkes njuolgasusá. Ulmutjahttem. Ráddnavuohta.
41	Mån	Nannit iesjdábdov. Oahppat barggat luojvvot.
42	Muv dábdo	Mij ságastip dábdoj birra ja reflektierip gáktu mij doajmmap gá iesjgenjalágásj dábdo bánti midij

43	Muv beraj	Mij tjuorggap tábluj jali tjuovggaárkkaj gáváv berrahis – vuorrasap ja nuorap oappájt ja vieljajt. Ságastallat gáktu l gá li oappá ja vielja, ja gá beraj rievddá. Láhkát ”giehttogirjátjijt”, majt oahppe li tjállám.
44	Muv berraha	Dahkat berajmuorav.
45	Ráfe	Ságastallat vieledime ja gierddisvuoda birra ja gáktu hieredit givsedimev.
46	AN-biejvve	Bájnnet AN-slávgáv ja dahkat siejnnegáváv.
47	Mån lijkkuv stáhkát	Gávnadit stáhkusav masi dahkat iesj njuolgadusájt.
48	Mån máhtáv	Nannit iesjdåbdov ja subtsastit juohkkahasj máhttá juojddá.
49	Muv rumaj	Ságastallap dan birra masi rubmahav adnep ja oahppap juohkkahasj mierret ietjas rubmaha badjel ja máhttá vuornnot, jus iehtjáda dahki juojddá, majt iesj ij sidá.
50	Javla	Dahkat javllahervav.
51	Javla ávddåla ja dán ájge	Manádit vuorrasijvieson. Dahkat javllahervajt.
1	Ádå jahke	Mij ságastallap majt mij jáhkkep lulu dáhpáduvvat ádå jagen.
2	Jahke ja máno	Oahppat jagen li 12 máno, 52 vahko ja 8 sáme jábe.
3	Jábe	Oahppat ja dievddet sáme jábijt rijmmuj.
4	Sáme	Oahppat sámij ja sáme álmukbiejve birra.
5	Sáme miehtá Sámev	Sáme árru nielje rijkajn. Rijkarájá ieredi.

6	Sáme álmukbiejvve	Oahpásmuvvat sáme slávgá bájnoj.
7	HISTÁVRRÁ Gáktu dâlen viessun?	Makkár lij viessom “dâlusj ájge”? Mij vâlldep fáron oabme dingajt sijdas ja subtsastip klâssan dinga birra (museasj). Subtsastit ja tjâllet giehtojt ulmutjij birra dâlusj ájge ja sâgastallat ieredusâj birra ja sâemmilâgâsjuodaj birra âvddâla ja dâlla.
8	Gáktu dâlen jâhtin?	Mij gâhttjap oabme dingajt ja gâhttjalip dâdjadit gáktu da li aneduvvum. Oahppe subtsasti majt li sijdan gullam. Majna âhko/âdjâ ja máttarâhko/-âdjâ viessun (âelâdusâ, dâhpâdusâ, berajsubttsasa).
9	Gáktu dâlen stâhkin ja vâdtsin skâvlâv?	Mij oahppap muhtem subtsasijt, myhtajt ja giehtojt. Dahkat âlkkes rollaspelajt daj vuodoj nanna.
10	GEOGRAFIJA	Oahppat bâgov geografija.
11	Mijâ guovllo	Oahppat tjâllet ietjas sijddabâjke namâv.
12	Mijâ suohkan (kommuvna)	Oahppat ietjas sijddasuohkana/-kommuvna suohkanmerkav.
13	Duobddâga	Oahppat makkâr duobddâga li Sâmen.
14	Moarmesmâno 17. biejvve	Oahppat Vuona slávgâ bájnojt.
15	Bargo sinna	Oahpásmuvvat iesj guhtik lâgâsj bargojda, majt sinna barggi.
16	Bargo âlggon	Oahpásmuvvat iesj guhtik lâgâsj bargojda, majt âlggon barggi.
17	Media	Oahppat makkâr iesj guhtik lâgâsj media li.
18	Sáme avijsa	Diehtet makkâr sâme avijsa li Sâmen.
19	Girjjevuorkká	Diehtet gânnâ girjjevuorkâ li duv guovlon. Manâdit skâvllâgirjjevuorkân.

METÁVDDÁLASJ OASSE

1. Buorisboahtem skávlláj

Sváldas: <https://www.mauthor.com/present/6552530133319680>

Ulme:

- ávddánahttet ja ávddánbuktet sebrudakfágalašj gatjálvisájt
- reflektierit manen ulmuttijn li iesjuhtik vuojno ja válljiji iesjuhtik láhkáj

Mávsulášj moallánagá:

- jasskavuohta ja skávlláápttim
- oahppam ja stáhkam
- aktisasj barggo

1-1 Mij skávlláj álgep

Jiedna: Dála l duv nammagalbba. Tjále ietjat namáv dasi ja hiervvi hervaj, majt gávna bieie rabdan. Máhtá nammagalbav tjáledit, máhtá de gahtsot dav uksaj, hillduj, skáhppaj jali láhkåmbævdđáj.

Muv namma l ...

Ságastallamtiemá:

- makkár vuorddemusá dujna li skávlláj
- majt dån hálijda oahppat
- majt máhttá barggat/dahkat skávllån
- masi ávvusa gájk ienemusát
- le gus aktak subtsastam gåktu l årrot skávllån

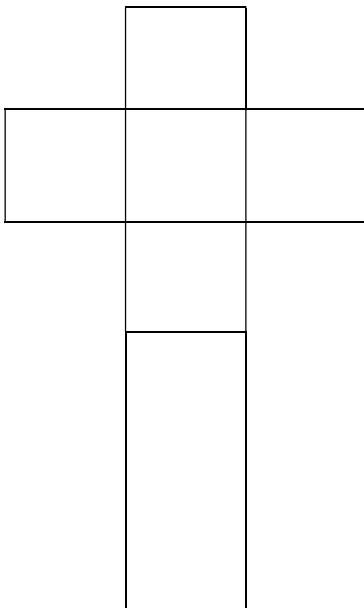
Hiebalasj dájma vuostasj skávllåbiejve:

- Bieja divna majt dárbaaha áhpadiddje bievde nali: blyántajt, sihkuniijt, bájnojt, tjállemgirijijt ja tækstagirijijt.
- Tjále tábluj/dáhtáj/smartboard:aj “Buorisboahtem skávlláj!” ja gájka oahppij namájt.
- Bieja bievdiijt nav gåktu galggi.
- Juohkkahasj gávnná ietjas sajev ja oadtju nammagalbav gå áhpadiddje tjuorvvu namáv.

- Dahkat nammagalbajt majt gahtsot tjebeda birra jali majt biedjá bievde nali.
- Dahkat nammagalbajt majt biedjá hilldojda ja bivtashilldojda.
- Dahkat girjjeskálmájt skávllágirrijda.
- Fáddara máhtti dahkat kártáv juohkka oahppáj gánná tjuodtju: “Buorisboahtem skávlláj!” Máhtta hiervvit gáváj, hærvvabáttijn jali navti gáktu hálijda.

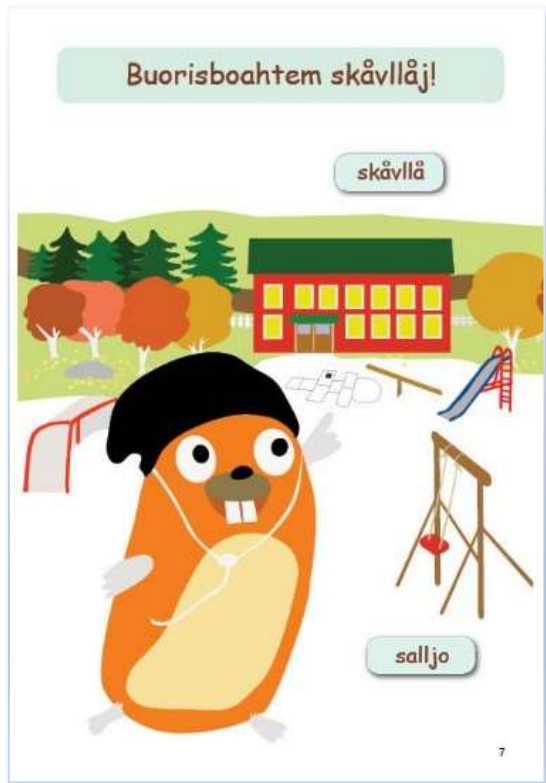
Praktihkalasj dájmaj barggoajvvadusá:

- Dahkat nammagáváv, majt gahtsot sæjnnáj jali klássalanjá uvsa álggobælláj. Danna máhtta árrót gávva jali dássju juohkkahasj tjuorggá ietjas dasi.
- Nammagávva sjaddomuora hámen, juohkka mánná tjuorggá sjattov masi lijkku ja tjállá ietjas namáv dasi ja de gahtsu sjattov sjaddomorra.
- Nammagávva gánná I dievva biejevveláttijs ma li girddemin almen. Oahppe tjállá ietjas namáv biejevvelátte nali ja dabbmi dav almmáj.
- Nammagávva gánná I dievva ballonņajs.
- Poassta mij ávvudahtta: Konvoluhtta masi oahppe tjállá ietjas namáv ja bájnni tjáppa gáváv. Gahtsot konvoluhtajt sæjnnáj ja akti vahkon galggá oahppe tjället girjev jali tjuorggat tjáppa gáváv mij ávvudahtta duv ja duv skávlláguojmijt. Dahkat listav gesi galggá tjället.

- Dahkat tjalmanav gánná li vuogas bágo ma ávvudahtti. Máhttelis la aj dahkat guokta tjalmana, akta tjalman bágoj ma ávvudahtti skávllábargo hárráj ja nubbe tjalman bágoj ma alodi oahppijt ietján.
- Dárbaha mielkkepáhkev, bájnnopáhppárav, damev, skárjáj ja bájnnimbierrgasijt.
- Dála I hájn akta ávddámærkka: Bájnni ruoppsadin avta bielev ja tjále namáv dasi, bájnni visskádin ja tjále lávllagav masi mánná lijkku, bájnni alegin ja tjále makkár juhtusij mánná lijkku, davva máhtá dahkat sijdan jus hálijda.

Tækstagirjje b. 7:

Barggogirjje b. 6-7

Áávnada namáv luobmagij.

Mijá klássa luobmaga namma le:

Buorisboahthem skávllåj

Mij oahppap skávlån.

Tjuorga ietjat gáváv.

Muv namma I:

Ááá bágo:

6 7

1-2 Mij skávlláj álggep

Digigájsse: Kap 1, b. 2

Tæksta- ja barggogirjje: b. 8-9

Jiedna: Dálá dán la skávlláj álggám ja galga juohkka bieje badjánit ja boahet skávlláj. Dán oattjo ádá barggosajev. Dán ievvvi ádá rádnajt dálá ja ádá áhpadiddjev.

Gávna gus Ielliv gáván? Ielli l namáv tjállám ietjas skávllávuossaj. Dieddela suv.

Ságastallamtiemá:

- Dálá dujna li ádá skávllárádna ja dán hæhttu buorren sijá vuosstáj árrot. Gáktu galga árrot ietjat rádnaj viuosstáj?

Mávulasj terma:

- ráddna
- venak

Tækstagirjje, b. 8-9:

Barggogirjje, b. 8-9:

Mij skávlláj álggep

Skávllán la suohtas.

Muv skávllá namma le:

Muv áhpadiddje namma le:

Bájnni ma li div klássalarján.

Bájnni ma li div pænnaskuvdon.

1-3 Skávlláladnja

Digigájsse: kap 1, b. 3

Tæksta- ja barggogirjje: b. 14-15

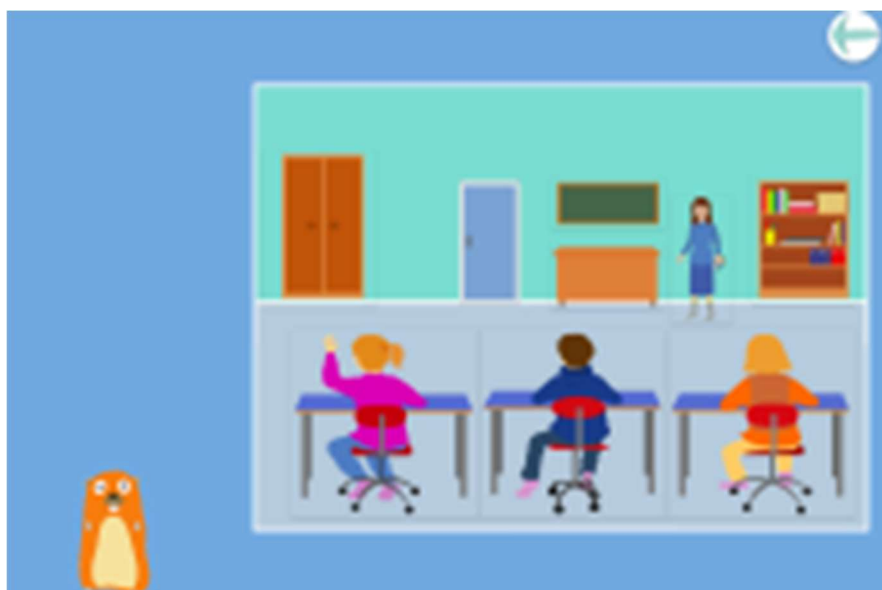
Jiedna: Skávllálanján mij oahppap láhkát, tjállet ja riekknit. Álgon galga oahppat bokstávajt ja lågojt.

Mij bierru árruot klássalanján vaj mij buoragit soapptsop ja oahppap? Sirde dingajt, oahppijt ja áhpadiddijit klássaladnjaj!

Praktihkalasj dájma: Oahpásmuvvat skávllá sierralágásj lanjájda.

Biesskedit avijsajs ja bládijs majt dárba j skávllán vaj oahppá.

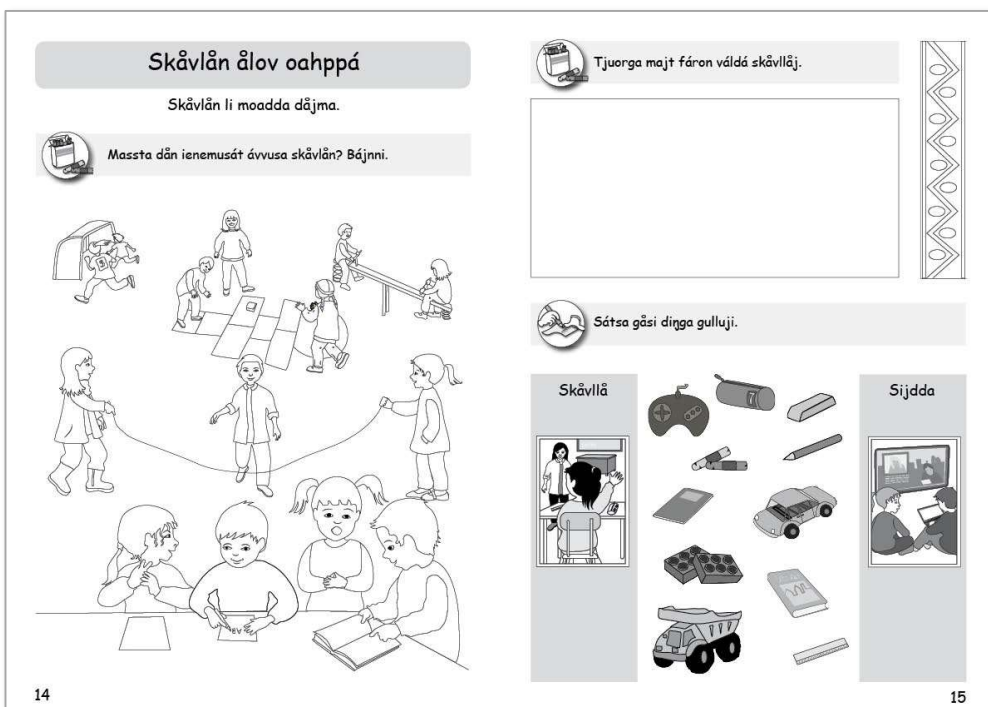
Vásstádus:

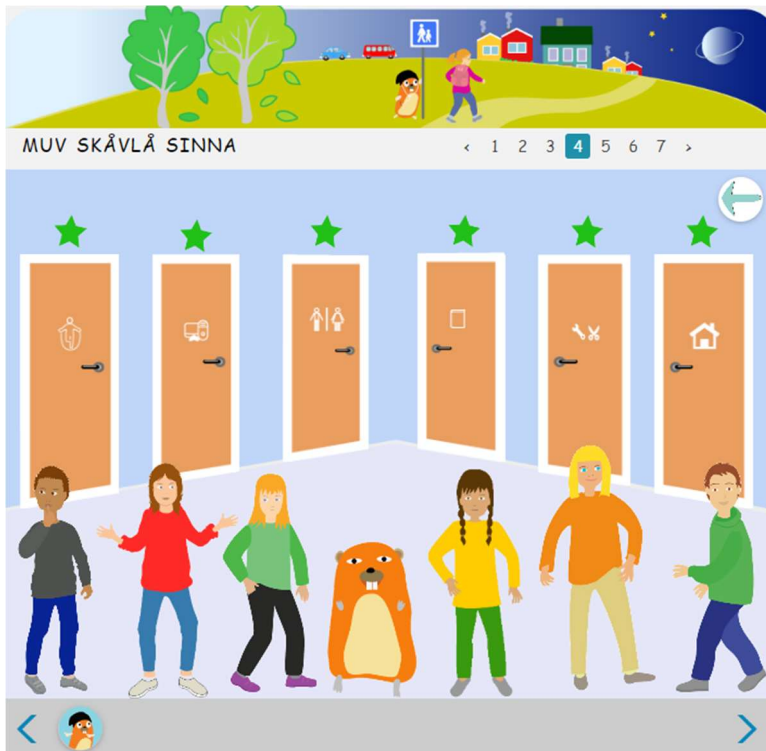
Ságastallamtiemá:

- Skávllá I oahpposadje, gánná li skávllálanjá, skávllásalljo, áhpadiddjeladnja, skávllábiello ja állo ietjá.
- Majt mij hæhttuup fáron válldet skávlláj juohkka biejeve?

Tæksta- ja bargogirjje: b. 14-15

1-4 Muv skávlá sinna

Jiedna: Skávlán ælla dássju klássalanjá, valla aj ietjá lanjá duola degu lásjmuđallamladnja, hivsiga, dáhtáladnja, duodjeladnja, muhtem skávlájn la aj bibliotiehkka.

Viehkeda mánájt gávnnat riehta lanjájt. Dieddela mánáj gávájt ja de dav lanjá uvsav, gási mánná sihtá mannat.

Vásstádusá:

Oahppe 1: Uksa 3 (hivsik)

Oahppe 2: Uksa 1 (lásjmuđallamladnja)

Oahppe 3: Uksa 5 (duodjeladnja)

Oahppe 4: Uksa 6 (áhpadiddjeladnja)

Oahppe 5: Uksa 4 (bibliotiehkka)

Oahppe 6: Uksa 2 (dáhtáladnja)

1-5 Bibliotiehkka

Jiedna: Ienemus skávlájn la bibliotiehkka, vissásit duv skávlán aj la bibliotiehkka. Bibliotiehkan hæhttu sjávot árrót vaj sán guhti sihtá girjev láhkát máhttá dav dahkat.

Girje li alfabehtalaj árnigin hilldon. Bieja girjiht riekta sadjáj!

Vásstádusá:

1-6 Ietjas bargo árvustallam

IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM

< 1 2 3 4 5 **6** 7 >

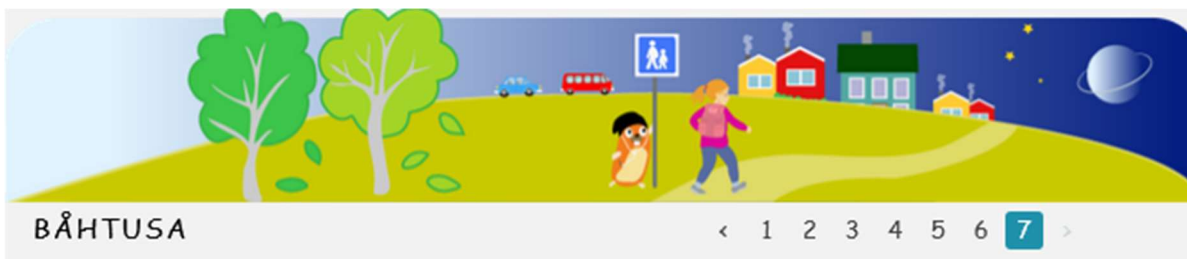
Dán bielen dán galga ájádallat majt la oahppam ja man buoragit dán la oahppam. Mierkki riehta járbbádisáv.

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbahav vil hárrjídallat
	1. Mån diedáv gáktu le álget skávlåj.	☐	☐	☐
	2. Mån diedáv mij klássalanján la.	☐	☐	☐
	3. Mån diedáv makkir ietjá lanjá skávlån li.	☐	☐	☐
	4. Mån diedáv gáktu bibliotiekan galggá árrrot.	☐	☐	☐
	5. Mån máhtáv nammagalbav dahkat.	☐	☐	☐

1-7 Båhtusa

BÅHTUSA 		 RIEKTA VÁSSTÁDUSÁ	 MIEDDEMA
NAMMAGALBBA	0%	0	1/0
MIJ SKÅVLLÁJ ÁLGGEP	0%	0	0/0
SKÅVLLÁLADNJA	0%	0	0/0
MUV SKÅVLÁ SINNA	0%	0	0/0
BIBLIOTIEHKKA	0%	0	0/0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM	0%	0	0/0
TJOAHKKÁJ 	0%	0	1/0

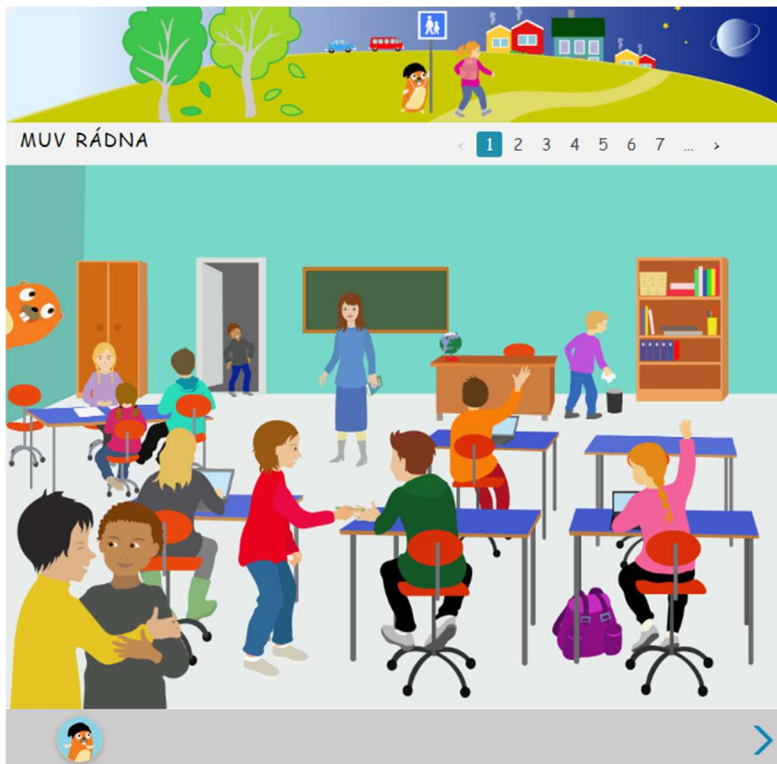
2. Buori dábe ja njuolggadusat

Svállidas: <https://www.mauthor.com/present/4650483381305344>

Ulme:

- ságastallat ráddnavuoda ja gullevasjuoda birra ja mij vájkkut aktijvuodajda ulmuttij gaskan
- ávddánahttet ja ávddánbuktet sebrudakfágalsj gatjálvisájt

2-1 Muv rádna

Jiedna: Dieddela daj mánájda, gudi li sijvosa ja buorreielaga nuppijda.

Mávsulasj terma:

- njuolggadus

Praktihkalsj dájma:

Hárjjidallat gáktu ulmutjahttet iesj guhtik sajijn skávlán. Gáktu loabev gatjádít, gáktu hivsigin (unnagoadátjin) vádtset, gáktu giedajt bassat bassat. Iesj guhtik njuolggadusájt máhtta juohket vaj juohkka vahko oahppe barggi iesj guhtik njuolggadusájn.

Vásstádusá:

Ságastallamtiemá:

- Manan njuolgasusá li nav ájnna?
- Manen mij ep máhte dahkat navti gáktu mij sihtap?
- Manen mij dárbaht njuolgasusájt klássalanján?
- Makkár njuolgasusá bierriji árrat klássalanján?
- Majt mij hæhttu dahkat vaj gájkajn la buorre ja dágálasj skávládille?
- Makkár njuolgasusá galggi árrat klássalanján?
- Vetsadit makkár njuolgasusá hábbmiji ja semadi aktisasjuodav ulmuttij gaskan ja ságastallat mij dáhpáduvvá ja makkár tjuovvusa sjaddi gå doadjep njuolgasusájt/dábijt.

Tæksta- ja barggogirjje, b. 10-11

Njuolgasusá

báddá

aktan

sábadit

Skávlán li njuolgasusá. Gá mij tjuovvop njuolgasusájt, de gájkajn la suohtas.

Njuolgasusá

Njuolgasusá subtsasti mij la riehta ja mij ij la riehta.

Bájnni gáváv ja bieja gielev daj oahppij birra gudi riehta dahki.

Tjále jali tjuorga makkár njuolgasusá mijá klásson li klássalanján.

Njuolgasusá

Ájádálá gen ávdásvástádus la mij ja majt rádjánisoahppe galggá dahkat. Mij la ulmutjahttem?

2-2 Muv skuvla

Jiedna: Skávllá l oahpposadje, gánná li skávllálanjá, skávllásalljo, áhpadiddjeladnja, skávllákloahkka ja állo ietjá.

Majt bierrip fáron válldet skávlláj juohkka bieje? Sirde skávlládingajt skávllá gávva nali ja sijddadingajt sijda gávva nali.

Vásstádusá:

Ságastallanfáddá:

- Majt fáron válldip skávlláj?

2-3 Penálla

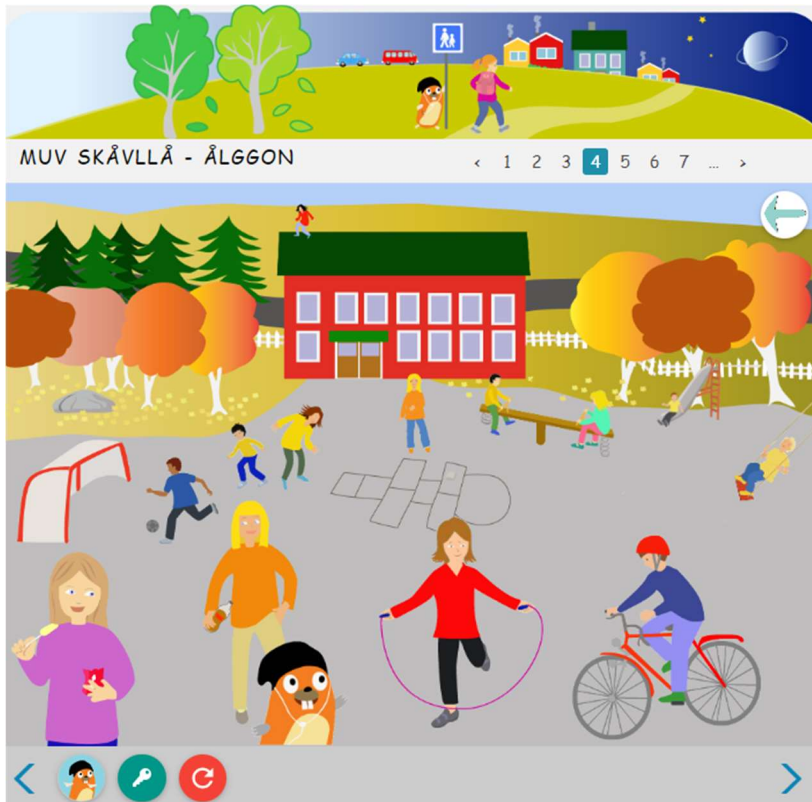

Jiedna: Dála 1 duv penálla. Rája ietjat skávllábievdev ja tsákká skávlládingajt penállaj!

Vásstádusá:

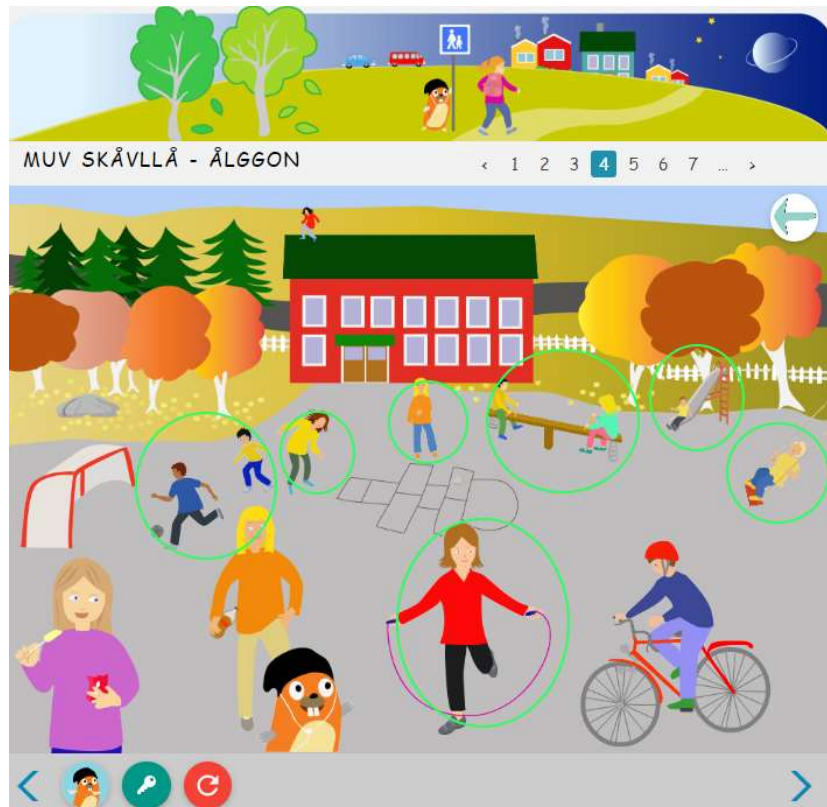

2-4 Muv skávllá - álggon

Jiedna: Båttájn besa mannat skávllálanjá álgusjbælláj, skávllásalljuj. Dáppe besa ietjá mánáj stáhkat. Dieddela dajt sajijt, gánná skávllásaljon stáhki.

Vásstádusá:

2-5 Stáhkát álggon

Jiedna: Tjále gáktu álggon máhttá stáhkát.

The screenshot shows a digital learning interface. At the top, there is a colorful illustration of a landscape with trees, a path, a person, and houses. Below the illustration, the title "STÁHKÁT ÁLGGON" is displayed, followed by a navigation bar with numbers 1 through 7, where the number 5 is highlighted. The main content area features a yellow banner with the text "Tjále gáktu álggon máhttá stáhkát." Below this is a large white text input field with a toolbar containing icons for bold (B), italic (I), underline (U), and list (bulleted and numbered). At the bottom of the input field are buttons for undo (á), redo (ŋ), and a submit button (triangle up). A cartoon orange character with a black hat is visible in the bottom left corner. The interface is framed by a light blue background with navigation arrows at the bottom.

2-6 Kláſſanjuolgadušá

Jiedna: Dálla lip kláſſalanján ja dat galggá sjaddat duv barggosadje gánná dán galga soappstot ja s̄emmi bále oahppat láhkát, t̄j̄álet, riekknit, lávllot ja st̄áhk̄at s̄abalattjat.

Mij dárbahip njuolgadušájt vaj dat galggá doajmmat.

Makkár njuolgadušá bierriji árot kláſſalanján?

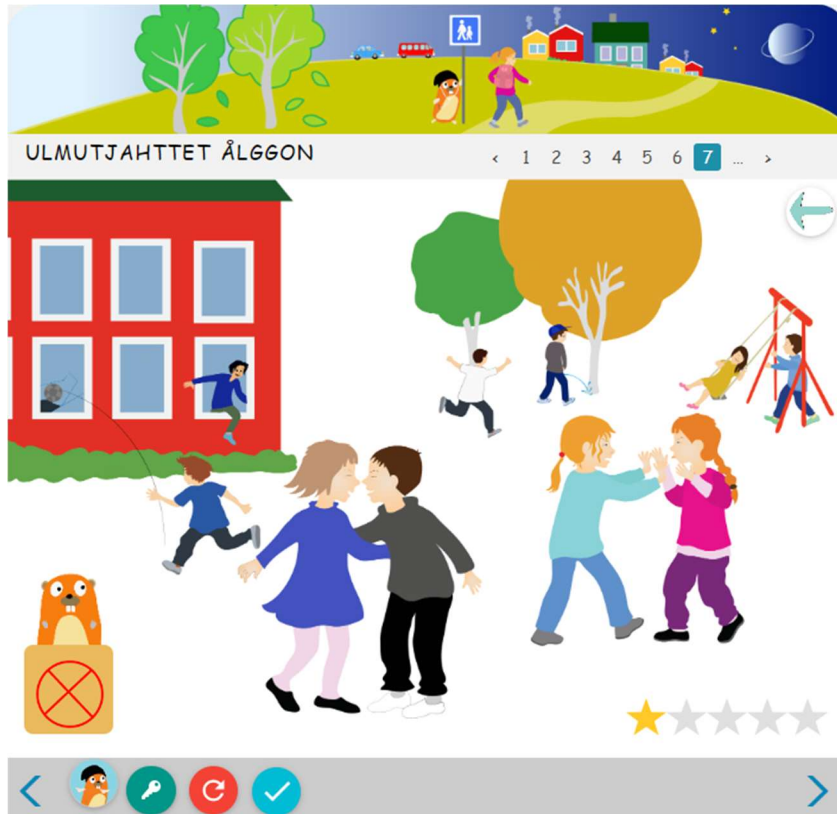
Sirde riekta njuolgadušájt guoros tábluj ja dagá buorre kláſſanjuolgadušájt.

Vásstádušá:

Tips: <https://undervisningsmetoder.com/klasseiljo/klasseregler/>

2-7 Ulmutjahttet álggon

Jiedna: Skávlå 1 mijá gájkaj barggosadje ja mij hættup skávlåsaljon aj ulmutjahttet buoremus vuoge milta. Gåktu mij dav galggap dahkat? Bieja ruoppsis riggasav suv nali guhti ij riehta dagá.

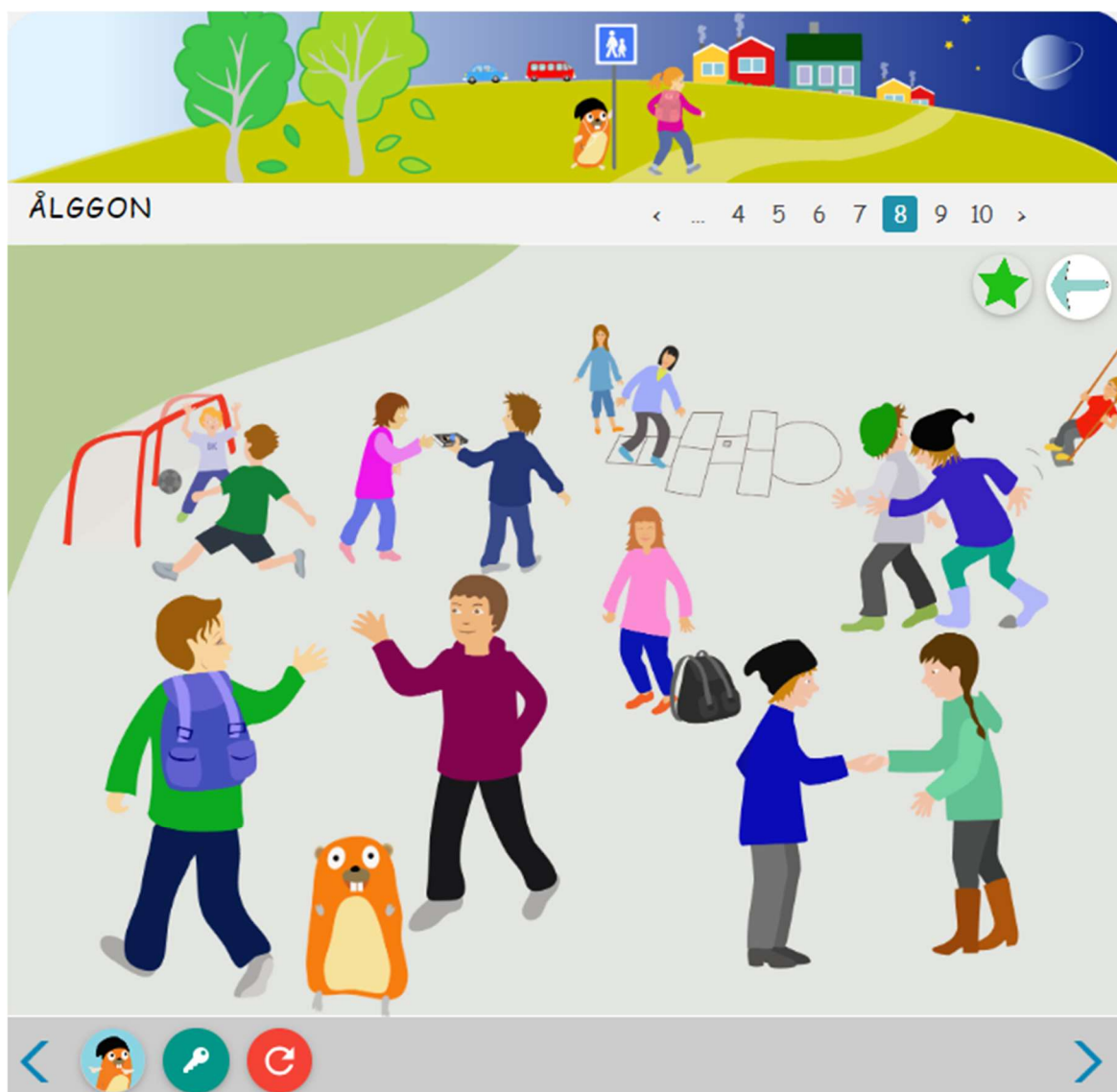
Vásstádusá:

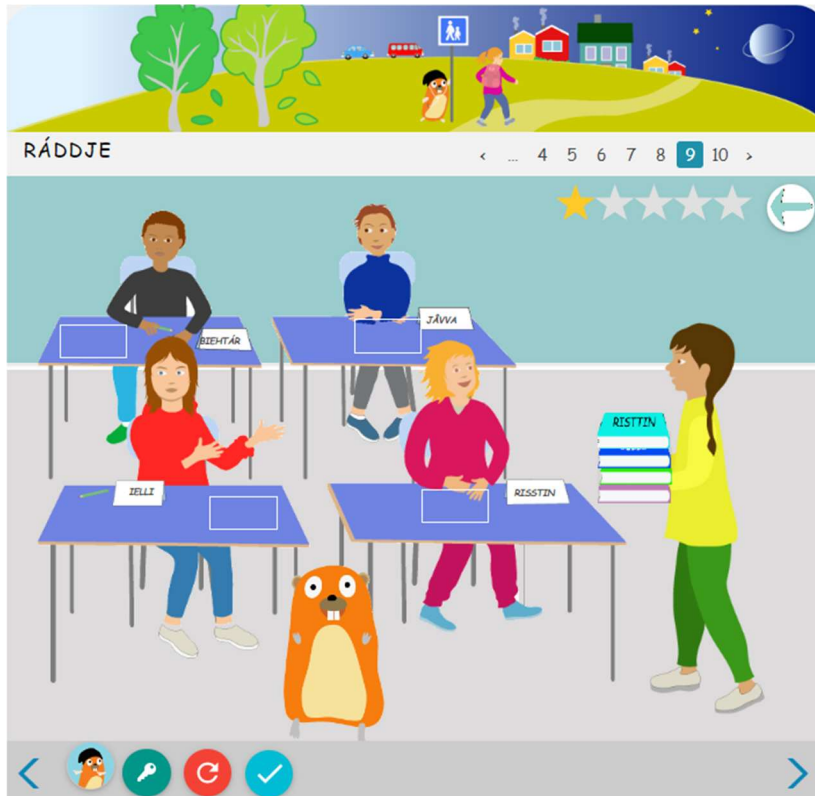
2-8 Álggon

Jiedna: Álles skávlán li aj njuolgadusá. Dábdá gus dán ietjat skávlá njuolgadusájt?

Ságastalá gávå ja njuolgadusáj birra iehtjádij.

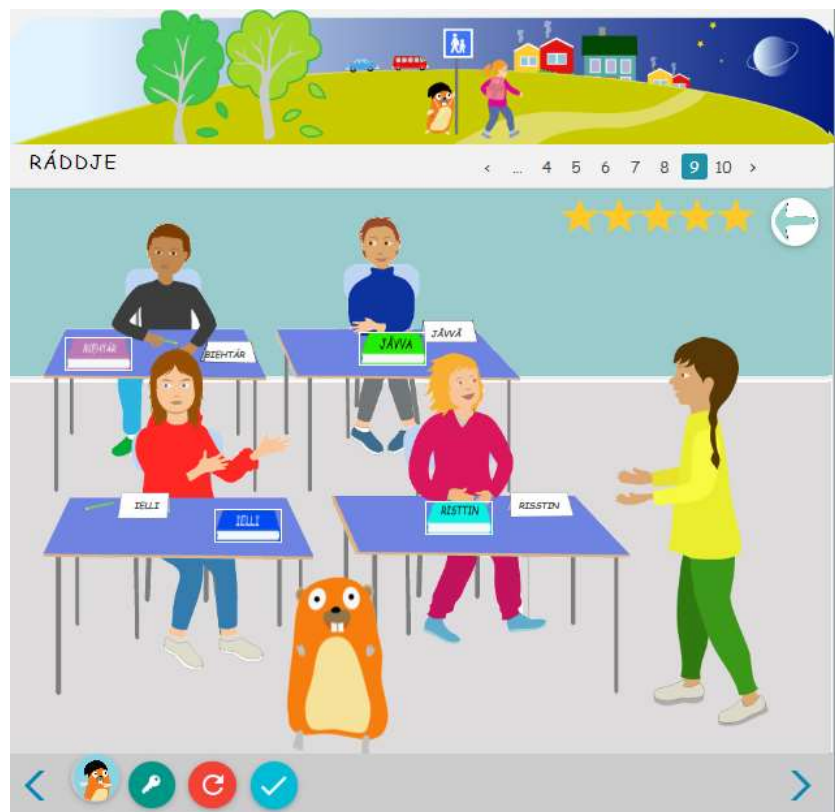

2-9 Ráddje

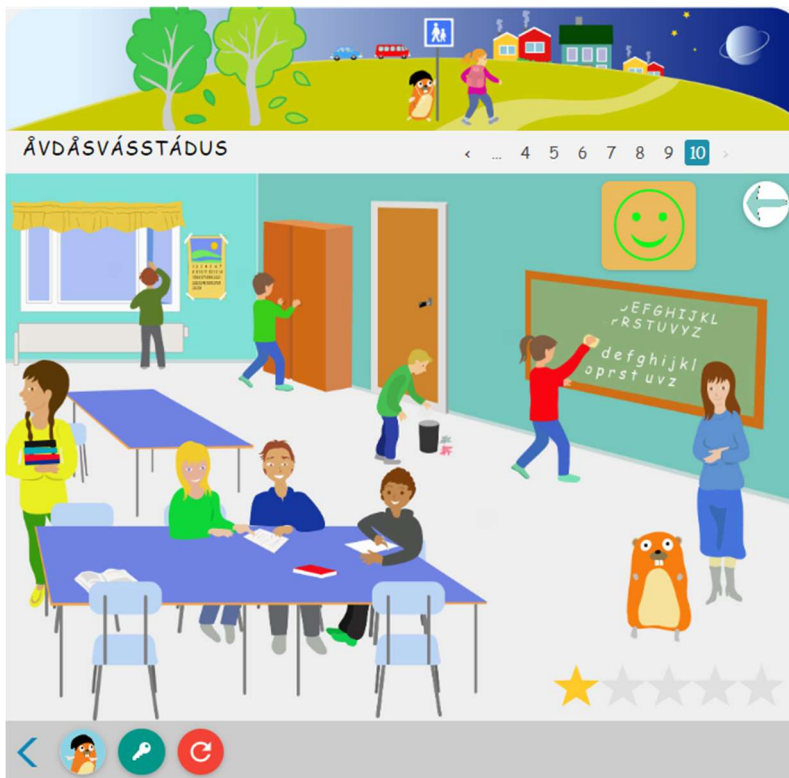

Jiedna: Dán vahkon la Siri ráddjen. Sån galggá girjijt juohket áhpadiddje ávdås. Viehkeda suv.

Vásstádusá:

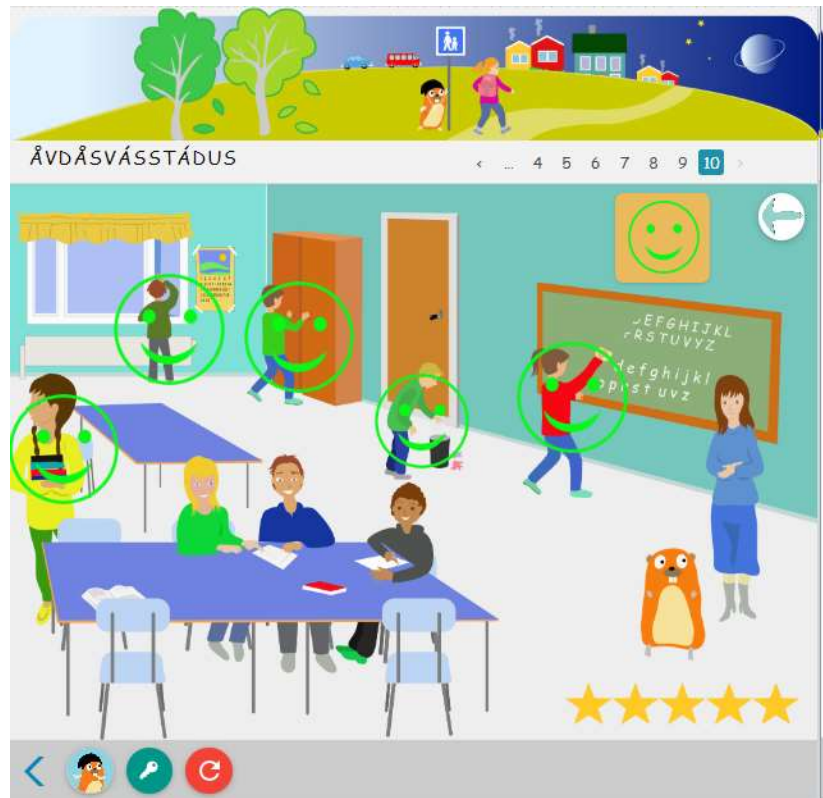
2-10 Ávdásvásstádus

Jiedna:

Mij vil la ráddje ávdásvásstádus skávlán? Bieja ruodná riggasav daj sajijda, ma gulluji ráddje bargguj.

Vásstádusá:

2-11 Ietjas bargo árvustallam

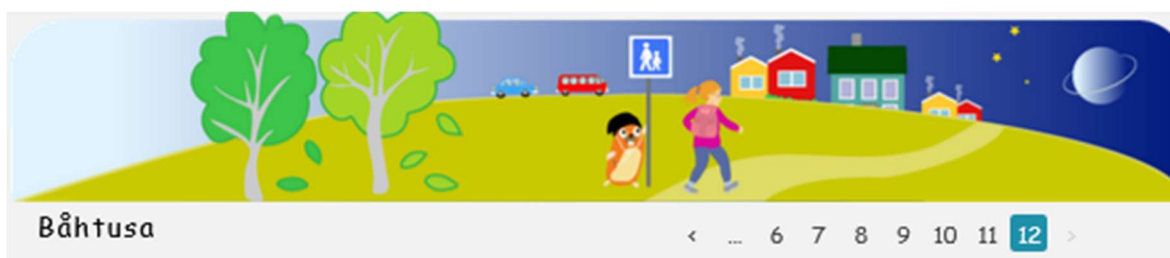
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM < ... 6 7 8 9 10 **11** 12 >

Dán bielen dån galga ájádallat majt la oahppam ja man buoragit dån la oahppam. Mierkki riehta járbbådisáv.

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbahav vil hárvjídallat
	1. Diedáv majt skávlláj galggá fáron válldet.	☐	☐	☐
	2. Diedáv mij penálan galggá árrot.	☐	☐	☐
	3. Diedáv gáktu skávllåsaljon doajmmat.	☐	☐	☐
	4. Diedáv klåssanjuolgadusájt.	☐	☐	☐
	5. Diedáv majt ráddje barggá.	☐	☐	☐

< >

2-12 Båhtusa

BÅHTUSA ?		RIEKTA VÁSSTÁDUSÁ ?	MIEDDEMA ?
MUV RÁDNA	100%	0	0/0
MUV SKÁVLLÄ	0%	0	0/0
PENÁLLA	100%	0	0/0
MUV SKÁVLLÄ - ÄLGON	0%	0	0/0
STÄHKAT ÄLGON	0%	0	0/0
KLÁSSANJUOLGADUSÁ	0%	0	0/0
ULMUTJAHTTET ÄLGON	0%	0	0/0
ÄLGON	100%	0	0/0
RÄDDJE	0%	0	0/0
ÄVDÄSVÁSSTÁDUS	0%	0	0/0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM	100%	0	0/0
TJOAHKKÁJ ?	36%	0	0/0

Tæksta- ja barggogirjje: Fáddara (b. 12 - 13)

Praktihkalasj dájma:

- Ásadit fáttarbievjijt
- Biejve gá fáttarklássá æjvvali, álggobiejve, tjuojggambiejve
- Subtsastimbáttá aktan fáttarklássajn
- Stuoves æjvvalime juohkka máno, manádit girjjevuorkán, bájke jarŋan, muorjjimtuvran

Fáddara

Tjále ietjat fáddara namáv. Lijmmi suv gáváv jali tjuorga fáddarav.

Muv fáddara namma le:

Tjuorga majt fáttar galggá dahkat ja man ládje sán galggá árrot.

Unicef-biele:

<https://www.unicef.no/barn-og-unge/til-deg-som-er-fadder> (buorre barggobiehkkaoajvvadusá)

Tæksta- ja barggogirjje: Álggokávllá (b. 18 – 19)

Ulme:

- átsádit ja gávvidit kulturmujojt ja kultuvrra- ja luonndoduobddágav lahkabirrasin

Ságastallantiemá:

- Gáktu galggá gárvodit gå vuolggá álgus tjavtjajt?
- Gå vuolggá miehttsetuvrraj skávlájn, de hættu ájádallat makkár biktasijt válldá fáron, majt ájggu basset dâlan ja makkár niestev válldá fáron.
- Makkár njuolgasusá li gå mij ep la skávlálanján? Vájku mij lip tuvran, de la dat skávláájgge. Hættu árrrot gullogis áhpadiddjáj jeajnas la subtsastit gâsi manná gå la tuvran.
- Hættu agev vádtset aktan.
- Gáktu mij ájádallap sihkarvuodav tuvran?
- Dahkat njuolgasusájt tuvrajda. Agev mannat tjadá njuolgasusájt ávddâla tuvrraj vuolggá.

Álggokávllá

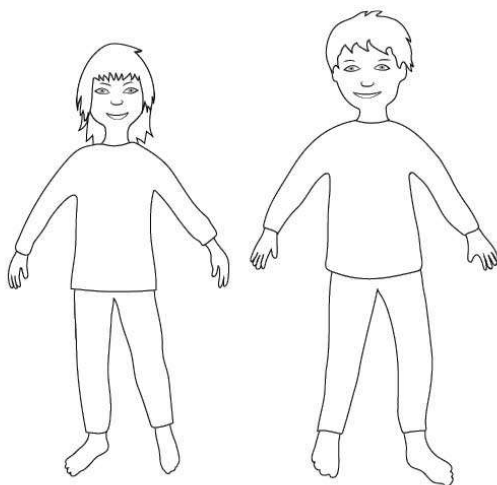
Dálkke ja biktasa

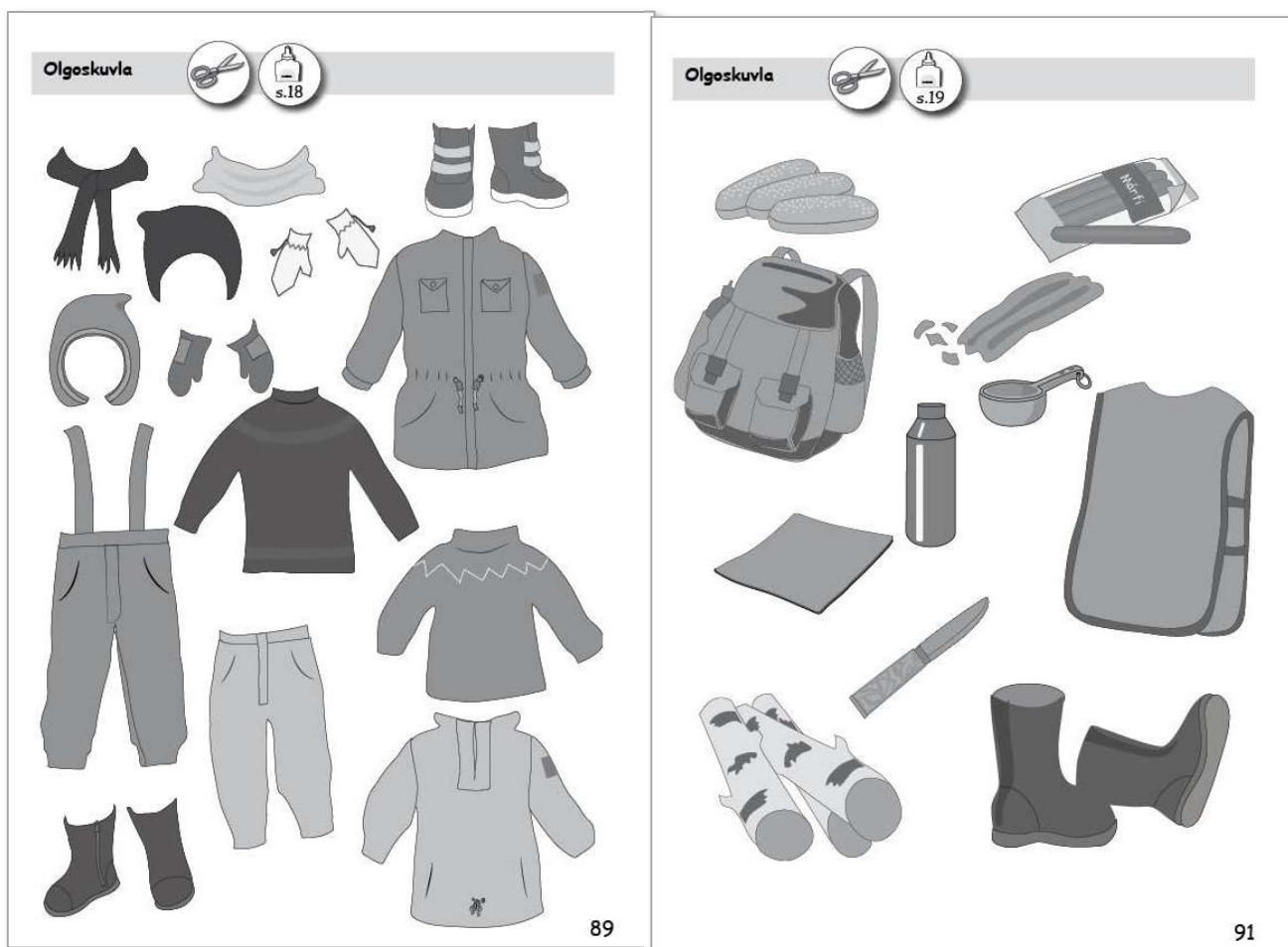
Uddni Risstinin ja Biehtárin la álggokávllá. Biesskeda ja lijmmi biesskedimárkas sunnujda bivojt.

Majt Risstinin ja Biehtár fáron álggokávlláj válldeba? Gávájtt biesskedimárkas biesskeda ja dála birra dajtt lijmmi.

Biesskedimárkka bielijn 89 ja 91:

Praktihkalasj dájma:

- Mannat tuvran aktan fáttarklássajn, jus dat hiehpá.

3. Jáhtulahka

Digigájsse, kap 3, sváldas: <https://www.mauthor.com/present/5470058167533568>

Tæksta- ja barggogirjje: b. 16-17

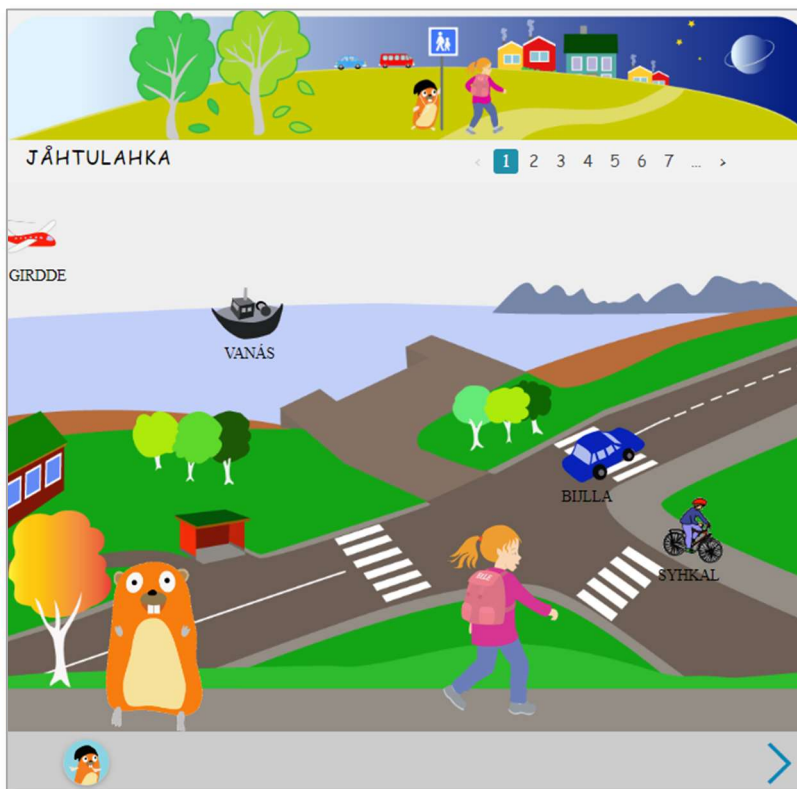
Ulme:

- - ávddánahttet ja ávddánbuktet sebrudakfágalasj gatjálvisájt

Oahppamulme:

- Máhttet ja dábddát jáhtulaknjuolgadusájt ma li ájnnasa lahkabirrasin.
- Dádjadit jáhtulakgalbajt, ma li ájnnasa lahkabirrasin.
- Máhttet árvustallat, guoradallat, diehtet makkár jáhtulakdile li váralattja ja makkára vas li jaska.

3-1 Jáhtulahka

Jiedna:

Jáhtulahkaj gulluji
sierralágásj vuošana ja adjáj
ulmutja. Dieddela dajt.

Tæksta- ja barggogirjje: b. 16 – 17

Skávllägæjnno

Gáktu dán skávlláj boadá?

Tjuorga ja bájnñi gáktu dán skávlláj boadá. Máhtá aj avijsajs biesskedit gávájñ ja lijmmít dajñ dási.

Ruktuj tjále galla jáhtulakgalba gáván gávna.

Tjuorga slergunijt riehta sajjida gáván.

Ane slergunav!

Fáhkadiedo

Tjuovvot, vieledit ja dádjadit njuolgadásájt. Reflekterit, vieledit ja dádjadit njuolgadásájt. Jáhtulakáhpadasá vuodon li buorgo, gáhttjoma ja njuolgadásá.

Dájmallasj skávllámáná – fáktádiedo:

- Sebrudakávddånibme I vájkodam állo mánájs e heva labuda.
- Mánájn ij la heva aktivitehtta.
- Æjgáda dolvvu badjel 40 % mánájs skávlláj bijlajn (vuodoskávllán).
- 10-jagáka tjáhkáji gasskamærrásattjat badjel 10 tijma juohkka biejeve.
- Varresvuodaoajválattja oajvvadi juohkka biejeve ruvva vádtset tijmmabielev. Juohkka biejeve ulmusj galgaj labudit juohkir láhkáj. Gehtja: www.aktiveskolebarn.no.

Praktihkallasj bargo:

- Vádtsembálges jáhtulagán: Dahkat bálggáv vaj bessabihtit hárrjiddallat jáhtulagán. Buorre I válljit tjabu álkkes ja gássjelis bájkijt.
- Dahkat bargojt ja barggobiehkiht: bájnnet oalges giedav, dábddát galbajt, hárrjiddallet njuolgadásájt, galbajt, sihkarvuodajn ja rievtes dámadimijn jáhtulagán.
- Jáhtulakváksjom: Dahkat váksjombarggobiehkiht gá lihpt vádtsemin.
- Oahppe galggi ájttsat bájkev gánná máhttá guoradallat makkár jáhtulahka I, gággu I jasska ja gággu I várallasj.
- letjá bále máhttá gis guoradallat ja gulldalit jienajt ja dajt registrerit.

Láhkát jáhtulagán:

Gávna vas buorre bájkev gánná máhttá guoradallat galles vádtsi, galles sihkelassti, galles nárddádi mánnávårnav, galles bijlajn vuodji ja galla bednaga vuojnuji.

3-2 Vuojána

VUOŠÁNA < 1 **2** 3 4 5 6 7 ... >

S	Y	H	K	A	L
G	B	U	S	S	A
G	I	R	D	D	E
R	J	R	H	N	Á
H	L	D	K	I	S
S	L	Y	A	K	L
V	A	N	Á	S	L

★☆☆☆☆

Jiedna:

Átsá vihtta bágo, ma jáhtulahkaj gulluji.

Vásstádusá:

VUOŠÁNA < 1 **2** 3 4 5 6 7 ... >

S	Y	H	K	A	L
G	B	U	S	S	A
G	I	R	D	D	E
R	J	R	H	N	Á
H	L	D	K	I	S
S	L	Y	A	K	L
V	A	N	Á	S	L

★☆☆☆☆

3-3 Jáhtulakgalba

Jiedna:

Ságastalá iehtjádij jáhtulagá birra.

Makkir vuojánijt vuojná?

Makkir galbajt vuojná?.

3-4 Rasttidahka

Jiedna:

Juohkka mánán galggá
 árrot jasskis
 skávllágæjnno.

Gå dån ájgo gæjnov
 rasstit, de hæhttu gæhttjat
 vuostatjin gáro bælláj, ja
 dassta vas oalges bælláj ja
 hájn vil gáro bælláj.

Makkir galbba 1
 rasstidagán?
 Sirde riehta galbav mánáj
 lusi.

Vásstádus:

3-5 Vádtsemluodda

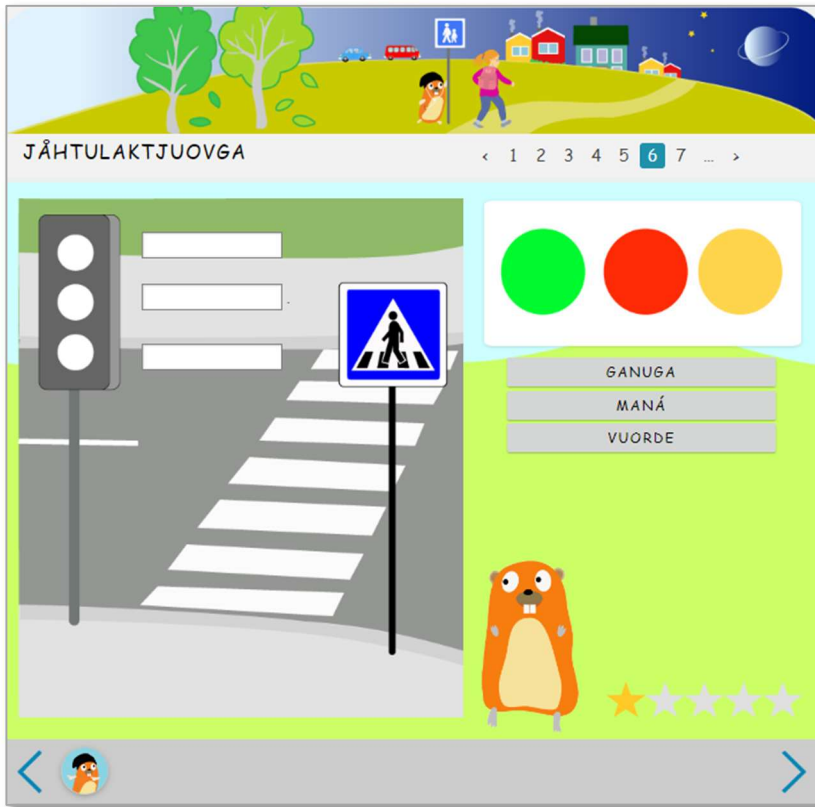
Jiedna:

Muhtem luottajn bijla e besa vuodjet. Dáppe mij jáhtep dássju váttse jali syhkkalij. Makkir galbba dakkár luottan la? Bieja gávváj riehta galbav.

Vásstáduš:

3-6 Jáhtulaktjuovga

Jiedna:

Ruoppsis tjuovgga subtsas dán galga ganugit. Visská tjuovgga várrot – hæhttup vuorddelasstet. Ruodná tjuovgga subtsas dán oattjo mannat. Bieja riekta bájnov tjuovgajda. Sirde riekta bágov tjuovga guorraj.

Vásstádus:

3-7 Bussajn skávlláj

Jiedna: Gájk ienemus vuorbedisvuoda bussasáhto aktijvuodan dáhpáduvvi bussaganudahkaj manádijn ja bussaganudagán vuolgedijn. Dieddela ságastallamriggasijda ja guldala mánájt majt sij javlli. Bieja ruodná riggasav daj mánáj birra, gudi riehta ájádalli ja ruoppsis riggasav daj mánáj nali, gudi e ájádala riehta.

Vásstádusá:

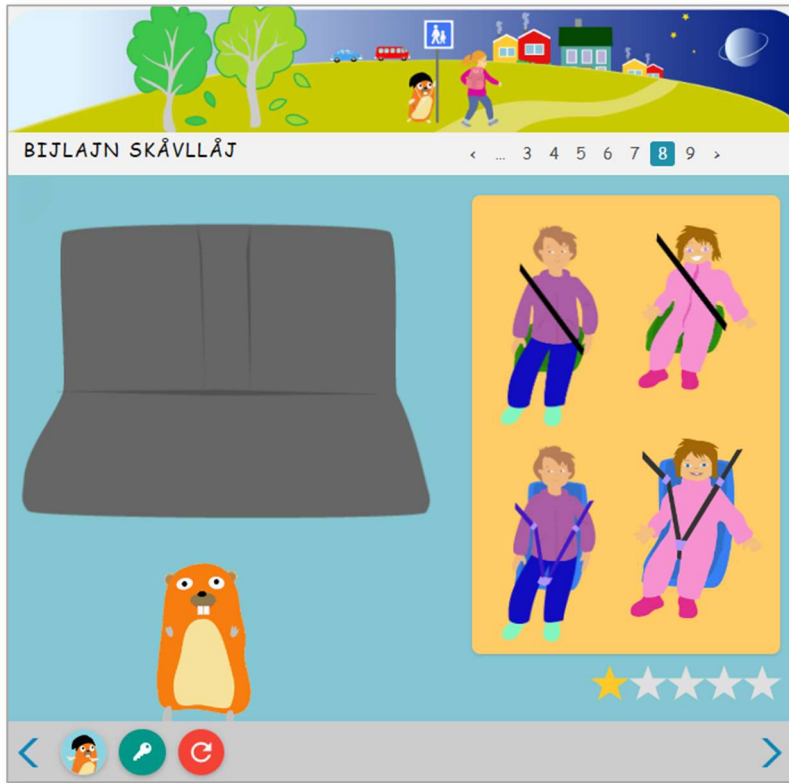

Mánáj jiena:

1. Máj vuorddin dalutjij gá busa l ganugam. Soajttá bussavuoddje ij munnuv vuojne. RIEKTA
2. Mán viehkalav gæjno rastá busa manjebielen, dalloj dat ij vuoje muv nali. BOASSTOT
3. Mán goarņov beņka nali ja lávlov jieddnát. BOASSTOT
4. Tjábbát rájdon tjuodtjop gá bussaj mannap. RIEKTA
5. Mán sjávot tjáhkkehav ja riehta guovlluj. Biejav bijllagehtsamav jus dat la bussan. RIEKTA
6. Gahppadav bussas álgus ja viehkalav avtabuohta gæjno rastá ávddála gá busa vuoddjá ja joarkká manov. BOASSTOT
7. Mán vuordáv vaj busa manná, ja de esski manáv gæjno rastá. De mán vuojnáv jus bijlla bohtá. RIEKTA

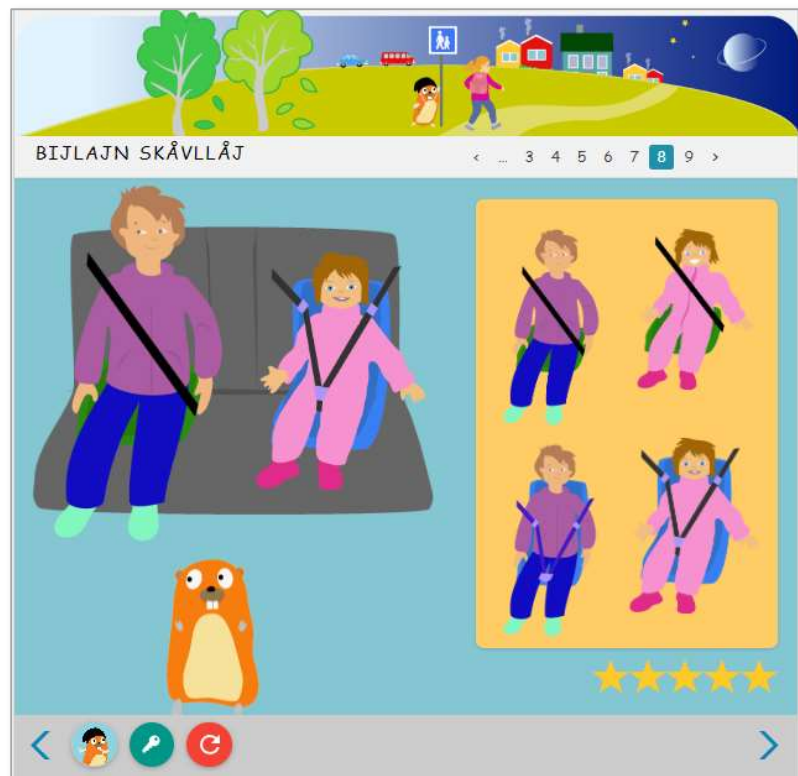
3-8 Bijlajn skávlláj

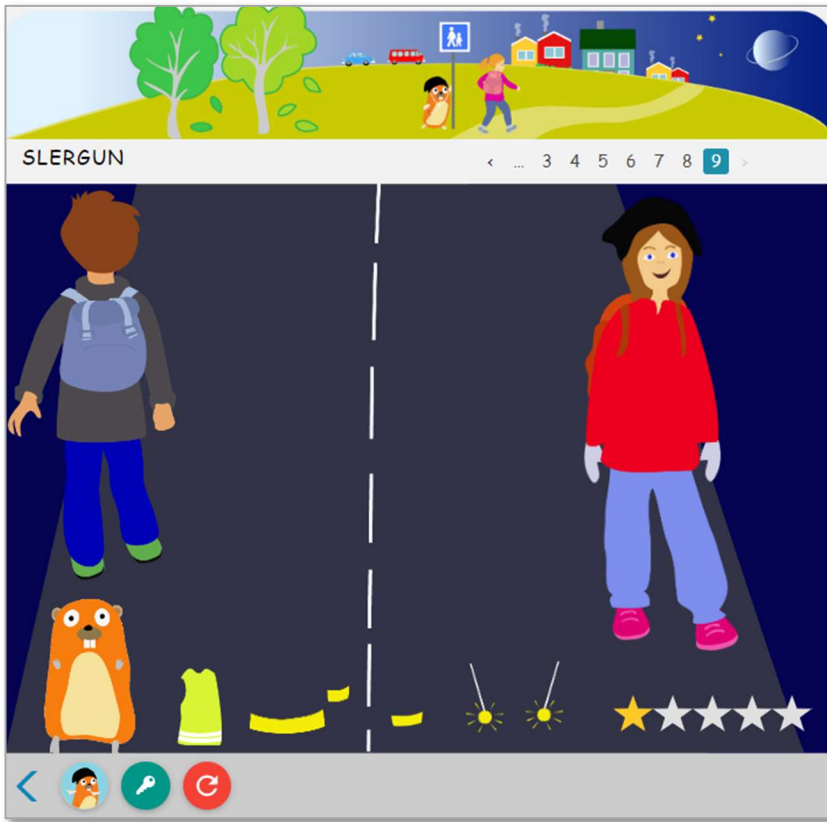
Jiedna:

Gájka hæhttuji
bijllagehtsamav adnet
bijlan. Bieja mánájt bijllaj
tjåhkkåhittjat vaj
oaggåsvuohtaåsaduså li
riekta.

Våsståduså:

3-9 Slergun

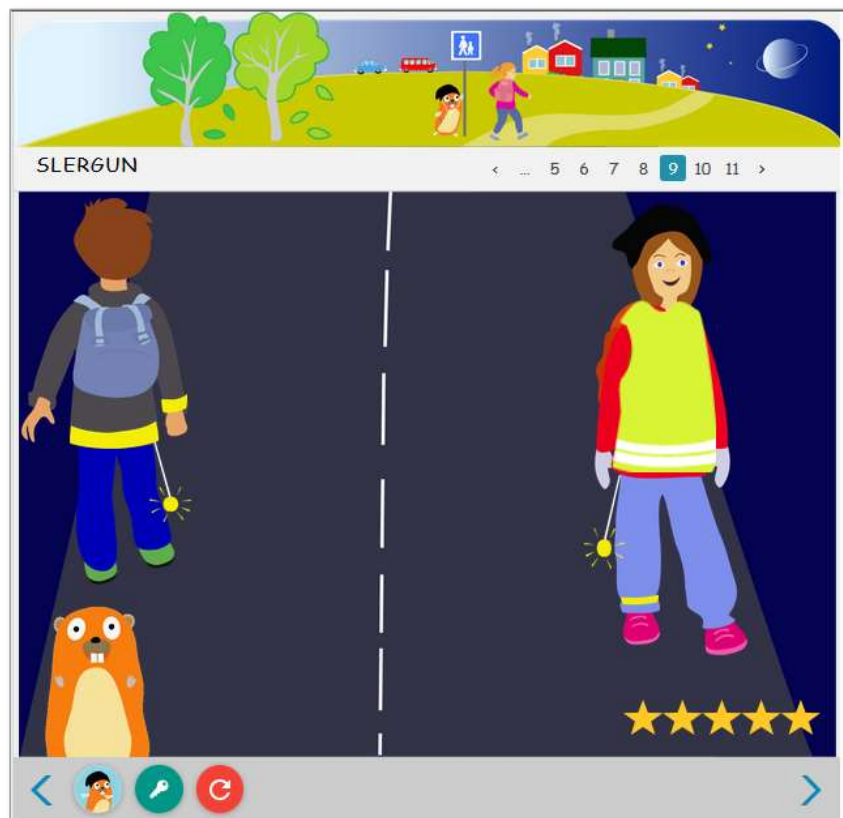

Jiedna:

Gå sjeivnnjis ájgge álggá de hæhttup slergunav adnegoahtet. Slergunav galggá agev givnnjat oalges bælláj, gå dat la luotta bielen.

Givnja dájt mánáj slergunijt riehta sajjjda.

Vásstádusá:

3-10 letjas bargo árvustallam

IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM < ... 5 6 7 8 9 10 11 >

Dán bielen dån galga ájádallat majt la oahppam ja man buoragit dån la oahppam. Mierkki riehta járbbdásáv.

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbahav vil hárjjidallat
	1. Mån diedáv gáktu galgav doajmmat gá gæjnov rasstiv.	☐	☐	☐
	2. Mån dábdáv jáhtulaktjuovgaj bájnojt.	☐	☐	☐
	3. Mån dábdáv muhtem jáhtulaknjuolgasájt.	☐	☐	☐
	4. Mån diedáv hæhttu bijlagehtsamav adnet bijlan.	☐	☐	☐
	5. Mån diedáv makkir bielen slergun galggá gahtsahit.	☐	☐	☐

3-11 Båhtusa

BÅHTUSA < ... 5 6 7 8 9 10 **11** >

BÅHTUSA ?		RIEKTA VÁSSTADUSÁ ?	MIEDDEMA ?
JÅHTULAHKA	100%	0	0/0
VUOJÁNA	0%	0	0/0
JÅHTULAKGALBA	0%	0	0/0
RASSTIDAHKA	0%	0	0/0
VÅDTSEMLUODDA	0%	0	0/0
JÅHTULAKTJUOVGA	0%	0	0/0
BUSSAJN SKÅVLLÅJ	0%	0	0/0
BIJLAJN SKÅVLLÅJ	0%	0	0/0
SLERGUN	0%	0	0/0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM	100%	0	0/0
TJOAHKKÁJ ?	20%	0	0/0

< >

4. Mån iesj

Digigájsse kap 4, sváldas: <https://www.mauthor.com/present/6484517229035520>

Tæksta- ja barggogirjje: b. 20-21

Ulme:

- gatjálvisájt dahkat sebrudakfágalasj ábnnasij birra, reflekerit ja sæbrrat fáhkáságastallamijda daj birra gávvidit ja buojkodit moattelelavuodav ja avtaárvvusasjvuodav Sámen, dættodit sáme berajvuodav ja iesjguhtik familljahámijt ja álmuktjerdajt

Ságastallamtiemá:

- Ávddámamá, maņepnamá ja gasskanamá birra
- Diedá gus dán ietjat álles namáv?

Tækstagirjje, b. 20-21

4-1 Namma

Jiedna: Juohkkahattjan la namma ja maņepnamma. Muhtemijn la aj gasskanamma. Diedá gus ietjat álles namáv? Tjále ietjat namáv dási. Dagá ádá bágojt duv namá bokstávaj.

Dájma:

- Ståga bokstávaj ma li duv namán. Ávddámærkkan: Inger – rei – nie – geri jnv. Sjaddi moadda iesjgenga bágo.
- Biesskedit avijsajs bokstávajt ma li oahppe namán ja maņepnamán.
- Tjále namáv, gånna la riegádam ja gejna aktan áro
- Mij lip sierralágátja.

4-2 Ienep muv birra

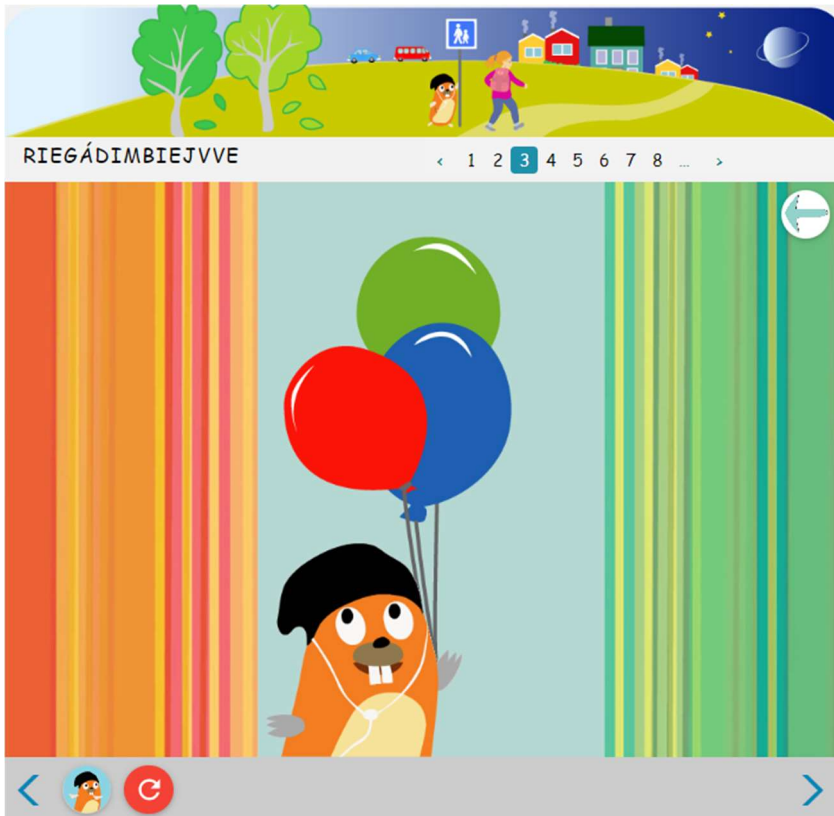
Jiedna: Tjále ienebu ietjat birra. Máhtá aj diedoht dievddet sijdan, jus dån i divna diede.

Labudit: Prienntit alfabiehta bokstávajt A4-páhppáriida ja de oahppe gahppi ietjasij namáj bokstávaj milta. Bokstávajt aj máhtta sæjnnáj gahtsot ja de galggi mannat duohtamin riehta bokstávajt.

Barggogirjje, b. 20-21

<p>Mån</p>	<p> Tjuorga juojddá massta berusta.</p>
<p> Tjále ja tjuorga ietjat birra. Vájnoda viehkev sijdan.</p>	<div style="border: 1px solid black; height: 140px;"></div>
<p>Muv namma:</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Muv álles namma:</p> <p>_____</p> <p>_____</p>
<p>Goassa mån lav riegáduvvam:</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p> Juohkkahattjan la namma ja berajnamma.</p>
<p>Dáj ulmutjij siegen mån sijdan árov:</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Muhtemijn la aj akta jali moadda gasskanamá.</p>
<p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Diedá gus dån duv álles namáv? Tjále ietjat namáv dási.</p>
<p>20</p>	<p>Dagá ádá bágojt duv namá bokstávaj.</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>21</p>

4-3 Riegádimbiejvve

Jiedna: Juohkkahattjan la riegádimbiejvve. Dieddela baláŋŋajt, de stuorra rijmmo ihtá.

Ájnas terma:

- riegádimbiejvve
- biejvve ja máanno

Ságastallamtiemá:

- Juohkkahattjan la riegádimbiejvve
- Galla máno li avta jagen?
- Tjállet riegádimbiejve subttasav aktan ja juohkkahasj tjuorggá gáváv muhtem riegádambiejve birra
- Dahkat riegádimbiejvverijmov jali riegádimbiejvverájdov, hiergge-/muhtavuojánrájdov, gánná li 12 gierrisa. Biedjat juohkka gierrisij máno namáv ja de biedjat oahppe namáv gási juohkkahattjan la riegádimbiejvve.
- Máhttá aj mierkkít gávttse jábijt gierrisij vuollebælláj.
- Dahkat siejnnegávvn riegádimbiejvverijmov ja gahtsot skávlláladnjaj.
- Mierkki ietjat riegádimbiejev rijmmuj.

Tæksta- ja barggogirjje, b. 22-23

Muv riegiádimbiejvve
guosse

Mujna le aj riegiádimbiejvve. Juohkka ulmutjin la riegiádimbiejvve.
ávvidit gáhttjom

Muv riegiádimbiejvve

Goassa le dujna riegiádimbiejvve? Tjuorga makkár luonndo le dallej. Tjále máno namáv ja ietjat riegiádimbiejvvev.

Vuorbbe biejjijn!

Juohkkahattjan la riegiádimbiejvve. Mierkki rijmmuj goassa duv riegiádimbiejvve le.

RIEGIÁDIMBIEJVVVERIJMMO

Ádđ jakmáno	Guovvamáno	Snjukt jamáno
1 2 3 4 5 6 7	1 2 3 4 5 6 7	1 2 3 4 5 6 7
8 9 10 11 12 13 14	8 9 10 11 12 13 14	8 9 10 11 12 13 14
15 16 17 18 19 20 21	15 16 17 18 19 20 21	15 16 17 18 19 20 21
22 23 24 25 26 27 28	22 23 24 25 26 27 28	22 23 24 25 26 27 28
29 30 31	29	29 30 31

Vuorat jismáno	Moarmesmánno	Biehtsemáno
1 2 3 4 5 6 7	1 2 3 4 5 6 7	1 2 3 4 5 6 7
8 9 10 11 12 13 14	8 9 10 11 12 13 14	8 9 10 11 12 13 14
15 16 17 18 19 20 21	15 16 17 18 19 20 21	15 16 17 18 19 20 21
22 23 24 25 26 27 28	22 23 24 25 26 27 28	22 23 24 25 26 27 28
29 30	29 30 31	29 30

Snjilt jamáno	Bárggemáno	Ragáimáno
1 2 3 4 5 6 7	1 2 3 4 5 6 7	1 2 3 4 5 6 7
8 9 10 11 12 13 14	8 9 10 11 12 13 14	8 9 10 11 12 13 14
15 16 17 18 19 20 21	15 16 17 18 19 20 21	15 16 17 18 19 20 21
22 23 24 25 26 27 28	22 23 24 25 26 27 28	22 23 24 25 26 27 28
29 30 31	29 30 31	29 30

Gálgádimmánno	Basádimmánno	Javllamáno
1 2 3 4 5 6 7	1 2 3 4 5 6 7	1 2 3 4 5 6 7
8 9 10 11 12 13 14	8 9 10 11 12 13 14	8 9 10 11 12 13 14
15 16 17 18 19 20 21	15 16 17 18 19 20 21	15 16 17 18 19 20 21
22 23 24 25 26 27 28	22 23 24 25 26 27 28	22 23 24 25 26 27 28
29 30 31	29 30	29 30 31

4-4 Rijmmo

RIJMMO < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

RIEGÁDIMBIEJVVE

- ÁDĀJAKMÁNNO ★
- SNJILLTJAMÁNNO ★
- GUOVVAMÁNNO ★
- BĀRGGEMÁNNO ★
- SNJUKTJAMÁNNO ★
- RAGÁTMÁNNO ★
- VUORATJISMÁNNO ★
- GĀLGĀDISMÁNNO ★
- MOARMESMÁNNO ★
- BASÁDISMÁNNO ★
- BIEHTSEMÁNNO ★
- JAVLLAMÁNNO ★

Jiedna: Dieddela ja guldala mánnonamájt. Dieddela nástev dan máno guoran, goassa dán la rievádám.

Dieddela lågujt. Mierkki man biejeve la rievádám.

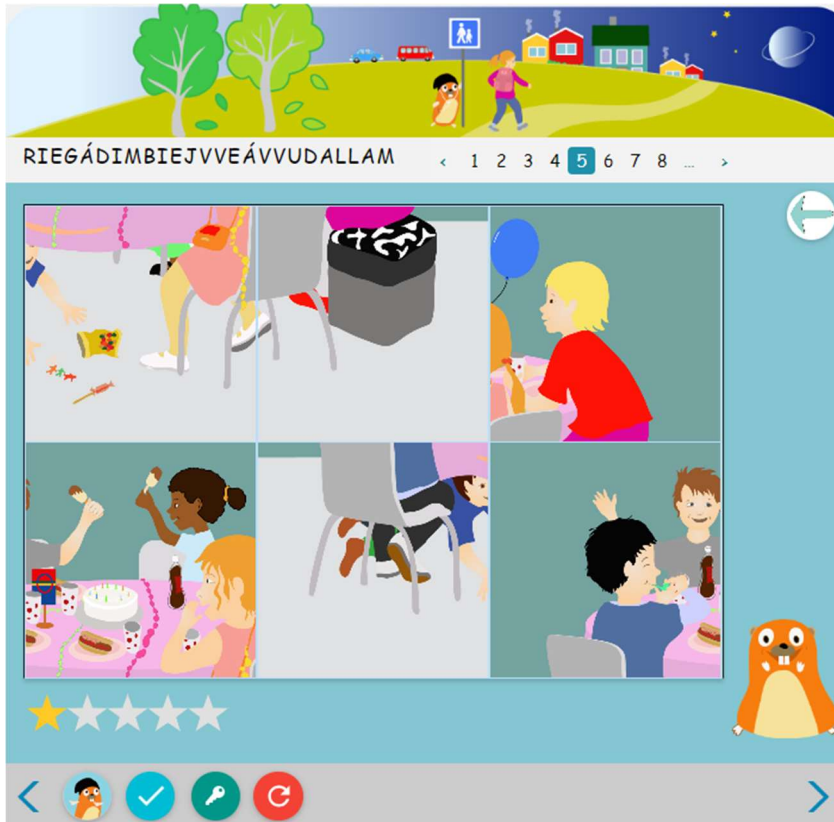
ÁDĀJAKMÁNNO

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8	9	10	11	12	13	14
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15	16	17	18	19	20	21
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22	23	24	25	26	27	28
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29	30	31				
☐	☐	☐				

MIERKKI MAN BIEJEVE LA RIEVÁDÁM.

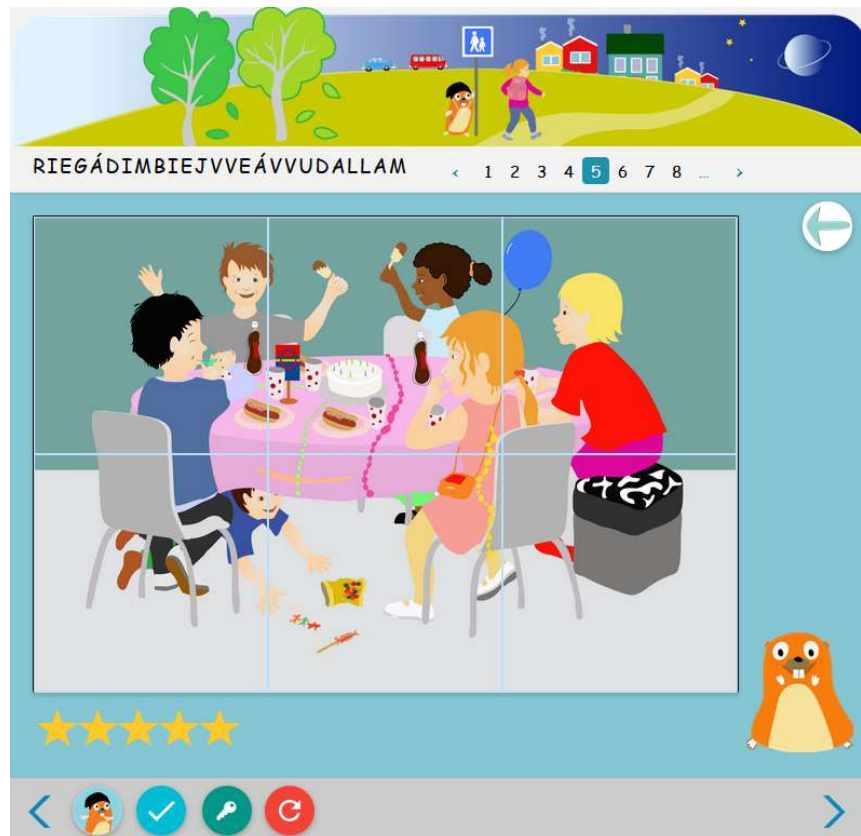
MUV RIEGÁDIMBIEJVVE L:

4-5 Riegádimbiejvveávvudallam

Jiedna: Giese biehkijt riekta sadjáj.

Vásstádus:

4-6 Mån máhtáv

Digigájsse: Kap 4, b. 6

Tæksta- ja barggogirjje: b. 34-35

Jiedna: Dån juo máhtá viehka álov. Sirde oahppe guorraj dajt dájmajt, masi la smidá.

Ságastallamtiemá:

- masi dån la smidá?
- majt buoragit máhtá?
- majt mijá klássa I smidá dagátjit?
- gåktu smidábuv máhttet sjaddat muhtem dájman?

Vetsada:

Stivrri oahppijt ságastalátjit dássju buorre bielij birra.

Vásstádusoajvadás:

Praktihkalasj dájma:

Guovtes aktan, gånna akta áhpat nubbáj juoga.

Tæksta- ja barggogirjje: b. 34-35

Mån máhtáv

Mån álov máhtáv. Mån lavsmidá. Mån áhpav juojddá juohkka biejve.

suhkat

bállov tjiektjat

oaggot

lávllot

gærssulit

lâhkât

tjuoggat

syhkaldit

spellat

tjuoggat

34
35

Mån máhtáv

Juohkkahasj juojddá máhttá.

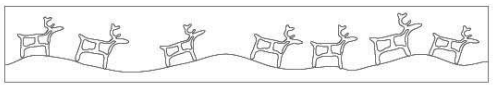
Sátsa tjuokkas tjuoggaj.

Dáv mån máhtáv. Tjuorga jali tjále.

9
8
7
6
5
4
3
2
10,1

34
35

Tæksta- ja barggogirjje: Mån lijkuv stáhkát (b. 32 – 33)

Ságastallamtiemá:

- gáktu dán lijkku stáhkát?
- makkár stáhkusín gájka máhtti siegen árrót?
- makkár stáhkusíjt dán lulu lijkkut iehtjádijda áhpadit duv klássan?

Praktihkalsaj

dájma:

- aktan stáhkát áða stáhkusav
- stága báttán skávlláoappáj jali - vieljaj, gejna illa ávddála stáhkam

Mån lijkkuv stáhkát

Makkár mån lav gá iv besa mierredit stáhkusav. Mierkki.

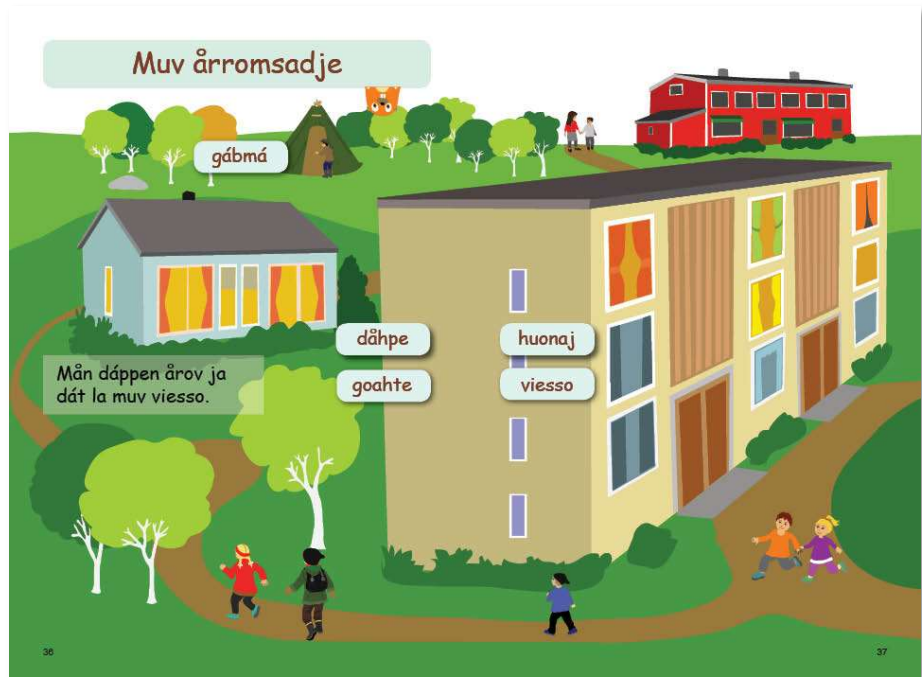
Tjuorga stáhkamav, masi lijkku ja majt sidá klássaj áhpadit.

Tæksta- ja barggogirjje: Muv árromsadjje (b. 36 – 37)

Ságastallantiemá:

- Gánná máhttá árrót: dáben, vieson, árudagán, gárgesdáben, tjubugin, goaden

- Le gus muhtemijn moadda árromsaje? Duola degu jáhttesábmelattjajn, jali mánájn gudi muhttijn árru iedne ja muhttijn áhtje lunna

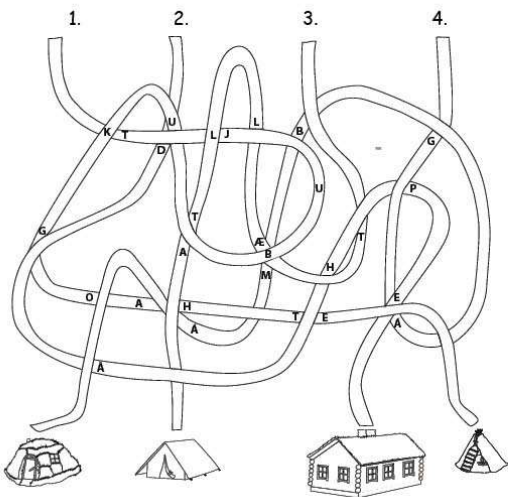

Muv árromsadjje

Mij árröp iesjengga gádiijn.

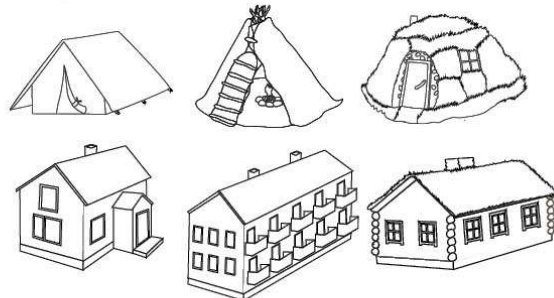
Gási doalvvu bálggá 1, 2, 3 ja 4? Bálggájs bokstávajt tjoakke. Tsiikkadusáj namájt vuollebaelláj tjále.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

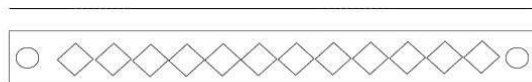

Gánná mán bruvkkuv árröt? Tjuolde gávájt ja bájnni.

Tjuorga ietjat goadev ja bájnni.

Muv adræssa le: _____

4-7 Beraj

Jiedna: Átsá berajájrrasijt ja fuolkij nammadusájt.

Terma:

- beraj, oabbá, viellja, ieddne, áhttje, áhkko, áddjá

Ságastallamtiemá:

- Sierralágásj berraha
 - Berrahij ja fuolkij atisasjuoda ja dájma
 - Makkár dâben dâñ áro?
 - Makkár árudagájn árru ulmutja?
 - Gudi árru dâppen gânnâ dâñ áro?
 don orut?

Vásstáduš:

Tæksta- ja barggogirjje: b. 24-25

Muv beraj

Tjuorga gejj siegen dån aktañ äro.

Ätsä bägojt.

iedne áhhttje áhkko áddjá oabbá viellja

b	á	á	h	k	k	o	á
u	h	o	a	b	b	á	h
l	i	e	d	d	n	e	t
g	r	á	d	d	j	á	t
v	i	e	l	l	j	a	j
a	g	i	e	k	i	a	e

Tjuorga gávñ ietjá berrahis.

Vásstádusá:

Ätsä bägojt.

iedne áhhttje áhkko áddjá oabbá viellja

b	á	á	h	k	k	o	á
u	h	o	a	b	b	á	h
l	i	e	d	d	n	e	t
g	r	á	d	d	j	á	t
v	i	e	l	l	j	a	j
a	g	i	e	k	i	a	e

4-8 Sierralágásj berraha

Jiedna: Miján li moattelágásj berajslája. Berrahin soajttá árrót dássju aktu æjgát, jali guokta æjgáda ja máná, muhtem berrahin la aj áddjá ja áhkko sæmme dáben, jali berrahin li guokta álmhá jali guokta nissuna æjgádin. Muhtema æjgádijs li ærránam ja ádá berrahijt dahkam, vaj máná soajtti guovte berrahijda gullut. Dieddela gulldalimboalojt ja bieja árudagájda riekta berrahijt.

Ságastallanfáttát:

Makkár bearašmálet leat?

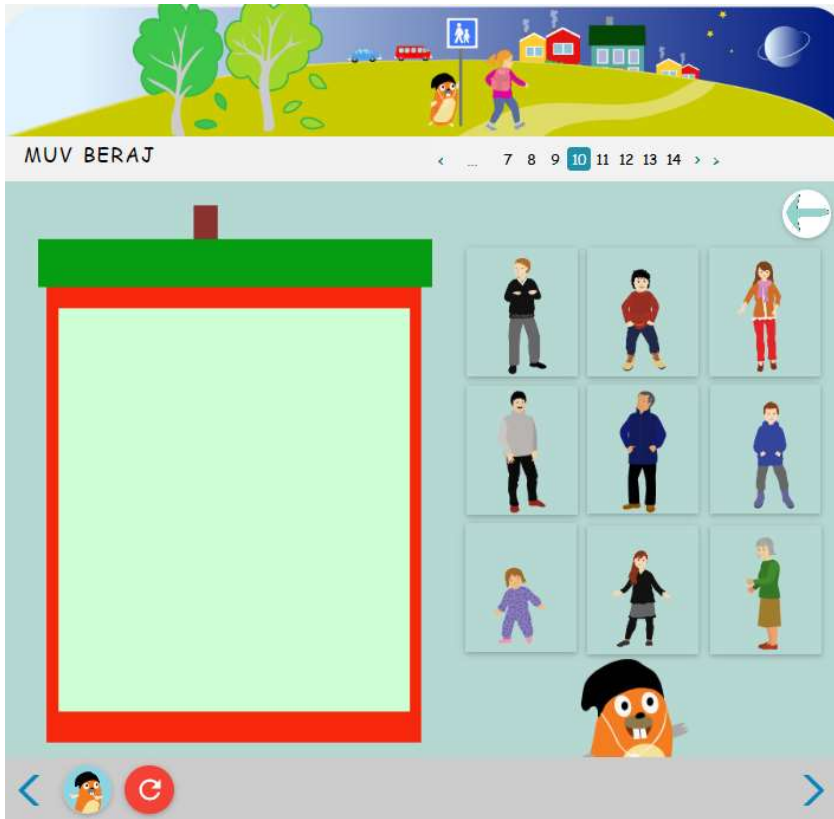
Jiena:

1. Dánna árru áhttje guovtijn mánájn.
2. Dánna árru ieddne, áhttje ja guokta máná.
3. Dánna árru ieddne, áhttje, vihtta máná ja áhkko.
4. Dánna árru guokta álmháæjgáda ja akta máná.
5. Dánna árru ieddne ja máná.

Vásstádus:

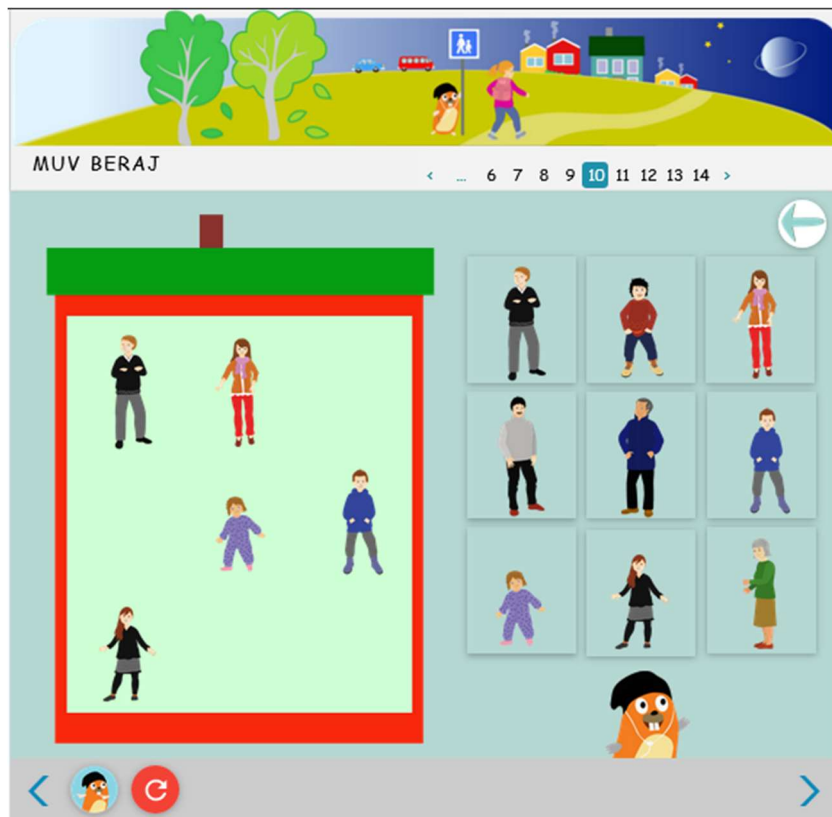

4-9 Muv beraj

Jiedna: Dánna duv beraj árru. Giese diehki nav galla iedne, áhtje, máná, áhko ja ádjá ma dijá sijdan árru.

Vásstádusoajvvadus:

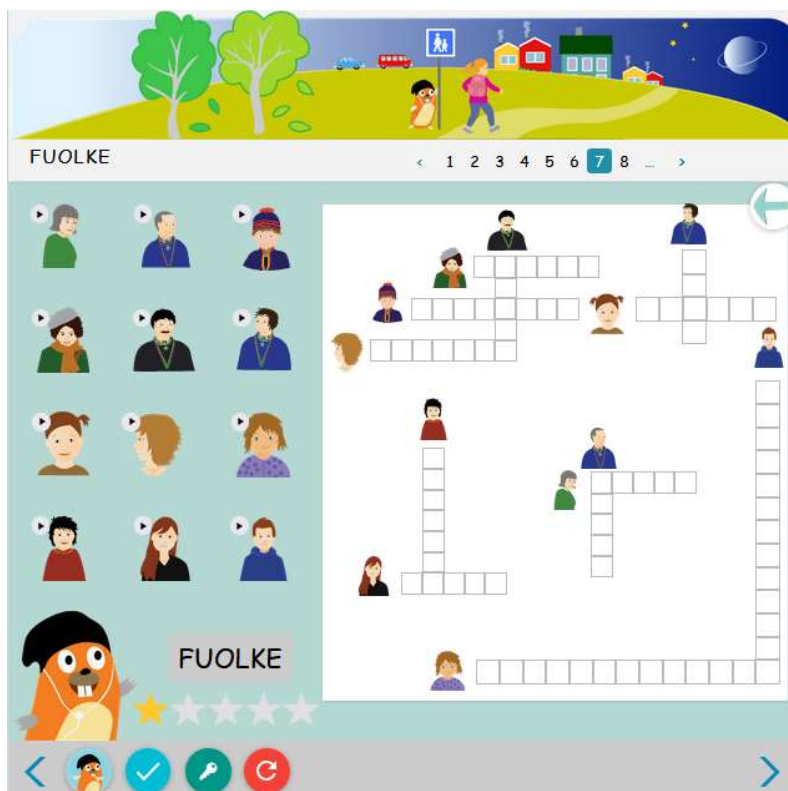
4-10 Fuolke

Ságastallamtiemá:

- makkár fuolke miján li?

Terma:

- ieddne, áhttje
- viellja, oabbá,
- noj, muohtá, goasske
- iehke, tjiehtje, siessá
- áhkko, áddjá
- ibme, máhka
- lávve

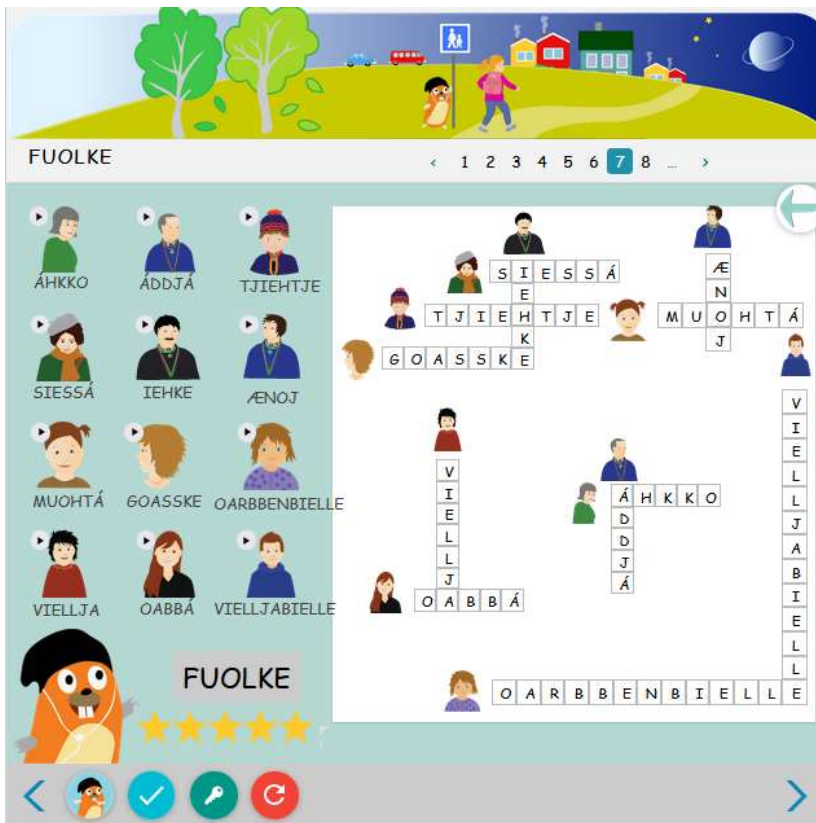

Jiedna: Tjále fuolkij nammadusájt riekta sajijda.

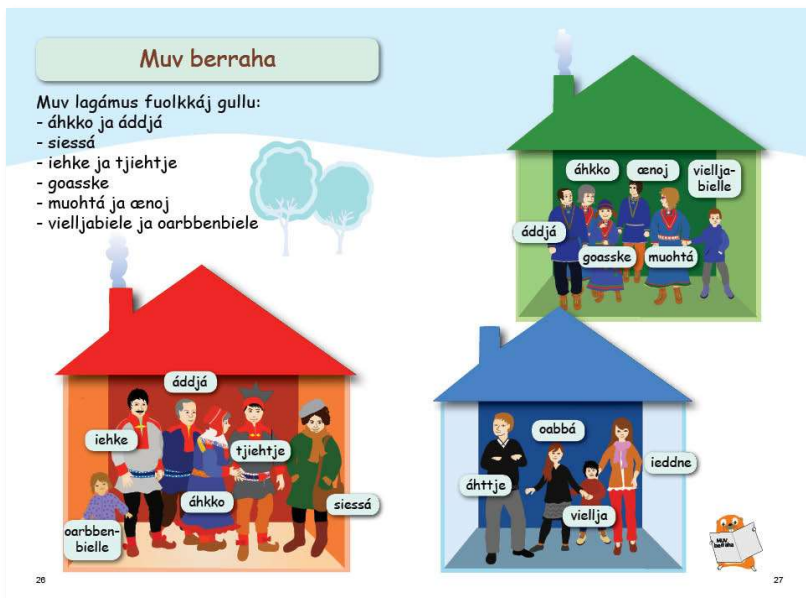
Viehkke: Gå dieddela “Fuolke”, de Fuolke-bágojt máhtá vuojnnet:

Vásstádusá:

Tækstagirrije, b. 26-27 Muv berraha

Barggogirjje, b. 26-27 Muv berraha

Muv berraha

Dievde berajnamadusájt tjiégagijda.

26

Tjále galla iesjengga berraha li dujna.

Áhttje bielen:

tjiehtje _____

iehke _____

siessá _____

oarbbenbielle _____

vielljabelle _____

Iedne bielen:

goasske _____

muohtá _____

ænoj _____

oarbbenbielle _____

vielljabelle _____

27

4-11 Berajmuorra

BERAJMUORRA

7 8 9 10 11 12 13 14

MÁTTARÆJGÁDA

áhkko

áddjá

ieddne

MUV VIELJA

mán iesj

áhkko

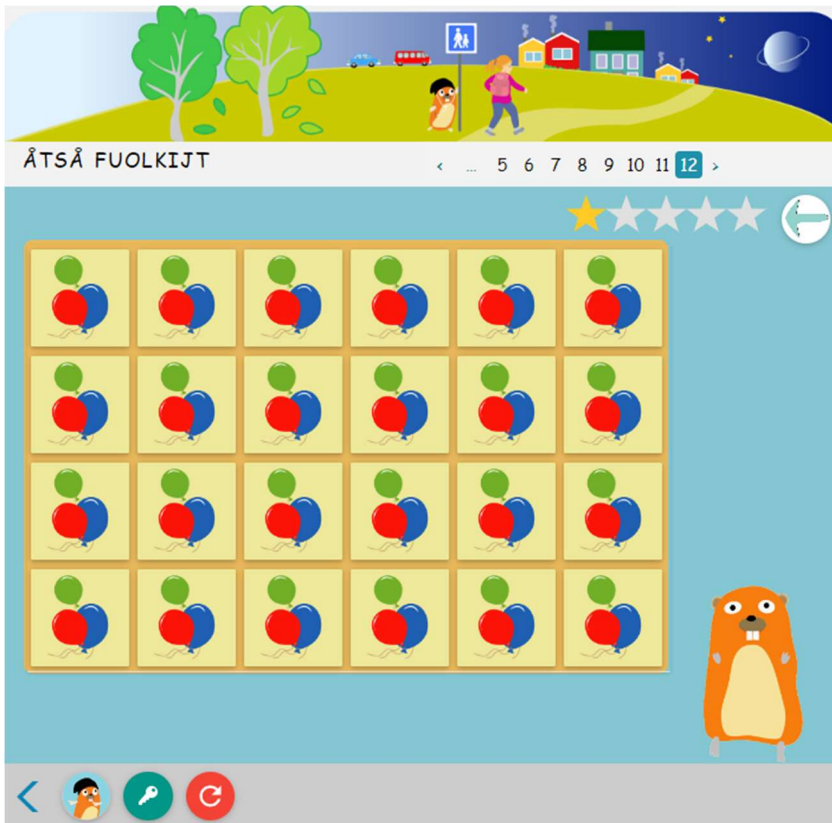
áddjá

áhttje

MUV OAPPÁ

Jiedna: Tjáleda ietjat fuolkijt sjebmáj. Vájnoda viehkev sijdan, jus dán i divna namájt diede.

4-12 Átså fuolkijt

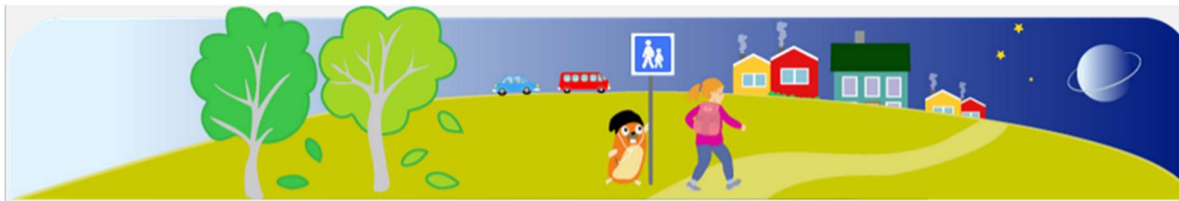

Jiedna: Átså párajt.

Vásstádusá:

4-13 letjas bargo árvustallam

IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM

< ... 6 7 8 9 10 11 12 **13** 14 >

Dán bielen dån galga ájádallat majt la oahppam ja man buoragit dån la oahppam. Mierkki riehta járbbådisáv.

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbahav vil hárvjídallat
	1. Mån diedáv gudi muv familljaájrrasa li.	☐	☐	☐
	2. Mån diedáv goassa mujna le riegedimbiejvve.	☐	☐	☐
	3. Mån diedáv majt mån máhtáv.	☐	☐	☐
	4. Mån diedáv máhtti árrot állo iesjgeŋga familja.	☐	☐	☐
	5. Mån diedáv muhtem fuolkij nammadusájt.	☐	☐	☐

4-14 Båhtusa

BÅHTUSA < ... 6 7 8 9 10 11 12 13 **14** >

BÅHTUSA ?		RIEKTA VÁSSTÁDUSÁ ?	MIEDDEMA ?
NAMMA	100%	0	0/0
IENEP MUV BIRRA	0%	0	0/0
RIEGÁDIMBIEJVVE	0%	0	0/0
RIJMMO	0%	0	0/0
RIEGÁDIMBIEJVVEÁVVUDALLAM	0%	0	0/0
MÅN MÁHTÁV	0%	0	0/0
FUOLKE	0%	0	0/0
BERAJ	0%	0	0/0
SIERRALÁGÁSJ BERRAHA	0%	0	0/0
MUV BERAJ	0%	0	0/0
BERAJMUORRA	0%	0	0/0
ÅTSAÅ FUOLKIJT	0%	0	0/0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM	0%	0	0/0
TJOAHKKÁJ ?	8%	0	0/0

< >

5. Guovsagisájt máná

Digigájsse kap. 5 sváldas: <https://www.mauthor.com/present/5364189991927808>

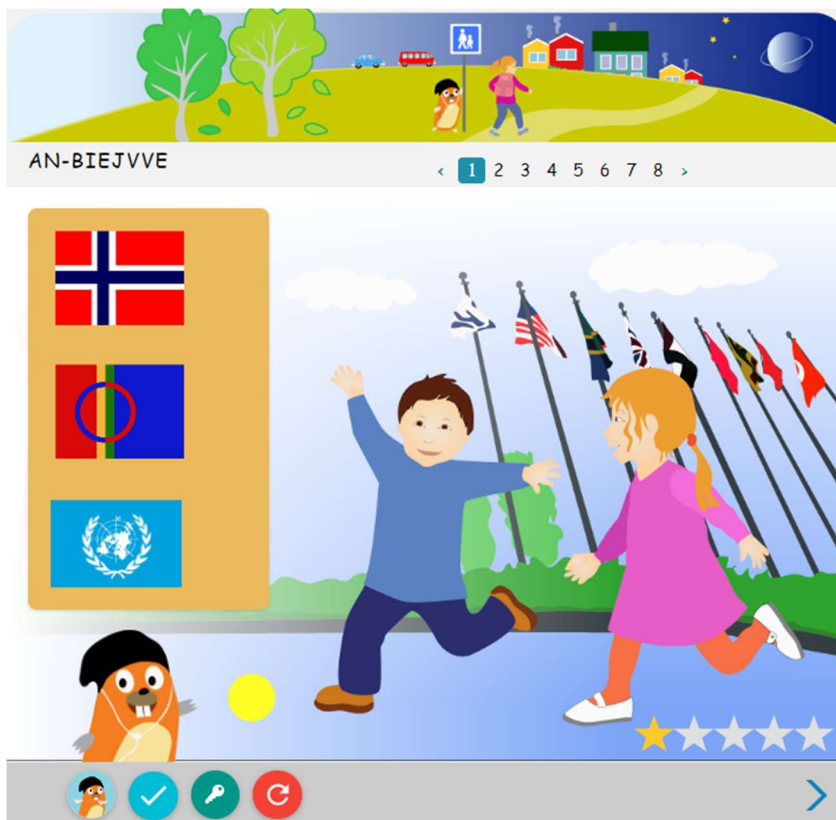
Ulmme:

- átsádit ja buojkodit gáktu ulmutja iesjguhtik ásiin værárdin vájkkudi goabbá guojmesa iellemijda

Fáktádiedo:

AN-biejvve I gálgádusmáno 24. biejve. Aktidum nasjávnná (AN) la væráltvijddásasj organisasjávnná, mij vuododuváj USA:an jagen 1945.

5-1 AN-biejvve

Jiedna: AN:an (Aktidum nasjávnnán) la sierra biejvve, mij la gálgádismáno 24. biejve. AN:an la aj sierra slávggá.

Sirde visská tjuokkav slávgá guorraj.

Vásstádus:

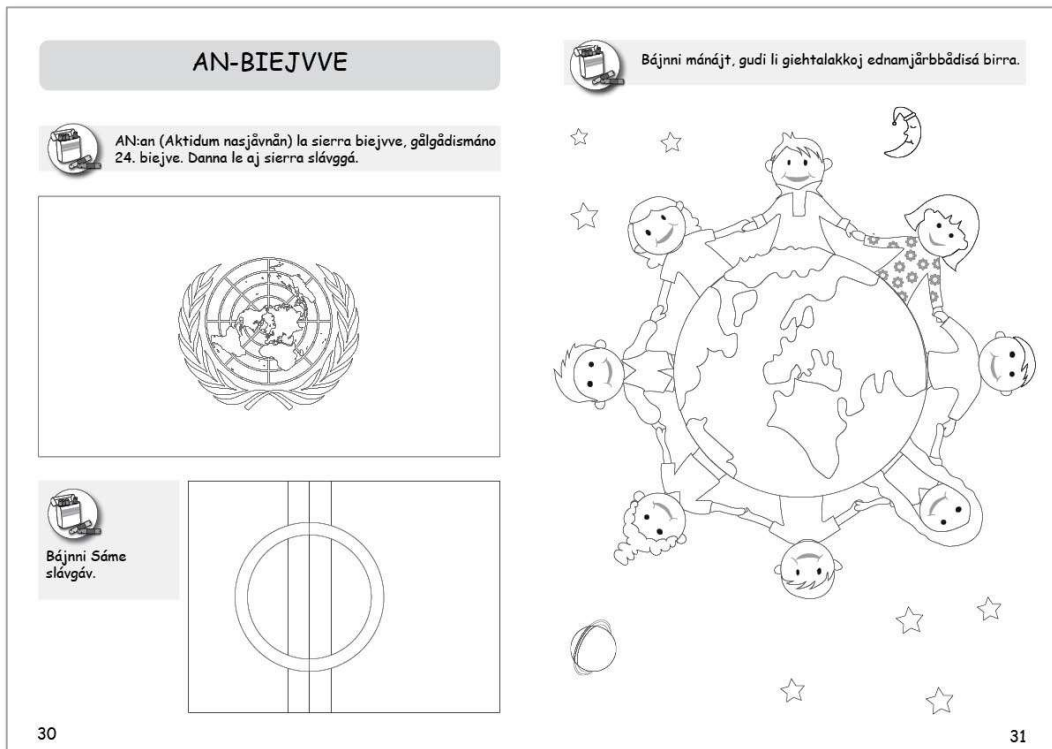
Praktihkalasj dájma:

- Slávgá: Oahppat dahkat siejnnegáváv masi tjuorggat slávgájt majt dábddi.

Mij anedip nubbe nuppev giedas:

Tjuorggat ja bájnnit ednamjårbådísáv stuorra árkkaj. Juohkka oahppe tjuorggá mánáv, mij giedajt anet njuolggá ålgusguovlluj, máhttá aj bájnnit ja tjuorggat iesj guhtik guovlo biktasijt mánájda. Biesskedit gávájt ja lijmmiit dajt birra ednamjårbådísá.

Tæksta- ja barggogirjje: b. 30-31

5-2 AN-slávga

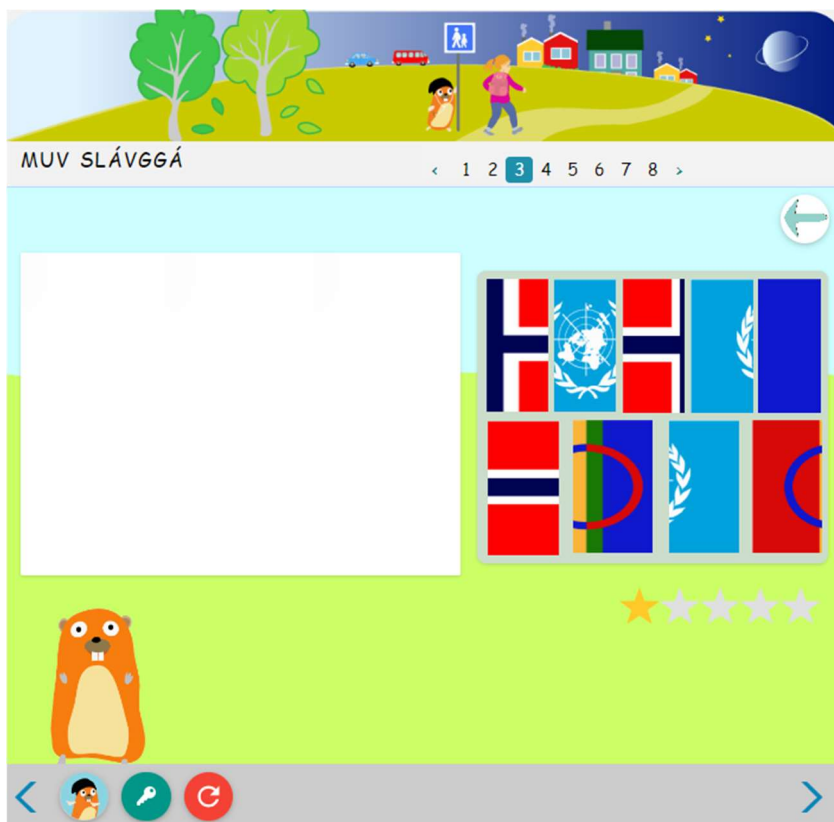

Jiedna: Håj, guhti nav la bæjsstám AN-slávgv. Viehkeda tjoahkkit biehkijt vaj slávggá sjaddá álles vas.

Vásstádusá:

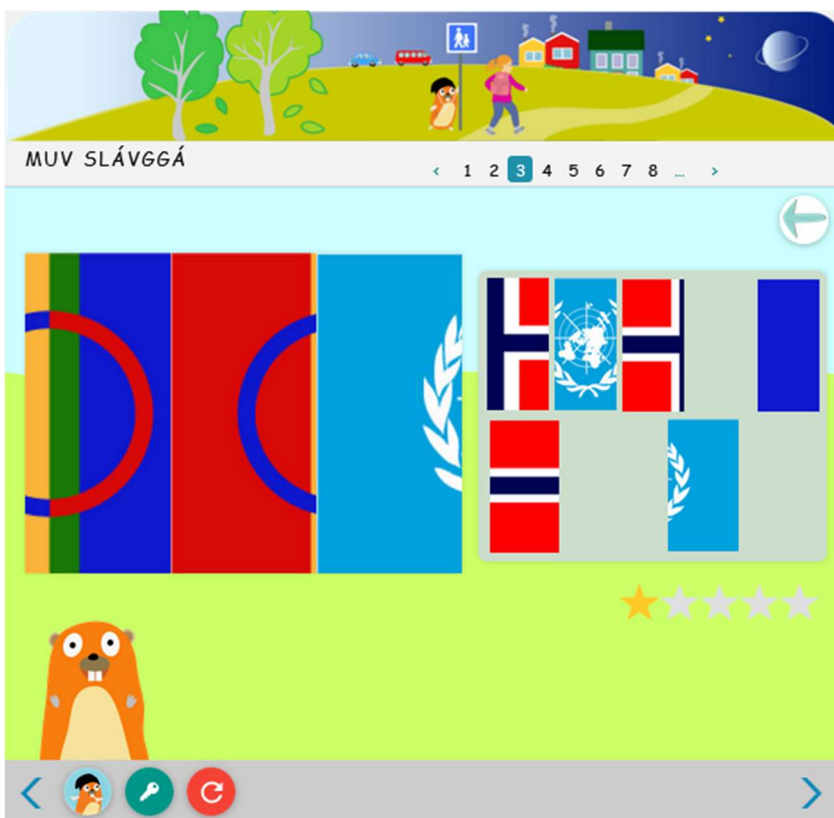

5-3 Muv slávga

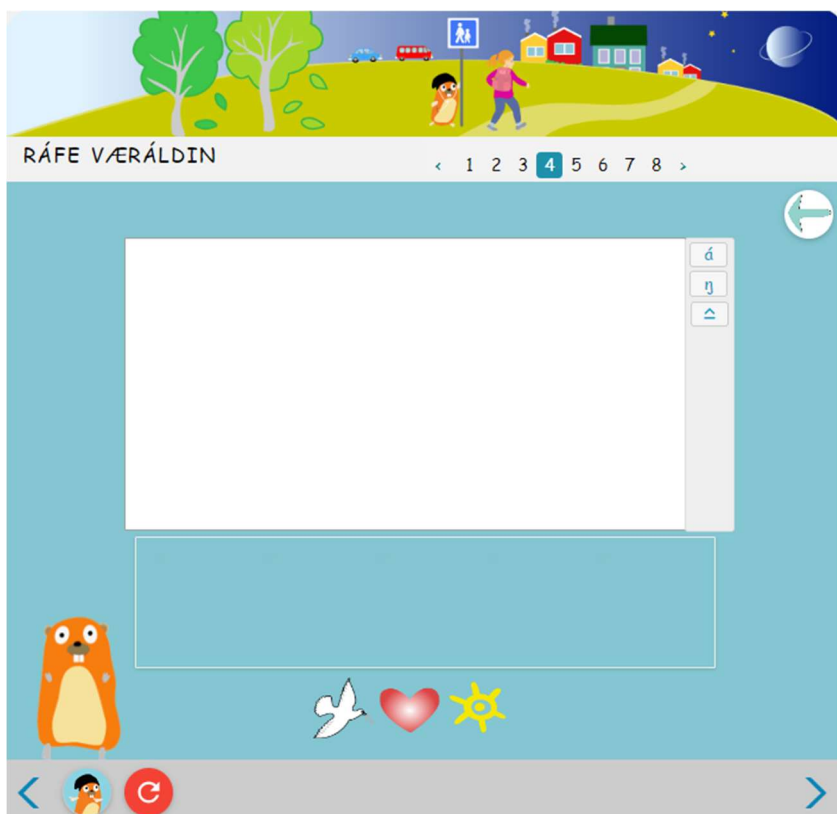

Jiedna: Dálla besa ietjat sláváv dahkat. Sirde biehkijt guoros slávga nali.

Vásstádusoajvvadus:

5-3 Ráfe værárdin

Ájnas terma:

- hukso
- vieledibme
- gierddisvuolta
- ráfe
- sábadit

Ságastallamtiemá:

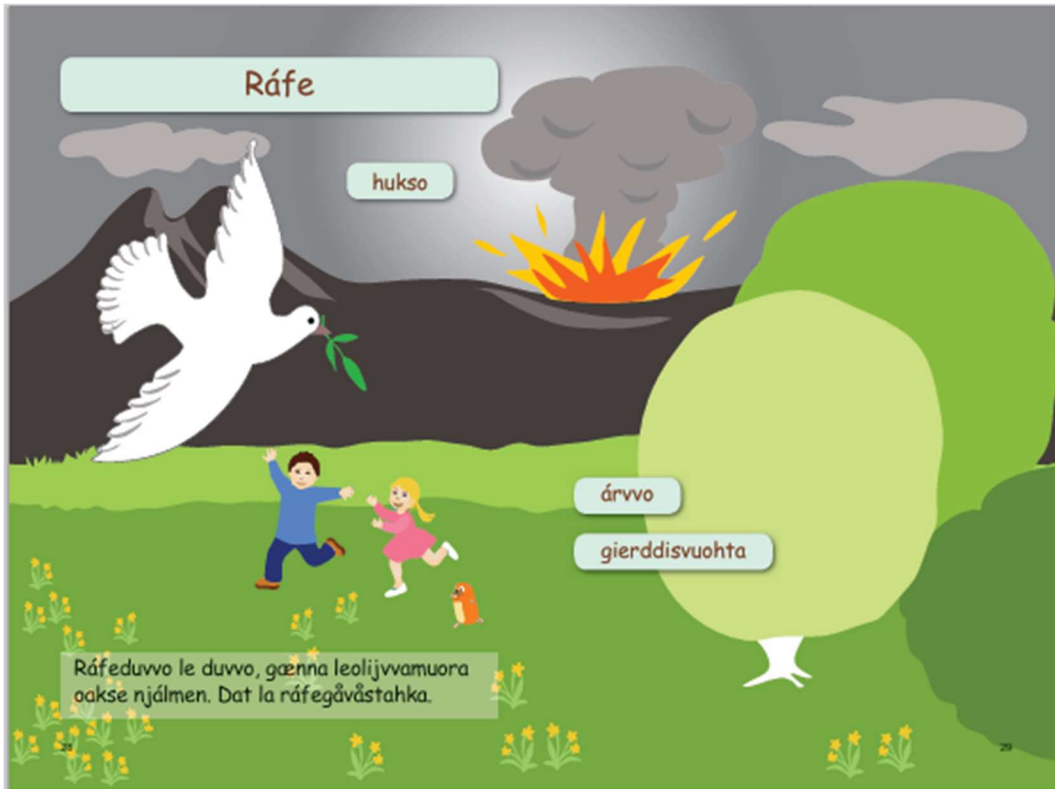
- Majt merkaj ráfe mijá værárdin?
- Makkár merka li ráfe merka?

Jiedna: Tjále ruvto sisi "Ráfe" ja ietjá mij ráfáj gullu. Tjievlli ráfev gávåj.

Praktihkalasj dájma:

- vielggis silkkipáhppáris dahkat bállotjijt, majt lijmmi stuorra bájnnoáhppárij masi ráfeduvvo l tjuorgadum. Ietjá silkkipáhppáris tjalmev dahkat.

Tæksta- ja barggogirjje: b. 28-29

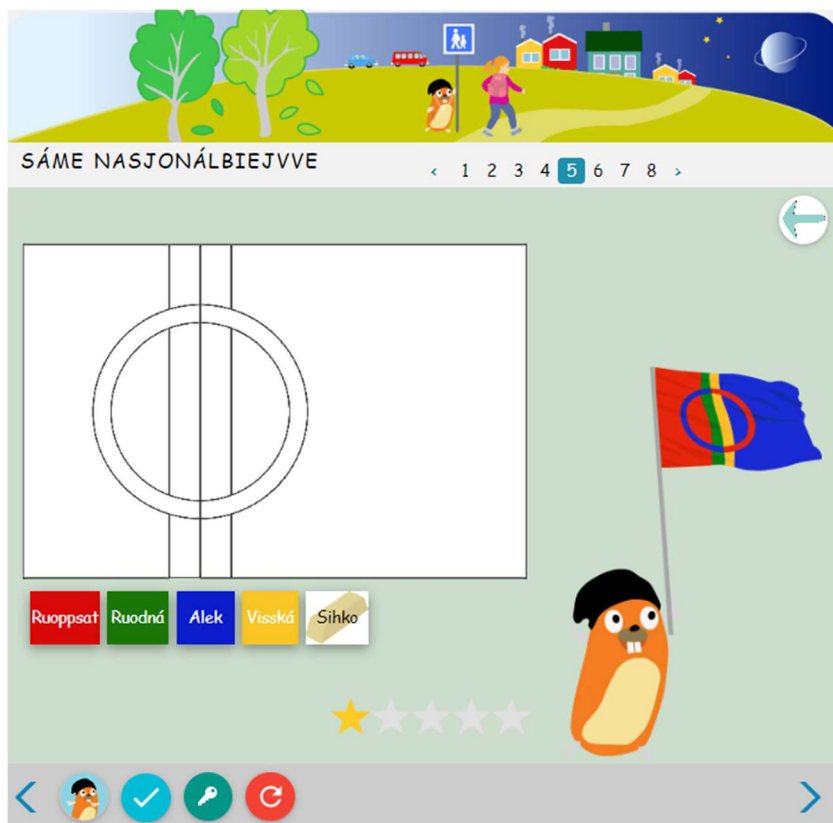
Ráfe ednama nanna

Mij la dán gávæn? Bájnni návti:
 1. gábbmis rávát 2. ruodná 3. tjuovggis rávát 4. vielggat (bedjat) 5. tjuovggis russjkat 6. tjuovggis alek 7. gábbmis alek

Tjále dási bágov "ráfe" ja ietjá mij ráfáj gullu.

Tjuorga juajddá ráfe birra.

5-5 Sáme nasjonalbiejvve

Jiedna: Bájnni sámeslávgev.

Vásstádus:

Sáme álmukbiejvve (b. 54 – 55)

Ulmme:

- Tjiejlggit manen ávvudip guovvamáno 6, biejve. Mij la ieredus álmukbiejve ja nasjonáliejve gaskan? Goassa nuorttarikalattja ávvudi ietjasa nasjonáliejviht?
- Dábddát histávrrålasj gáldojt lahka birrasin ja guoradallat bájjkålasj tjoakkåldagåjt ja mujttomerkajt.

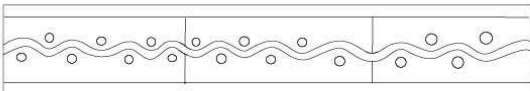

Praktihkålasj dåjma:

- Vuosedit kårtan gånå I Roandem (Tråante).

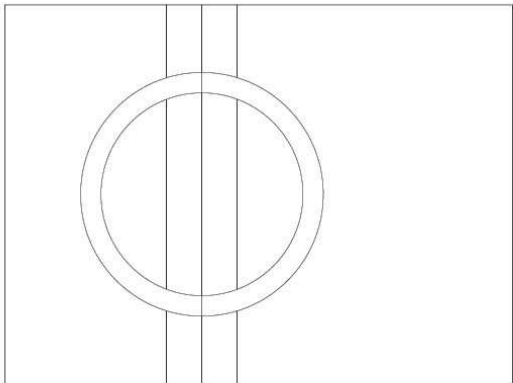
Sáme álmukbiejvve

Mij ávvudip ålles Sámen.

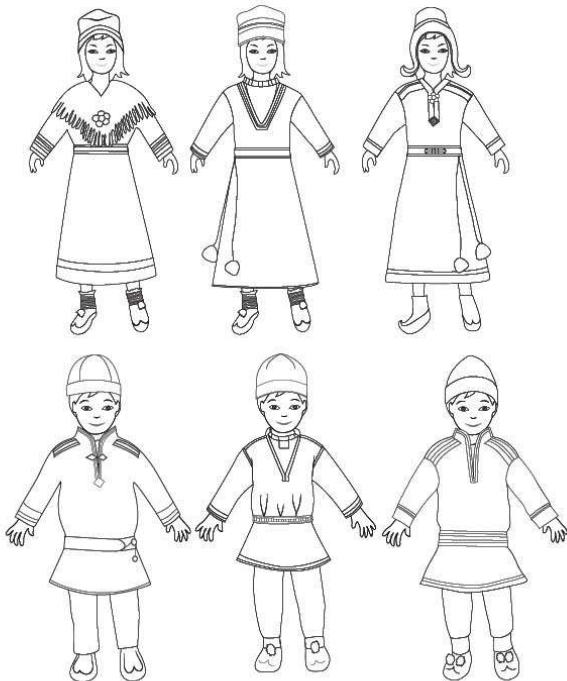
Bájjni Sáme slávgáv.

54

Bájjni unnemusát avta gápptev, mij div mielas la tjåbbe jali dav gápptev majt sáme div guovlon adni.

55

letjå biele/materiåla: <http://prod.ovttas.no/nb/0602>

lenep diedo:

Biejvve tjalmostahteduvvu vuostasj sáme riikkatjåhkanime mujttom, mij lej Metodisstagirkkon Roandemin jagen 1917. Lej vuostasj bále gå sábmelattja lidjin tjåhkanam

barggat aktisasj sáme ássij gum nasjonálstáhtaj rijkarájáj rastá. Biejvve ávvuduvvuj vuostasj bále jagen 1993.

Sáme slávggá

Ájnas gávástahka guovvamáno 6. Biejve I sáme slávggá, Sáme slávggá I gájkaj sábmelattjaj aktisasj slávggá, berustahtek makkár rijkan sij árru. Bårggemáno 15. biejve jagen 1986 13. Nuorttarikaj Sámekonferánsa dâhkkidij slávágá, Ååren Svieriga bielen. Slávágá la dájddár Astrid Båhl hábbmim, sán la lvggobadás Råmså ja Finnmárko filkan.

Oajvvetiebma I viettjadum goabddásis ja oarjjelsáme Anders Fjellnera (1795 – 1876) divtas “Biejjen baernie” (“Biejve bárnne”. Dán eposin Fjellner gávvit sábmelattjav biejve bárnne ja máno niejddan. Ruoppsis gievllebielle gávvit biejvev ja alek gievllebielle gávvit mánov.

Almulattjat dâhkkiduvvum gávástahka

Sáme slávggá dâhkkiduváj jagen 2003 Vuonan almulattjat daj rievddadusáj baktu ma dagáduvvujin Sámelágan ja Lágan slávggima birra suohkanij almolasj viesojn. Vuona Sturradigge sæmme bálttá fábmudij

Vuona Sámedikkev mierredihttjat láchkaásadusáv slávga adnema birra. Vuona Sámedigge dâhkkidij davva moarmesmánno 27. Biejve jagen 2004. Slávga la almulasj stahtus, valla dat ij la dakkár nasjonálsávga mij álmukriektálettjat ja stáhtariektálettjat ávdásti Gånågisrikkav Vuonav.

Sáme slávggimbiejve:

Guovvamáno 6. biejve: Sáme álmukbiejve
 Snjuktjamáno 2. biejve: Suoma Sámedikke vuododambiejve (1996)
 Snjuktjamáno 22. ja 28. biejvij gasskasasj sádnâbiejve: Márjâbiejve
 Biehtsemáno 20. ja 28. biejve gasskasasj lávvodahka: Mihttsamârbiejve
 Bårggemáno 9. biejve: Aktidum Nasjâvnâj álgoálmukbiejve
 Bårggemáno 15. biejve: Sáme slávga dâhkkidambiejve
 Bårggemáno 18. biejve: Sámeráde vuododambiejve (1956)
 Bårggemáno 26. biejve: Svieriga Sámedikke vuododambiejve (1993)
 Gålgådismáno 9. biejve: Vuona Sámedikke vuododambiejve (1989)
 Basádismáno 15. biejve: Isak Saba riegádimbiejve

Sámeráde almodij sáme slávgá hábbmima gilppusav, majt Astrid Båhl vuojtij. Slávggá dáhkkiduváj Nuorttarijkalasj Sámerádes bårggemáno 15. biejeve jagen 1986, goassa aj dáhkkiduváj Sáme máttó lávla sáme álmuklávllagin.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/temadokumenter/sami/publikasjoner/sami_rapporter_bruk_samisk_flagg_sa.pdf

Næhttabielle gånna li diedo sáme slávgá birra: <https://snl.no/Sameflagget>

Sáme álmuklávla

Sáme álmuklávla “Sáme máttó lávla” (“Sámi soga lávlla” nuorttasáme vuodotæksta), l dikta majt Isak Saba (1875 – 1921) tjálij, ja mij vuostasj bále almoduvvuj avijsan “Sagai Muittalægje”, jagen 1906. Bårggemáno 15. biejeve jagen 1986 13. Nuorttarijkaj Sámekonferánsa dáhkkidij sáme álmuklávllagav, Ååren Svieriga bielen. Arne Sørli (1904 – 1969) dagáj tjuoalvisáv diktaj jagen ja tjuoalvis dáhkkiduváj 15. Nuorttarijkaj Sámekonferánsas Helsigin jagen 1992. Tæksta l járggáluvum nuorttasámegiela ietjá sámegiela.

Nasjonáliejeve termav adnem

Gå guovvamáno 6. Biejve mierreduvvuj sáme álmukbiejvven sámekonferánsas jagen 1992, lej mærrádus sámegiellaj ja moallánahkko “sáme álmukbiejve” aneduváj. Oalle riehta járggálibme Vuona dárogiellaj la “ samisk nasjonaldag”. Muhtem járggálimijn Vuona dárogiellaj la “samefolkets dag” aneduvvum, danen gå sáme l samisk, álmuk la folk ja biejeve l dag. Sámekonferánsa mærrádusá járggálimen Svieriga dárogiellaj, aneduvvá moallánahkko «samernas nationaldag».

Moallánahko «samefolkets dag» ja «samisk folkedag» li adnuj bohtám nievres járggálimij diehti ja muhtem oassáj dassta gå muhtemij mielas “nasjonaldag” ij la hiehpam. Sámekonferánsa iesj biejjaj mærrádusánis vuodon sáme li akta álmuk (nasjávnná) ja nasjonáltærmma adnem ij oajvvada sierra stáhtav. Tjabu sámekonferánsa (ja Sámeráde) ja nuorttarijkalasj sámedikke adni almolattjat termav “nasjonaldag”.

Gálldo: <https://www.samediggi.no/Samedikki-birra2/Duogas/Sami-albmotbeaivi-ja-nasuvnnalas-dovdomearkkat>

Tæksta- ja barggogirje: Sáme miehtá Sámev (b. 52 – 53)

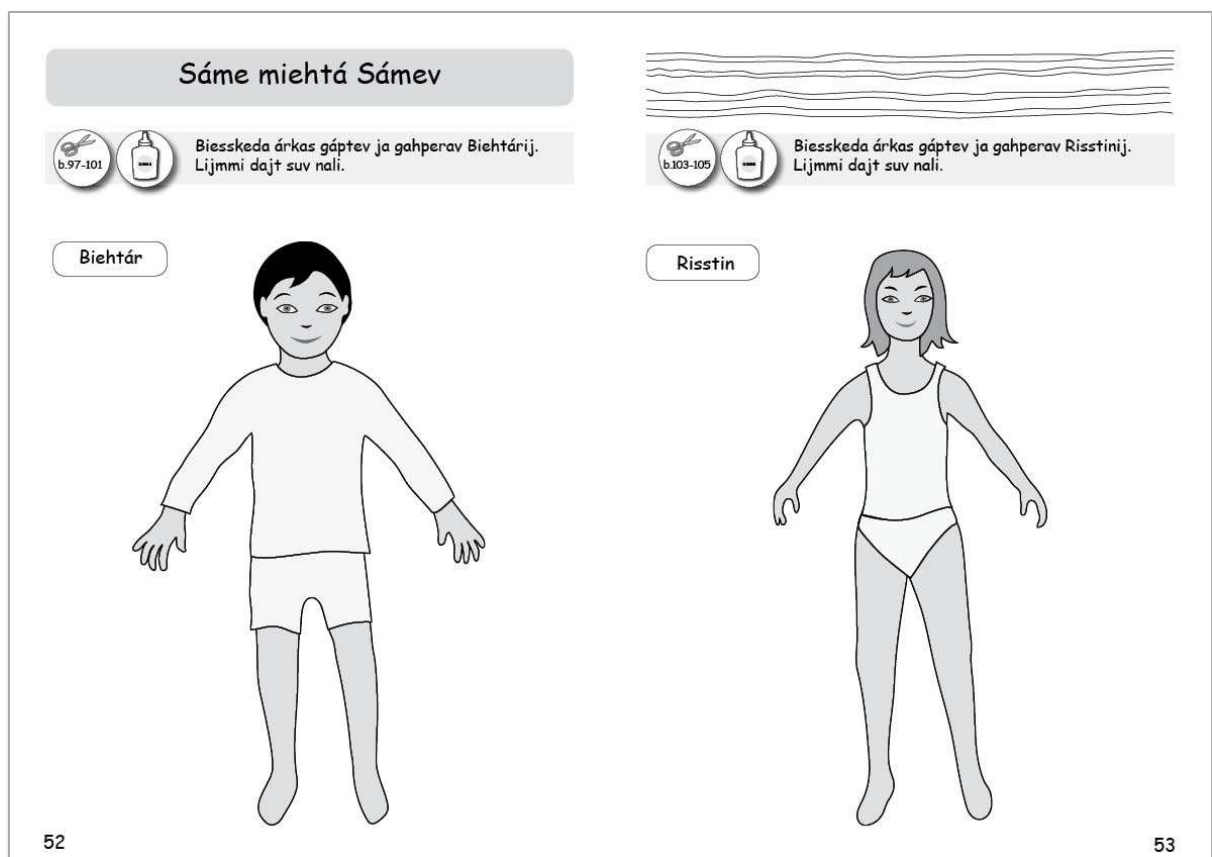
Ságastallamtiemá:

- Majna sábmelattja barggi iesj guhtik guovlojn: guollebivdde, Sámedikken, skåvlån, ællobargon ja nav ájn
- Gánná sábmelattja árru?
- Ságastit vehik rijkarájáj birra
- Makkár vájkkudusá li rájáj sámijda?

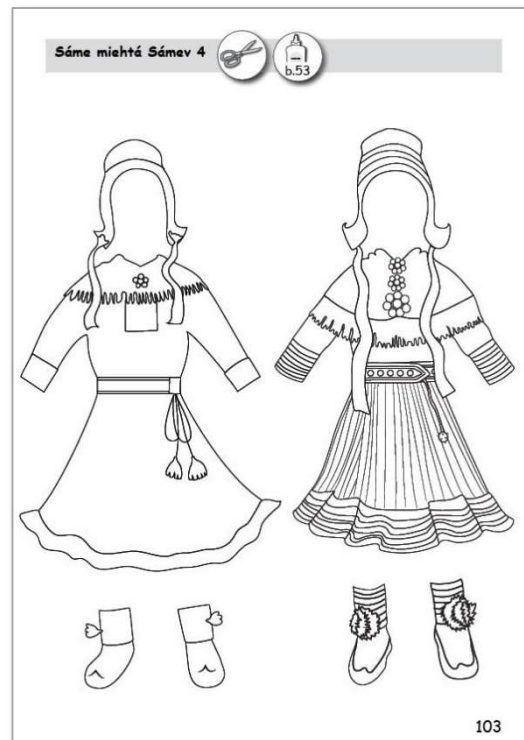
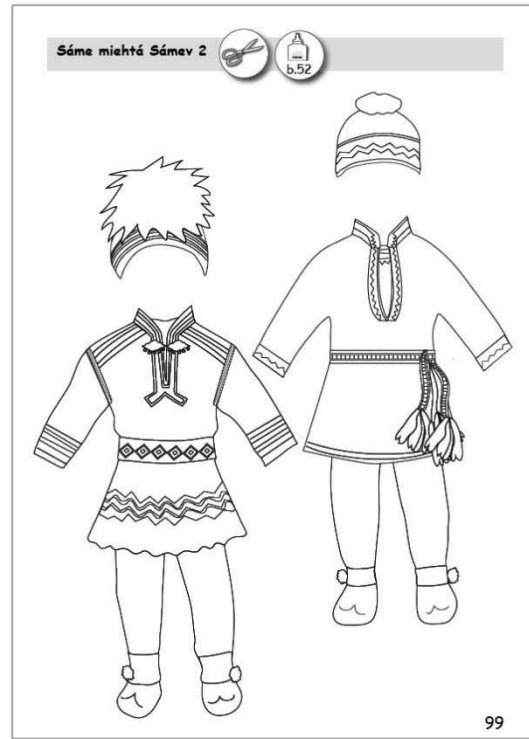
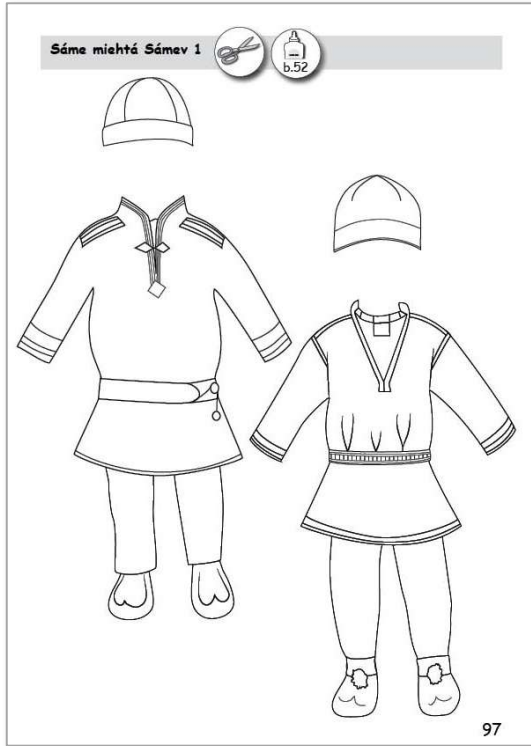
Praktihkalasj dájma:

- Mierkkit kártan gánná Sábme (Sámeednam) la
- Tjuorggat ja biedjat kárttaj iesj guhtik gáptejisájt ja vuosedit gánná sij árru
- Dahkat buttjasduvkkaj Sáme/nuorttarikaj kártav ja gå muhtem javllá “Hábmer”, de gájka manni Vuona bælláj. Gå nubbe javllá “Jåhkåmånke”, de gájka manni Svieriga bælláj. Gå goalmát javllá “Aná”, de gájka manni Suoma bælláj. Gå nælját javllá “Lujávrrre”, de gájka manni Ruossja bælláj

Biesskedimárka bielijn: 97 – 103

Oahppe válljiji muhtem guovlo gápte, biesskedi davva ja lijmmiji barggogirjjáj. Ij dárbaaha árrót ietjas guovlo gápte. Vuogas la sæmmi bále ságastallat dan birra makkár iesj guhtik guovloj gápte li ja ma li ieredusá guovloj gáptij gaskan.

5-6 Moarmesmánu 17. biejjve

Jiedna: Giese biehkijt riehta sadjáj.

Vásstádus:

Fáktádiedo ja sválldasa

Vuona histávrrá: <https://snl.no/1814> - Det selvstendige Norges f%C3%B8dse

<https://www.nysgierrigper.no/bladet/2014/en-grunnlov-verdt-a-feire/>

<https://snl.no/17>. mai

<https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Grunnloven/Eidsvoll-og-grunnloven-1814/>

Mij ávvudip moarmesmáno 17. biejev danen gá rikká Vuodna dalloj oattjoj vuodolágav. Dat dáhpáduváj Eidsvollan jagen 1814. Moparmesmáno 17. biejvve gáhtjoduvvá mánáj biejvven, danen gá dalloj ávvudi máná rájdon vádtsemin. Musihkkatjuojadiddje ja máná rájdon vádtsti. Mánájda ásadi aj stáhkama skávlájn. Máná bessi aj hávskudallat gahpajienajn, márfijn ja bruvsajn.

Girjetjálle Henrik Wergeland (1808 - 1845) lej vuostamuttjaj siebren, gudi álggin ávdedit moarmesmáno 17. biejev ávvobiejvven. Sån ásadij vuostasj moarmesmáno 17. bieje ávvosáhkavuorov jagen 1833. Sån aj tjálij vuostasj nasjonállávllagav mánáj diehti “Vi er en nasjon vi med”. Wergeland gáhtjoduváj “moarmesmáno 17. bieje gånågissan” gá hájn lij viessomin.

Gånågis Harald V tjuodtjo sláhta balkonjan moarmesmáno 17. bieje ja dalloj la sujna állo barggo. Suv barggo I siejvvet mánáj rájdduj, ja ij la imálasj suv giehta vájbbá bieje gietjen. Gånågisberaj la sæjvvám sláhta balkonjas badjel 100 jage moarmesmáno 17. Bieje.

Vuonan li ienebuv gá 27.000 máná gudi ælla vuorrasappo gá 15 jage, gudi tjuojadi musihkkajuohkusijn. Musihkkajuohkusa li stuorámus asstoájggedoajmma Vuona mánájda, bállotjektjama manŋela.

Badjel 100 jage dán ávddåla adnegáhtin bunádajt jali álmukbiktasijt moarmesmáno 17. biejven. Dalloj hálijdin ávvudallat ja tjalmostahttet Vuodna lej sjaddam sierra rikkán jagen 1905 gá Vuodna siráj unijávnås Svierigijn. Dalloj állessjattuga gárvodin mánájt bunádajda. Bunádajt dahkin daj biktasij vuodo milta majt Vuona bándura adnin 1800-lågon. 1920-lågo rájes sjattaj sierraláhkáj buorren mánájt gárvodit bunádajda, gá sij gærssulin árbbedábálasj dánsajt. Dálla aj gáptijt adni moarmesmáno 17. biejven.

Ruoppsirussa, alekrussa, tjáhppirussa ja ruodnárussa ávvudi gå sij li gærggam joarkkaskávlås. Muhtema li vádtsám 13 jage skávlån ja dan diehti ánsidi ávvudit.

Juo badjel 140 jage li skávlámáná lávllum Vuona nasjonállávllagav "Ja, vi elsker dette landet". Tevstav la Bjørnstjerne Bjørnson tjállám jagen 1859.

Suv Majestiehtta Gånågisá Gárdda paraderi sláhta duogen párkan moarmesmáno 17. bieje jagen 2002. Gávvå: Kjetil Bjørnsrud, [Wikimedia Commons](#) baktu.

Vuostasj almodimes Aschehoug:a leksikávnås (1906 – 13).

Poasstakárta, gånna Vuona slávggá vuojnu ja Eidsvoll-viesso, 1914. Ij la diedum guhti I gávvim, valla gávå æjgát la Nasjonalbibliotehkka, Flickr baktu.

Praktihkalasj dájma:

Dahkat slávgáv silkkipáhppárijn jali bájnnet slávgáv stuorra páhppárij ja biedjat sáme slávgáv guorraj.

Dahkat mánájtágav

Dan dárbaaha kárkáv, lijnav, stáffabiehkiht jali lájgev ja gáhkko-slávgájt.

Oahppat dahkat smávva gávvisiht/figuvraht, majt gárvodit stáffabiehkiht. Tjuorggat árudijáht ja lijmmiht lájgev vuopptan. Tjuoggit slávgáv juohkka kárkkáj, vaj dat árru degu máná ma slávgáv guoddi. Biedjat jali lijmmiht dajht figuvraht juoga man nali, vájku stuorra árka, bievde nali vaj dat árru degu táhka.

5-7 Tjuojanisa

Jiedna:

Galla sierralágásj tjuojanisá vuojná gáván? Vállji riehta lågov ruvton tjuojanisá vuollelin

Ságastallamtiemá:

- Gåktu mij ávvudip moarmesmáno 17. biejev?
- Manen mij ávvudip moarmesmáno 17. biejev?

Vásstádusá:

5-8 Mánájrájddo

Jiedna:

Dá máná li moarmesmáno
17. bieje rájdon
váltsemin. Árvveda gus
gási sij gulluji?

Dagá mánájrájddov.

Dán dárba: gáritjisáv,
lijmmimav, stiellatjiit,
lájgiit, gáhk Kobávsájt.

Oahppe dahki unnep
hámev, gávastagáv majt
gáptijn gárruji. Májnni
ájmov ja lijmmiji lájgiit
vuoksáj. Gahtsut slávgav
juohkka korkaj, nav vaj
vuojnnuji degu máná gudi
slávgav guoddi. Bieja jali
lijmmida dajt hámajt
juonná nanna, juska stuorra
árkkaj, bievden nav vaj
dábduji dagu galggi.

Vásstádusa:

Tæksta- ja barggorirjje b. 70-71

Nasjonálbiejve

Bájnne gáváv. Gávnađa mákkár guovlo gáptijda dá sáme tjággam li.

Bájnne Vuona slávgáv.

Gáktu dán lijkku nasjonálbiejven ávvudit? Tjuorga.

5-9 Ietjas bargo árvustallam

IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM < ... 3 4 5 6 7 8 **9** 10 >

Dán bielen dán galga ájadallat majt la oahppam ja man buoragit dán la oahppam. Mierkki riehta járbbdásáv.

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbahav vil hárrjídallat
 1. Mán diedáv makkir AN-slávvgá le.		☐	☐	☐
 2. Mán diedáv mij ráfe le.		☐	☐	☐
 3. Diedáv makkir sámeslávvgá le.		☐	☐	☐
 4. Diedáv makkir Vuona slávvgá le.		☐	☐	☐
 5. Diedáv mijá rijkan árru sábmelattja, dáttja ja ietjá álmuga.		☐	☐	☐

5-10 Báhutusa

BÁHTUSA < ... 3 4 5 6 7 8 9 **10** >

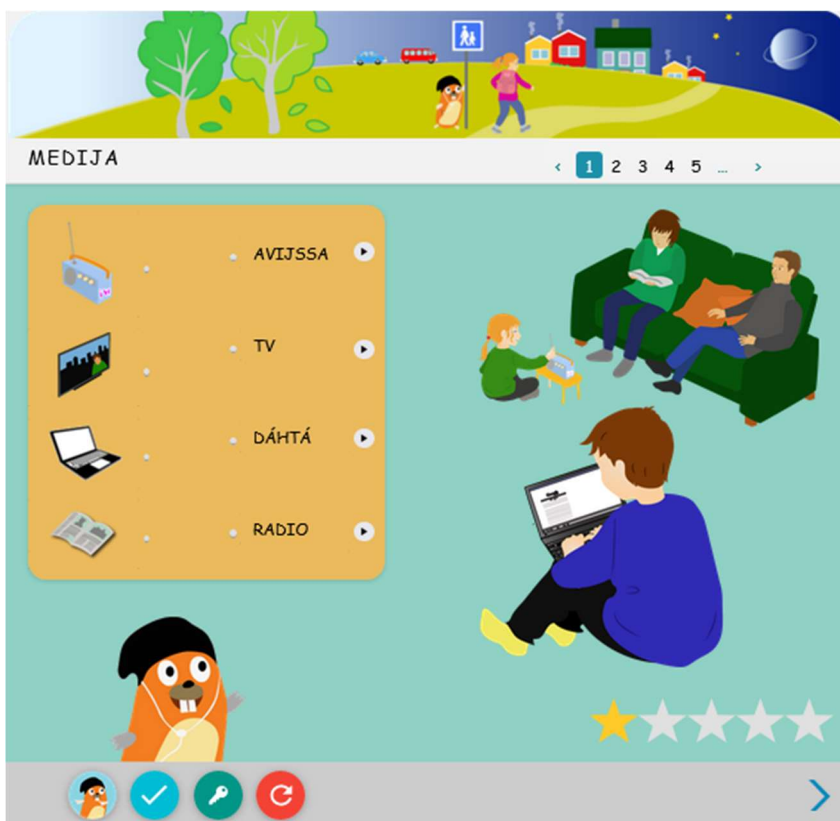
BÁHTUSA 		 RIEKTA VÁSSTÁBUSÁ	 MIEDEMA
AN-BIEJVVE	<div style="width: 0%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 0%	0	0/0
AN-SLÁVGGÁ	<div style="width: 0%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 0%	0	0/0
MUV SLÁVGGÁ	<div style="width: 0%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 0%	0	0/0
RÁFE VÆRÁLDIN	<div style="width: 0%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 0%	0	0/0
SÁME NASJÓNÁLBIEJVVE	<div style="width: 0%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 0%	0	0/0
MOARMESMÁNO 17. BIEJVVE	<div style="width: 0%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 0%	0	0/0
TJUOJANISA	<div style="width: 0%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 0%	0	0/0
MÁNÁJRÁJDDO	<div style="width: 0%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 0%	0	0/0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM	<div style="width: 100%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 100%	0	0/0
TJOAHKKÁJ 	<div style="width: 11%; background-color: #008000; height: 10px;"></div> 11%	0	0/0

6 Mån ja media

6-1 Media

Digigásse, kap. 6, sváldas: <https://www.mauthor.com/present/5348278664822784>

Ulmme: - ságastallat digitála aktandoajmmama máhttelisvuodaj ja hástalusáj birra

Oahppe galggi oahppat gáktu adnet girjiit, avijsajt, TV:av, radiov ja internehtav vaj da media li ávkken ja buorren. Oahppe galggi barggat ja ságastit makkár dábdo siján badjáni ja makkár vásádusájt sij oadtju medias.

Tsuoiggim:

Klássalanján galggi árrrot vallje girjiis ja avijsajs. Máhttá gulldalit mánáj radioprográmmav aktan.

Ságastallam:

Máhttepus luohtedit gájkka diedojsa majt internehtan gávnnap?

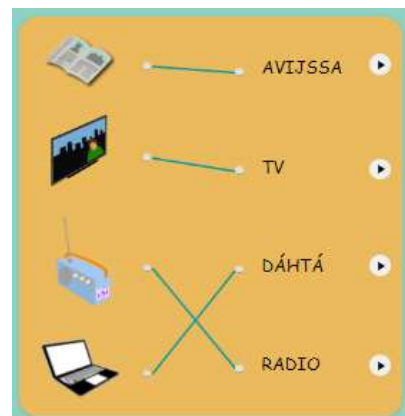
Vásstádusá:

Praktihkalasj dájma:

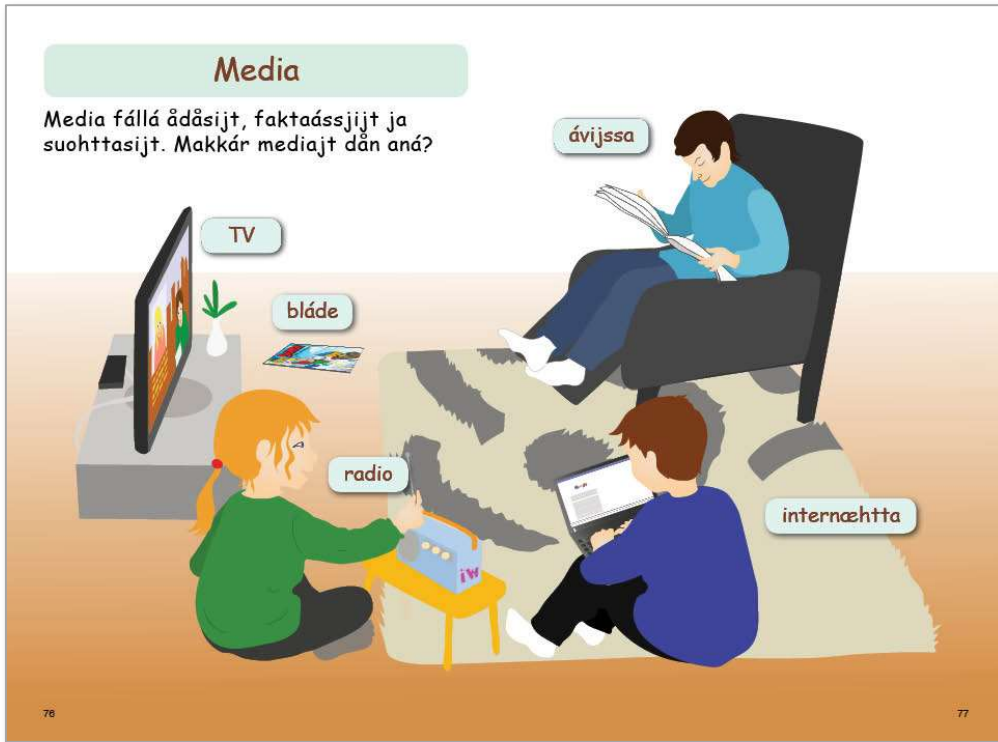
- Låhkåt avijsajt ja girjiit
- Gæhttjat dálkkediedádusáv ja oahppat iehtja dahkat dálkkediedádusáv
- Biesskedid avijsajs jali gávvrájdjojs bokstávajt vaj sjaddá álles alfabehtta
- Biesskedid gávvaajt ja tjállet gávvaevstav gávvaajda

Gávnnat prienntidum ja digitála medijajn sisanádusáv.

Sorterit sisanádusáv kategorijajda ja iesj produserit materiálav majt máhttá publiserit.

Tæksta- ja barggogirjje: b. 28-29

Media

Ruossabágojt tjáde iesjgenga mediaj.

76

Makkár avijsajt ja bládijt la dán vuojnnám? Mierkki.

77

6-2 Radio, TV, avijssa

Váštáduš:

Respos:

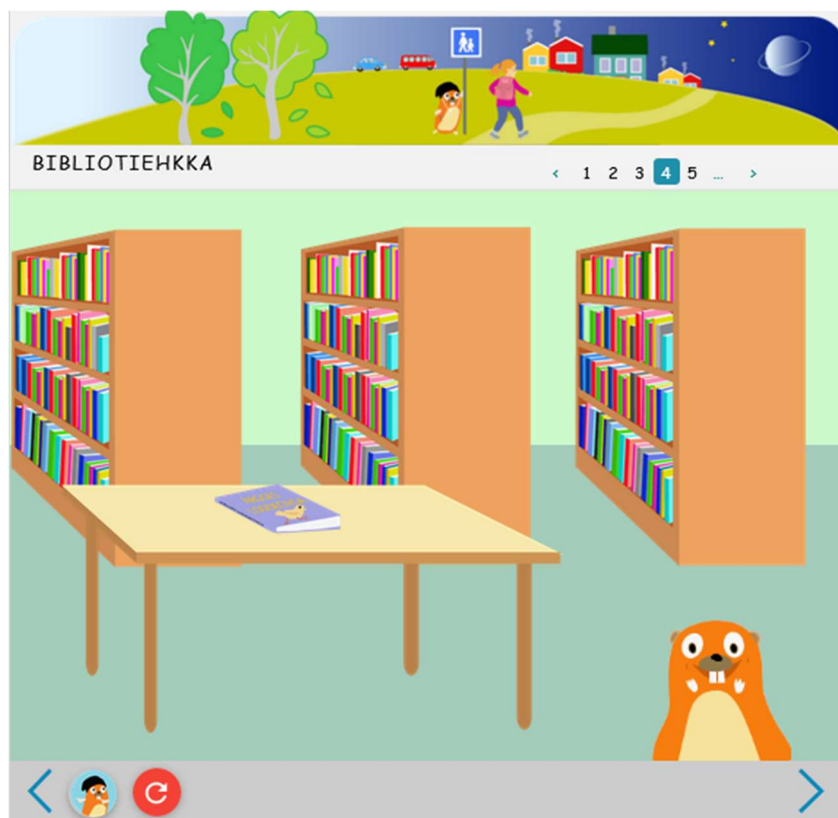
6-3 TV-prográmma

Vásstáđusoajvvađus:

6-4 Bibliotiehkka

Jiedna: Makkir girjiij lijkku láhkát? Dánna máhtá girjev láhkát “Hárges láddetjivgga”. Dieddela girjjáj mij la bievdde nanna.

Praktihkalasj dájma:

- Manádit bibliotiehkan ja ságastit gáktu galggá doajmmat bibliotiehkan

Praktihkalasj dájma:

- Válddet klássaladnjaj sierralágásj girjiij vaj juohkkahattjaj la akta girjeje. Subtsastit, tjielggit ja vuosaedit girjiij sierravuodajt, duola degu mánáj-, fáhka-, lávla, dikta- ja subtsasgirjiij (tjáppagirjálásjuohta)
- Manáda girjevuorkán/bibliotiehkan – áhpa njuolgadusájt juo vuostasj klássa rájes: girjevuorkán galggá árrót sjávot. Vállji girjev, gávna sajev gánná lágáda vehik girjes, girjevuorkán aj máhtá gæhttjat bládiij ja avijsajt.
- Divna girje li sieradum alfabehtalattjat. Tjielggi oahppijda majt dat merkaj gá li alfabehtalattjat ja juohkusij milta, mánágirje, tjáppagirjálásjuohta, fáktágirje.
- Subtsastit makkár hábme, stuorruháka, makkár álgusj girjen la garra jali dibma, galla bieie li girjen, makkár gává li girjen bájnno jali tjáhppis/vielggis, guhti I girjetjálle
- Man álov girjeje máksá?
- Gáhtjo girjevuorkábarggev subtsastihttjat vehik majt dijá girjevuorkán máhtá dahkat

Tæksta- ja barggogirjje, b. 80-81

Girjjevuorkká

Bájnne girjjehilldiv girjij.

A	Á	B	D	E	F
G	H	I	J	K	L
M	N	N	O	P	R
S	T	U	V		

80

Makkár bokstáva vuolláj dá girje gulluji? Sátsa girjes riehta sadjáj.

A	Á	B	D	E			
F	G	H	I	J			
K	L	M	N	N	O	P	R
S	T	U	V				

Biehtár ja Duosmá jšven stulliba

Emielle ja Emierká

Jávvá-viellja

Sarvva-miehttse

Moarrás biernna

Gálmná giehto

81

6-5 Gadtsabiddjásj mij ij buvte háledit

Bielle 1:

GADTSABIDDJÁSJ MIJ IJ BUVTE HÁLEDIT < 1 2 3 4 5 ... >

1 2 3 4

GADTSABIDDJÁSJ LA BIESES
GAHTTJAM JA LA SKÁVLÅ
DÆHKKO NANNA.

DAT IJ HÁLEDIT BUVTE JA
BALON LA.

VUOJ, GÅ DUOT
TJERASTAHKA GALGAJ ÅRROT
GITTA DIEHKI BAJÁS,
ÁJÁDALLÁ. MÁNÁ LIDJIN
BESSAT TJERASTIT, JA MÁN
LIDJIV BESSAT VUOLUS!

< [User Icon] [Refresh] >

Bielle 2:

GADTSABIDDJÁSJ MIJ IJ BUVTE HÁLEDIT < 1 2 3 4 5 ... >

1 2 3 4

JALI VUOJ, GÅ DUOT
TRAMPOLIJNNA GALGAJ ÅRROT
LAGÁBUN. MÁN LIDJIV MÁHTTET
DASI GAHPPADIT JA MÁNÁJN AJ
LIJ ÅRROT SUOHTAS.

VUOJ, MAN
NÆLGGOMIN LAVI!
GÅKTU GALGGIV
VUOLUS BESSAT?

< [User Icon] [Refresh] >

Bielle 3:

GADTSABIDDJÁSJ MIJ IJ BUVTE HÁLEDIT < 1 2 3 4 5 >

1 2 3 4

DE BOAHTÁ SKIRRI DASI:
 BUORRE IEHKET,
 GADTSABIDDJÁSJ! GÁKTU
 DUJNA MANNÁ? JA SKIRRI
 TJOALKOT IETJAS RÁDNAV
 OALGGÁJ VAJ
 GADTSABIDDJÁSJ RAVGGÁ

GADTSABIDDJÁSJ IJ DIEDE
 IETJÁ RÁDEV GÅ SÁJIJ
 SÆJVVLIT NAV GARRASIT GÅ
 NAHKÁ, IETJÁN EDNAMIJ
 MÁHTTÁ GAHTTJAT. JA
 HÆHKKAT DAT HUOMÁJ: MÅN
 HAM MÁHTÁV GIRDDET!!!

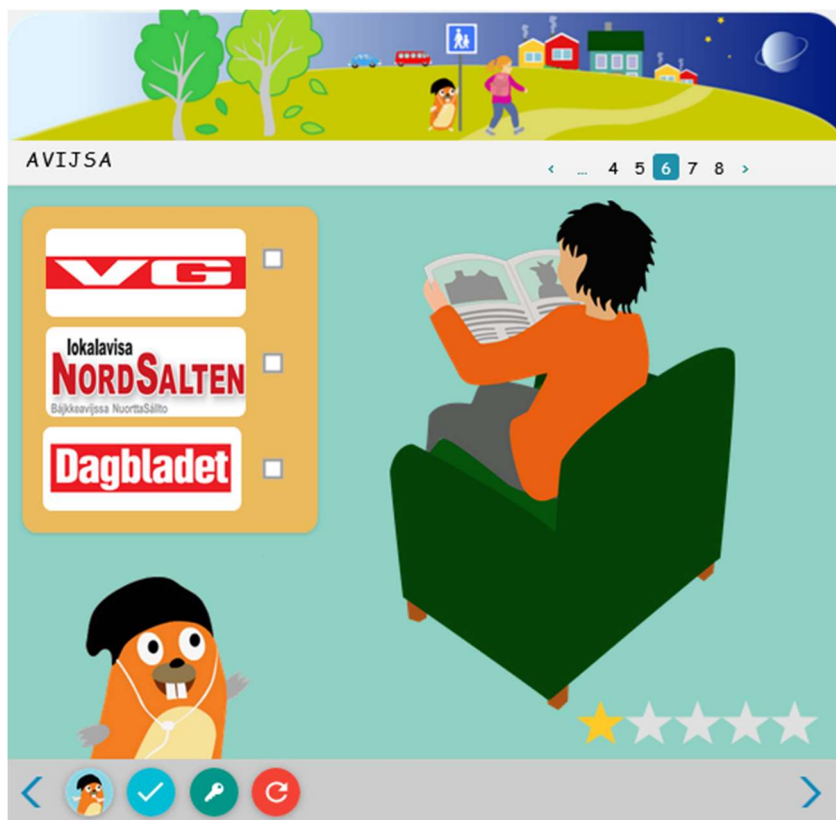
Bielle 4:

GADTSABIDDJÁSJ MIJ IJ BUVTE HÁLEDIT < 1 2 3 4 5 >

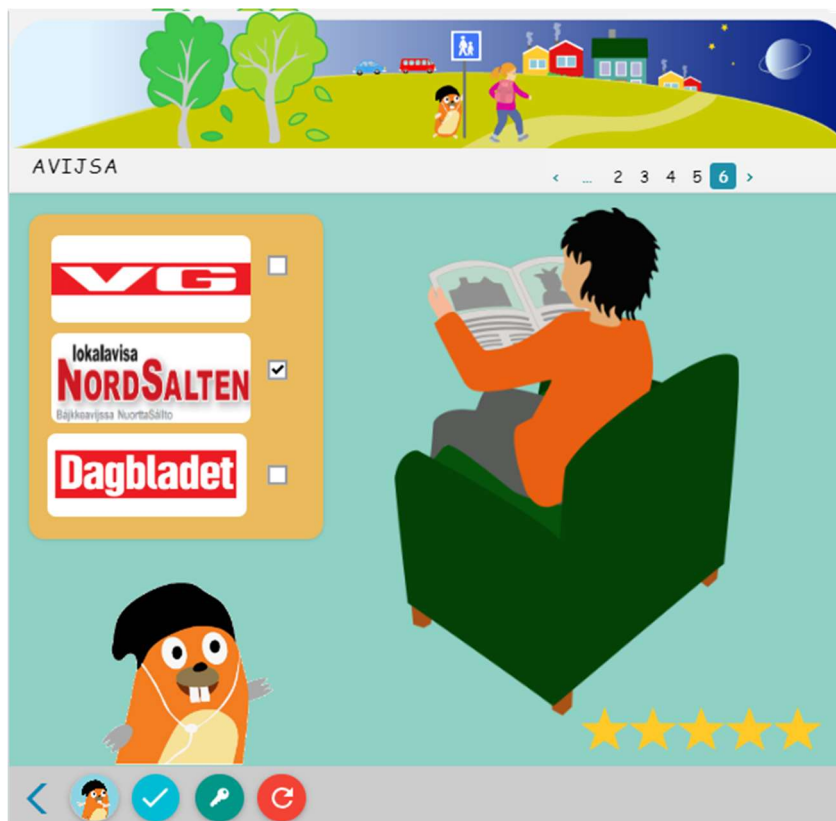
1 2 3 4

GIJTTO SKIRRI-RÁDDNAM!
 DÁLLA BESAV VUOLGGET
 MÁDOJT BÁLÁTJIT IETJÁ
 GADTSABIDDJÁT SIEGENI

6-6 Avijsa

Vásstádus:

Tækstagirrije, b. 78-79

Sáme ávijsa ja bláde

Ávijsa almoduvvi álu akti bæjvváj.

78

Muhtem bláde almoduvvi akti vahkkuj, muhtema vuorjját.

79

Barggogirrije, b. 78-79

Sáme avijsa ja bláde

Makkár avijsa ja bládijn máhtá julevsámegiela lánkkát? Mierkki ja bájnni logov.

NORDSALTEN

Samefolket

Ságat

Ávvir

VGG

78

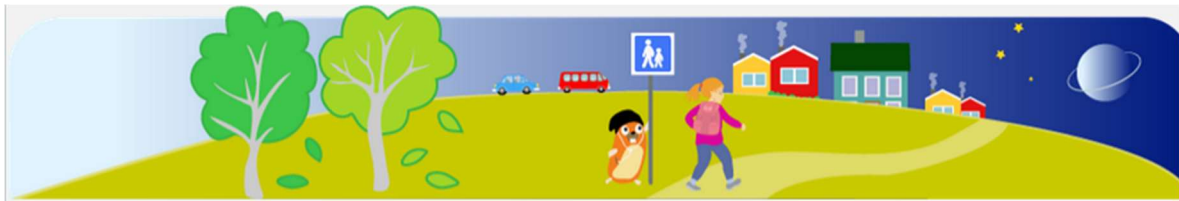
Tjuorga dási ássjev man birra la julevsámegiellaj lánkkám.

Gánná la vuojnám avijsajt jali bládijt gánná le máhttelis julevsámegiela lánkkát? Mierkki.

☐ bussen	☐ internehtan
☐ skávlán	☐ sijdan
☐ kafean	☐ _____

79

6-7 letjas bargo árvustallam

IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM

< ... 4 5 6 **7** 8 >

Dán bielen dån galga ájádallat majt la oahppam ja man buoragit dån la oahppam. Mierkki riehta járbbådisáv.

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbahav vil hárjjidallat
	1. Mån diedáv mij media le.	☐	☐	☐
	2. Mån diedáv mij rádio le.	☐	☐	☐
	3. Mån diedáv majt TV:an máhtta gæhttat.	☐	☐	☐
	4. Mån diedáv majt girjiin máhtta láhkát.	☐	☐	☐
	5. Mån diedáv mij la ávijsa.	☐	☐	☐

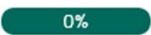

6-8 Båhtusa

BÅHTUSA

< ... 4 5 6 7 8 >

BÅHTUSA 		
	RIEKTA VÁSSTÁDUSÁ	MIEDDEMA
MEDIJA		0 / 0
RADIO, TV, ÁVIISA		0 / 0
TV-PROGRÁMMA		0 / 0
BIBLIOTIEHKKA		0 / 0
GADTSABIDDJÁŠJ MIJ IJ BUVTE HÁLEDIT		0 / 0
AVIISA		0 / 0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM		0 / 0
TJOAHKKÁJ 		0 / 0

7 Mån ja væralt

Digigájsse, kap 7, sváldas: <https://www.mauthor.com/present/6686494995120128>

Ulme: - ságastallat gáktu iesjuhtik vuona ja sáme gáldo, aktan subtttsasa ja kárta, máhtti diedoijt sebrudakfágalasj ássijj birra vaddet
- gávvidit ja buojkodit moattebelakvuodav ja avtaárvvusasjvuodav Sámen, dættodit sáme berajvuodav ja iesjuhtik familljahámijt ja álmuktjerdajt

7-1 Værált

Ságastallamtiemá:

- Mij la kártta ja masi kártav adnep?
- Mij la globus?
- Mij la ráddnárjikka?
- Makkár ietjá rijkajt mij diehtep?
- Makkár gielajt oahppe máhtti jali li gullam
- Mij la slávvgá?
- Manen rijkajn li slávvgá?
- Makkár slávvgájt oahppe dábddi?

Jiedna: Mijá værált la vijdes. Dieddela Vuonav, Suomav ja Svierigav værálakárta.

Vásstádus:

Sváldas:

<http://Gruble.net>

Buorre ájádusá gáktu barggat: <https://undervisningsmetoder.com/samfunnsfag/geografi/>

Tækstagirjje b. 62-63

Barggogirjje b. 62-63

Geografija

Mierkki ja bájnni Vuonav, Suomav, Svierigav ja Ruossjav kártaaj.

Vuodna Suobma Svierik Ruossja

62

Makkár slávvgá le Vuonan, Svierigin, Suoman ja Ruossjan? Sátsa riehta slávvgáj.

Ruossja

Suobma

Vuodna

Svierik

63

7-2 Slávgá

Vásstádus:

7-3 Sábme

Ságastallamtiemá:

- Mij la sierralágásj mijá árrombájjkáj ja - rijkkaj?
- Mij la ietjáláhkáj muhtem ietjá guovlon, majt oahppe dábdi?
- Masi dån lijkku ietjat árronguovlon?
- Makkár sámegielav duv guovlon ságasti?

7-4 Rijkka ja guovllo

Ságastallamtiemá:

- Gánná sáme árru?
- Gut le sábmme?

Praktihkalasj dájmma:

- Dahkat siejnekártav mij vuoset gánná sáme árru

Tæksta- ja barggorigje b. 64-65

Mijá guovllo

Ma li dáj gávájn? Váststádušáv sátsu nali tjále. Galla dákkára li duv sijddabájken?

Mij la vil duv bájken?

Tæsta- ja bargogirjje: Mijá suohkan/kommuvnna (b. 66 – 67)

Ságastallantiemá:

- Mij la suohkana namma gánná áro?
- Makkár la duv suohkjana suohkanmærkka?
- Galles árru duv suohkanin?
- Guhti I suohkana válljidum suohkanoajvve ja guhti I mierredam jur sán galgá sjaddat suohkanoajvven?
- Mij la rádeálmáj ja mij la suv namma?
- Mij la duv skávlá, sijddabájke, suohkana, fylkan ja rijkaoase namma?
- Mij la sierralágásj oahppe sijddabájken?
- Gudi mierredi mijá ássijit bájkálettat?
- Gæjnoj namá, rámbuvdaj namá, mánájgárdij namá ja ietjá ájggeguovddelis bájkkenamá.

Mijá suohkan (kommuvnna)

Mij la duv suohkana (kommuvnna) namma? Viehkkemærkka b. 108

Gággu le mijá suohkanmærkka? Mierkki.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

Viehkkebile:
Bielen 108 la

Julevsáme
guovlo
suohkanmerka
ja daj vuolen
suohkanij
namá.

Mijá suohkan/kommuvnna

1

Stájo
suohkan

2

Oarje-Fuoldá
suohkan

3

Hábmera
suohkan

4

Áhkánjána
suohkan

5

Ziellevre
kommuvnna

6

Zihánšhke
kommuvnna

7

Suđđás
kommuvnna

8

Julevu
kommuvnna

9

Biltána
kommuvnna

10

Ientjoville
kommuvnna

11

Árvesjána
kommuvnna

12

Áryphove
kommuvnna

13

Fusko
suohkan

14

Báddájo
suohkan

Praktihkalasj dájma:

Modella lahkabirrasin

Dárbaha skárjájt, lijnav ja bájnnohpáriijt. Máhtta aj adnet mielkkekartongajt. Oahppe dahki ietjas dâbev ja ietjá dâbijt biesskedime ja máhtsastime baktu iesj guhtik

bájno ja stuorrudagáj. Rámbuvdda, skávlla, girkko ja nav ájn. Máhtta biedjat, lijmmiit dábiht stuorra páhppára nali ja tjuorggat gæjnoj.

Vuogas la gahtsot rijka kártav ja bájkalasj kártav (suohkana kartav), majt máhtta gehtjadit ja vuosedit gájkajda gánná divna I, mij la gánná. Oahppijn hæhttu árrat aj kárta masi bessi mierkkít. Dakkárijt máhtta rávviit svállasa baktu:

Kárta majt máhtta rávviit: <https://calliidlagadus.org/do/k%3a1rttat-oahpahussii.html>

Tæksta- ja barggogirije: Duobddága (b. 68 – 69)

Ulmme:

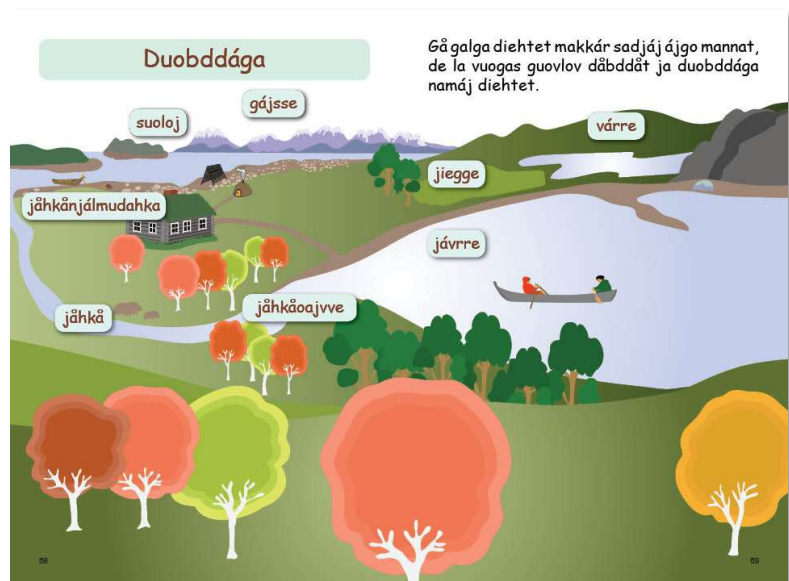
Oahppe galggi tjielggít duobddágij hámiht ja geografalasj nammasúsájt gá guoradalliduobddágij skávlla ja sijda lahka.

Mávsulasj terma:

- Duobddága, várre, merragádde, vuodna, jávrre, jáhká

Ságastallamtiemá:

- Ma I duobddága, várfe ja duoddara, merragádde ja vuona, jávrre, jágá, vuome ja ávtje
- Makkár bájkkenamájt oahppe diehti lahka guovlojn?

Praktihkalasj dájma:

- Mannat tuvran Skávlla lahka ja gæhttjat makkár duobddágij hámiht dáppe gávnni
- Dahkat duobddágij "stálo dájges"

Duobddága

 Tjále gává bállidáj riehta nammasúsájt.

 _____

 _____

 _____

 _____

 _____

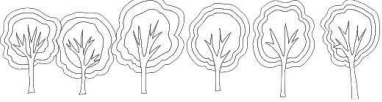
gájsse jáhká várre suoloj njárgga

68

 Tjuorga ja kruossi dán la dahkam dav.

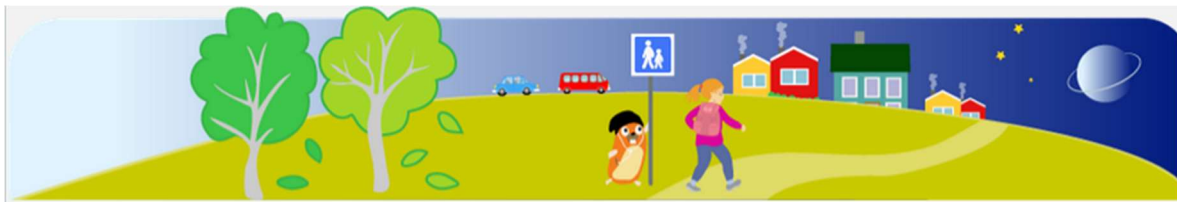
Tjuorga jávrev. Tjuorga várre.

Tjuorga suolluv jávrráj. Tjuorga jágáv.

69

7-5 Ietjas bargo árvustallam

IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM

< 1 2 3 4 **5** 6 >

Dán bielen dån galga ájádallat majt la oahppam ja man buoragit dån la oahppam. Mierkki riehta járbbdísáv.

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbahav vil hárjjidallat
	1. Mån gávnáv ietjam rijkav væráltkártan.	☐	☐	☐
	2. Mån dâbdâv Vuona slávgáv.	☐	☐	☐
	3. Mån dâbdâv Suoma slávgáv.	☐	☐	☐
	4. Mån dâbdâv Svieriga slávgáv.	☐	☐	☐
	5. Mån diedáv gânnâ Sábme le.	☐	☐	☐

7-6 Båhtusa

BÅHTUSA

< 1 2 3 4 5 **6** >

BÅHTUSA		RIEKTA VÁSSTÁDUSÁ	MIEDDEMA
VÆRÁLT	100%	0	0/0
SLÁVGÁ	0%	0	0/0
SÁBME	0%	0	0/0
RIJKKA JA GUOVLLO	0%	0	0/0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM	0%	0	0/0
TJOAHHKÁJ	20%	0	0/0

8 Dáβδο

Digájsse, kapihttal 8: <https://www.mauthor.com/present/5809945608323072>

Ulme:

- ságastallat ráddnavuoda ja gullewasjuoda birra ja mij vájkkut aktijvuodajda ulmuttij gaskan
- ságastallat dábdot, rubmaha, sjierve ja seksualitehta birra, ja gáktu ietjas ja iehtjádij rájájtt máhtta vuosedit ja vieledit

Fágajgasskasaj tiemá: Álmmukvarresvuoda ja iellemin bierrgima fágajgasskasaj tiemán galggi oahppe máhtudagáv oadtjot, majna ávdedi buorre rubbmelasj ja mielalass varresvuodav. Mávsulasj la oahppe ávddánahtti positijvva iesjgáváv ja jasskis identitehtav.

Iellemin bierrgimin oahppe galggi oahppat bierrgit gá buoragit manná ja gá nievret manná. Máhttet giehtadallat ietjasa ájádusájt ja dábdot la oalle mávsulasj oasse dassta. Dán tiemán li moadda ságastallama dábdot birra, jut dábdot li luondulattja ja dárbulattja. Mávsulasj la vuosedit dábdot ja vieledit nuppij dábdot.

Vuodotjehpudagá: Dán tiemán la oajvven ságastallat ja reflektierit – nappu njálmálassj tjehpudagá. Oahppap gulldalit, dálkkut, ávdedit vuojnot ja gatjáditt gatjálvisájt. Tiemán li aj állo gáváv, majt oahppe galggi láhkát, vaj oahppe bessit aj hárijidallat tjabu tevstájt ja gáváv láhkámtjehpudagájt.

8-1 Dábdot

Mánáj mielalassj ávddánibmáj ja sosiálalassj máhtudakvuotaj la mávsulasj sij máhtti ságastitt ietjasa ja nuppij dábdot birra ja vuosedit dábdot.

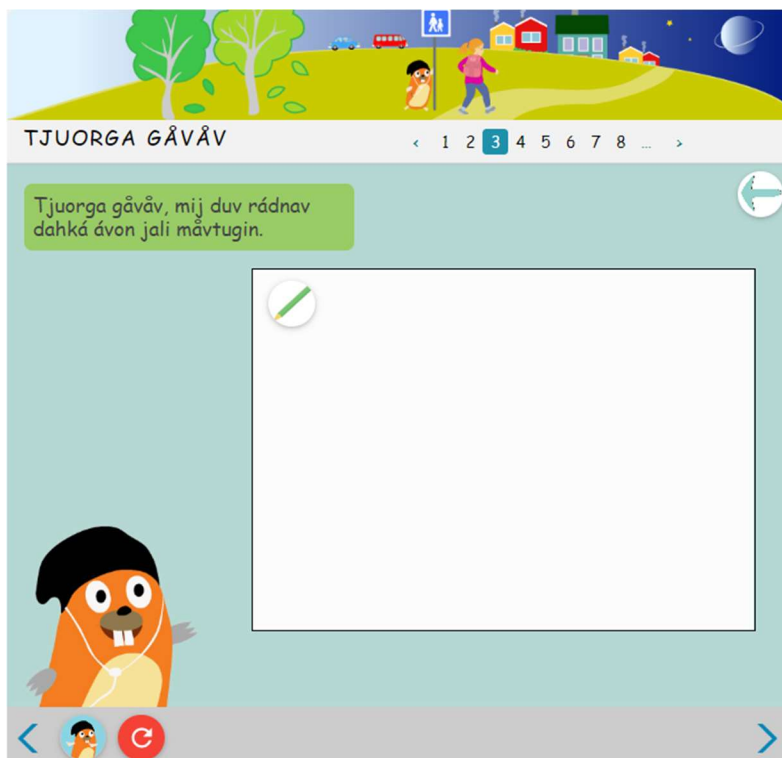
8-2 Dáβδο viehkedi mijáv

Mávsulasj la oahppe sjaddi diedulattja ietjasa dábdaj hárráj, ja jut aktijvuodajt vuojnni iesjgenga dáhpádusáj ja ietjasa dábdaj gaskan.

Nav sij buorebut nahki háldadit ietjasa ja hiebadit ietjasa juohkusij.

8-3 Tjuorga gáváv

8-4 Manen sjaddá vájvve?

MANEN SJADDÁ VÁJVVE? < 1 2 3 4 5 6 7 8 ... >

Tjále jáli báddi vásstádušav.

- ▶ 1. Manen dunji sjaddá vájvve?

- ▶ 2. Manen dán suhta? Mij dahká duv sjaddat mávtugin?

- ▶ 3. Majt máhtá dahkat gá la suhton jáli vájves mielan?

8-5 Ságestallit

SÁGESTALLIT < 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 ... >

Ságestallit nubbe nuppijn.

- ▶ 1. Mij dahká jut dán oattjo buorre dábdajt?
 Mån oattjov buorre dábdajt gá:
- ▶ 2. Mij dahká jut dán oattjo lássá dábdajt?
 Mån oattjov lássá dábdajt gá:
- ▶ 3. Majt la buorre dahkat jus dán lássá dábdajt oattjo?
 Gá lássá dábdajt oattjov, de la buorre...

8-6 Ma li dábdo?

Mij oahppap dábdo li ájnna. Oahppe bassi dábdoj birra ságastallat. Makkár diliijn sij suhthi jali mávtástuvvi? Dassta manjela oahppe reflektieriji gáktu sij bierggiji sierralágásj dábdoj. Dábdojt ij galga kontrollierit, valla máná máhthi oahppat ietjasa ulmutjahttemav kontrollierit, mij iesjgenja dábdojt tjuovvu. Oahppe bassi ságastallat tjabu dábdoj ja máhthtelis strategijaj birra gáktu bierggit tjabu buorre ja gássjelis dábdoj.

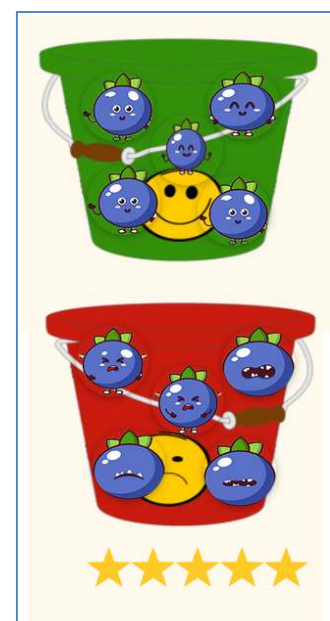
jali mávtástuvvi? Dassta manjela oahppe reflektieriji gáktu sij bierggiji sierralágásj dábdoj. Dábdojt ij galga kontrollierit, valla máná máhthi oahppat ietjasa ulmutjahttemav kontrollierit, mij iesjgenja dábdojt tjuovvu. Oahppe bassi ságastallat tjabu dábdoj ja máhthtelis strategijaj birra gáktu bierggit tjabu buorre ja gássjelis dábdoj.

Ságastallantiemá:

- li gus dábdo ájnna?
- makkár diliijn sij suhthi jali mávtástuvvi?
- gáktu sij bierggiji sierralágásj dábdoj?

8-7 Suvres jali njálgge?

Vásstádusá:

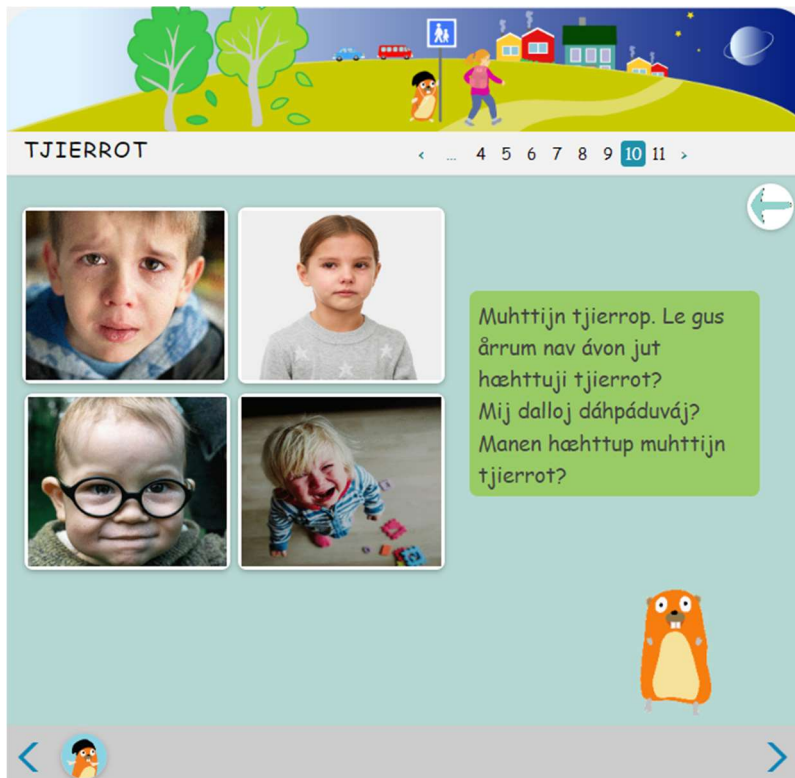
8-8 Ienep dábdo (skuvkká)

Oahppe ietja dahki ietjaska skuvkáv jali adni digitála skuvkáv mij la sijdon. Dánna viertti "Spin" boalov diebttjit, ja de gæhttjat mij dábdojt la baddjen. De hæhttu háddidallat dábdoš mij bajemussáj báhtsá gá skuvkká ganuk.

8-9 Makkir dábdo?

Vásstáduš:

8-10 Tjierrot

TJIERROT

< ... 4 5 6 7 8 9 10 11 >

Muhttijn tjierrop. Le gus árrum nav ávon jut hættuji tjierrot? Mij dalloj dáhpáduváj? Manen hættup muhttijn tjierrot?

10

8-11 Hiejte!

HIEJTE!

< ... 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 >

Guldala majt máná guovtes hállaba.

11

Tæksta bohtá ávddán gå oahppe guldalimboalov dieddel.

Oahppe 1:

Skávlán muhtem nárdá ja tsábbmá mov.

Oahppe 2:

Dán hættu javllat "HIEJTE!" Dat la duv rumáj. Duv ij oattjo nárdát ja ij ga tsábbmet.

Dájma:

1. Dagá páhperbæhkátijit, gási tjálá dábdojt: mávtástuvvam, vájven, balon, hehpanam, mihá, gierrum, ávon ...

Oahppe barggi gálmmásijn jali nælljásijn.

Oahppe válldá páhperbæhkátjav, ja muodot dábdoj. Nuppe månadi.

Oahppe máhtti aj dábdoj tjuorggat. Jali áhpadiddje máhtta muododit ja oahppe månadi.

2. Juogosgávvá

Oahppe tjuodtjáni juogosgávváj. Áhpadiddje javllá makkir dábdoj sij galggi vuosedit: mávtástuvvam, vájven, suhton, mihá, hehpanam, balon, gierrum, lállám ...

Áhpadiddje gávvi. Dassta manjela gájka gæhttji gávajt soajtáakárdnigin, ja oahppe galggi subtsastit makkir dábdoj sij vuosedi. Gávajt máhtta vuosádussan gahtsot klássaladnjaj.

8-12 letjas bargo árvustallam

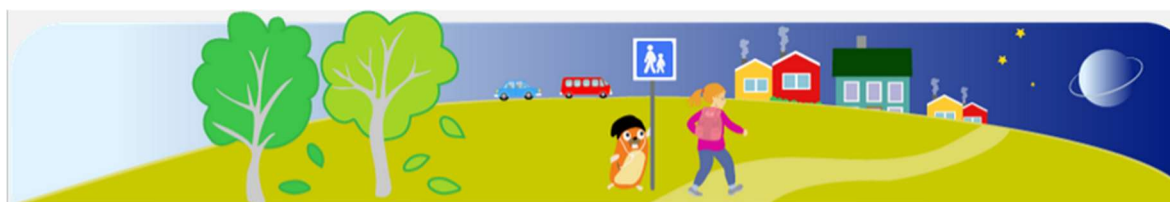

IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM < ... 4 5 6 7 8 9 10 11 **12** 13 >

Dán bielen dån galga ájádallat majt la oahppam ja man buoragit dån la oahppam. Mierkki riehta járbbådisáv.

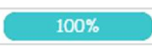

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbehav vil hárjjidallat
	1. Mån diedáv gáktu dábdo máhtti mijáv viehkedit.	☐	☐	☐
	2. Mån diedáv gáktu dábddu, gá lav suhton.	☐	☐	☐
	3. Mån diedáv gáktu dábddu gá lav ávon.	☐	☐	☐
	4. Mån diedáv majt máhtáv barggat gá mujna le vájvve.	☐	☐	☐
	5. Mån diedáv manen ulmusj muhttijn tjierru.	☐	☐	☐

8-13 Båhtusa

BÅHTUSA

< ... 4 5 6 7 8 9 10 11 12 **13** >

BÅHTUSA 		 RIEKTA VÁSSTÁDUSÁ	 MIEDEMA
DÅBDO	100%	0	0/0
DÅBDO VIEHKEDI MIJÁV	0%	0	0/0
TJUORGA GÅVÅV	0%	0	0/0
MANEN SJADDÁ VÁJVVE?	0%	0	0/0
SÁGASTALLIT	0%	0	0/0
MA LI DÅBDO?	0%	0	0/0
SUVRES JALI NJÁLGGE	0%	0	0/0
IENEP DÅBDO	0%	0	0/0
MAKKIR DÅBDO?	0%	0	0/0
TJIERROT	0%	0	0/0
HIEJTE!	0%	0	0/0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM	0%	0	0/0
TJOAHKKÁJ 	8%	0	0/0

9. Muv rumáj

Digigájsse, kapihttal 9: <https://www.mauthor.com/present/5136387798335488>

Ulmme:

- ságastallat dábdoj, rubmaha, sjierve ja seksualitehta birra, ja gáktu ietjas ja iehtjádij rájajt máhtta vuosedit ja vieledit

Fágajgasskasasj tiebmá - álmukvarresvuohta:

Oahppe galggi sjaddat diedulattja ietjasa identitehta ja identitehta ávdđánime birra. Fáhka viehket oahppijt dahkat buorre iellemválljimijt ma guoski seksualitehtaj, persávnálasj biednikadnemij, gárramijda, álggobælláj sjaddamij ja digitála aktisasj dahkamuhájda.

Oahppe galggi sjaddat diedulattja seksualalasj illastimij hárráj, ja galggi diehtet sij máhtti rávkkat digitála persávnásuodjaøimev.

Duogásjiedo

Dájna tiemájn barggap diedulasjvuodajn seksualalasj illastimij birra.

Seksualalasj illastibme merkaj máná sehkanit hæhttuji seksualalasj dájmajda, majt sij e dádjada, masi sij e máhte guorrasit, masi sij ælla láddam, jali dádji sebrudagá lágajt ja dássjidi tabuajt dássjidi.

Gatjádallamátsådime vuodon 8-19 prosenta divna nissunijs ja 1-14 prosenta álmmajs li seksualalasj illastimev vásedam mánnán. Dan diehti máná dárbahti árrót diedulattja ássje birra. Galggá árrót tjielgas ij la goassak máná sivva, jus hæhttu dákkár dagojt vásedit.

Illastiddje máhtta árrót máná familljaájras. Mánná danen dárbaht dádjadit állessjattuk máhtta viehkev oadtjot. Máná galggi bessat reflektierit dan hárráj le gus siján muhtem gejna máhtti hállat jus sij váse di illastimev. Le álkkep bivddet viehkev jus dáv la ájádallam árabut.

Rasjes tiebmá

Dát la rasjes tiebmá, ij la hiebalasj jut mánná dajna barggá aktu. Dat gájbbet állo ságastallamav ja hæhttu sihkarasstet jut mánná oadtju vástádusáv dasi majt imájdallá.

Værálda varresvuodaorganisasjávnná merustallá seksualalasj illastimijt náv:

Seksualalasj illastibme le21 máná ja állessjattuga gasskasasj doajmma, jali máná ja nuppij mánáj gasskasasj doajmma, ma álldara jali ávdđánime gáktuj li ávdásvásstádus-, luhtádus- jali fábmodilen.

Vijdábut de la seksualalasj doajmma álgaduvvam vaj illastiddje himojt duhtat, máná vuojtádallama baktu. Ij la guoskasasj jus mánná sidáj sæbrat doajmmaj jali ij.

Dábálamos la vuollevejmojt buottsostit ja gulldalit, dassta manjela seksualalasj sæbrástallam degu masturbásjávnná ja sisi tjákñam.

Máná gudi viehkkeapparhtajn li aktivuodan, li ábajak guokta manemusá vásedam. Állo illastiddje gulluji familljaj jali li familja álmma.

Vájkkut varresvuhtaj

Illastime gierddamin máhtti árrrot oalle duodalasj vájkkudusá, nav degu psyhkalasj ja somáhtalasj gássjelisvuoda. Vájkkut aj nevrolávggálasj, kognitijvva ja emosjonalalasj ávddánibmáj. Máhtta árrrot gássjelis ságastit dákkár vásádusáj birra. Álkkep la jus máná oadtju njuolggá gatjálvisav.

9-1 Gájkajn la rumáj

GÁJKAJN LA RUMÁJ

Ulmme: ságastallat ja guoradallat masi mij adnep rubmahav.

Ságastallit gávva birra.

LÁVLLLOT
GIBTTSOT
BÁLKKOT
SUHKAT/ÁJRUSTIT
BÁLLOJN STÁHKAT
LÁVKKOT/VUOJADIT

1. Masi máná adni rubmahav? 2. Masi vil ienebu máhtta ulmusj rubmahav adnet?

Ságastallamtiemá:
Masi mij adnep rubmahav?

Huomájahttet oahppijit rumáj lijkku gá mij dav adnep. De dat gievrro ja mij oadtjop rubmahav áhpatjit ádá ássijit.

Aktivitehtta:

Dahkit hárinisláhttov klássalanján, majt badjel/vuolev/birra oahppe galggi jáhtet. Máhttebihtit páhperbæhkátijit biedjat iesjgeņa sajijda. Jus tjuodtju juolgge, de galggi vádtset dan dinga badjel. Jus tjuodtju giehta, de galggi giedas adnalit ja vádtset dinga birra. Jus tjuodtju gállo, de galggi gállujn duohttat páhppárav ja de bieket dinga vuolev.

9-2 Masi adnep rubmahav

MASI ADNAP RUBMAHAV? < 1 **2** 3 4 5 6 7 8 >

Lágá jali guldala tevstav.

Masi adnep rubmahav?

Muhtema lijkkuji lávllot.
 Muhtema lijkkuji stáhkát.
 Muhtema lijkkuji bállov tjiektjat.
 Muhtema lijkkuji dánssat.
 Muhtema lijkkuji gibttsot.
 Muhtema lijkkuji bálkkot.
 Rubmahij la buorre gá mij adnep dav.

9-3 Nagáda gus dán?

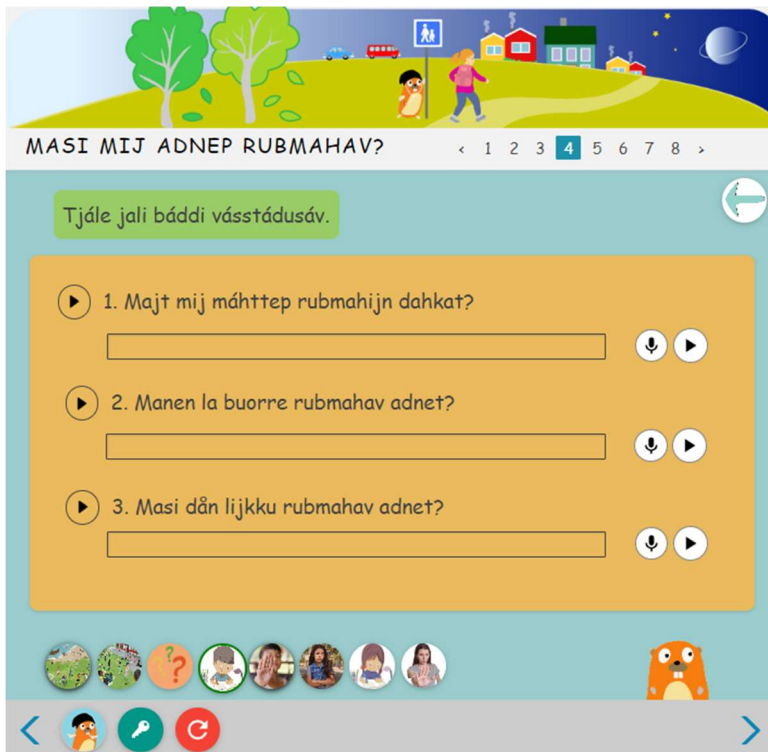
NAGÁDA GUS DÁN? < 1 2 **3** 4 5 6 7 ... >

Gæhttjala jus dán nagáda dájtt ássjiijt barggat.
 Dieddela nagádav jali iv nagáda.

▶ Mån máhtáv maŋus gahppat.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån máhtáv biedjat bieljev oalge vuosstáj.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån máhtáv ietjam tjugárdit.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån nagádav njuoktjamijn duohttat garngelav.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån nagáv njuoktjamijn duohttat njunnjegietjev.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån máhtáv labudit ietjam bieljiijt.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån máhtáv tсамádit tjavgga.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån máhtáv njiellat ja vuoŋngat avta bále.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån máhtáv guohtsat.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån máhtáv bálkestit.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda
▶ Mån máhtáv labudit avta juolgetjuvdijn navti vaj ietjá juolgetjuvde e labuda.	☐ Nagádav ☐ Iv nagáda

Aktivitehtta:
 Juohkkahasj vállji avta dingav majt iesj máhttá, ja majt sihtá nuppijda gæhttjalit áhpadit.

9-4 Masi mij adnep rubmahav? (dahkamusá)

Vásstádusoajjvadásá:

1. Mij máhttep gibbtsot, lávllot, gahppat, viehkat, tjiŋgot ...
2. Rumáj gievruru ja mij oahppap ádå ássijjt.

9 5 Guhti mierret muv rubmaha badjel?

Duogásj: Oahppe birriji oahppat jut sij mierredi ietjasa rubmaha badjel. Iesjgenga ulmutja dånkkidi iesjgenga ássijjt, ja oahppe hættuji oahppat dånkkidit nuppij rájåjt. Ij la lohpe tsåbbmet. Ij la lohpe tsibrrot jail nårddåt nuppev.

Ságastallamtiemå:

- majt dån dibdå iehtjådiijt barggat?
- gejt dibdå barggat majt?
- majt dån i dibde iehtjådiijt barggat?

9-6 Dujna le loahpe vuornnot

Ságastallamtiemá:

- majt állessjattuk ij goassak oattjo barggat máná vuosstáj?

Ságastallamtiemá 2-3 oahppij juohkusin:

- goassa ja gáktu hiehpá árrrot lahka ja buorrit nuppev?
 - lijkkuji gus oahppe árrrot lahka ja buorrit jali buorriduvvat?
 - gejna sij dahki dav?
 - lijkkuji gus sij dasi?
 - le gus juojddá masi sij e lijkku?

9-7 Dahkamusá

Vásstádusoajvvadásá:

1. Állessjattugijn ij la goassak loahpe mánáv tsábbmet.
2. Dalloj gá mán hálijdav ja dibdáv dav.
3. Adnalit muv giedas. Buorrit muv.

Lávla:

Gulldalihtit Dijná lávllagav "Sterk og rá", mij lij fáron Grand Prix Junioran 2017. Dat gávnnu NRK Superin.

9-8 Állessjattuga, máná ja vuollevejmo

ÁLLESSJATTUGA, MÁNÁ JA VUOLLEVÁJMO

Lågá jali guldala tevstav.

Állessjattuga e galga stáhkát mánáj vuollevejmoj.

Állessjattuga máhtti duv vuollevejmoj guoskat jus viehkev dárba sihkotjit jali basáddittjat.

Jus állessjattuk sihtá duv vuollevejmoj stáhkát, dat ij la loahpe.

Dán i dalloj majdik boasstot bargá.

Dat la duv rievtesvuhta jut állessjattuk hæjttá.

Álgadibme

Subtsasta oahppe bessi dálla juojddá oahppat majt állessjattuga e oattjo dahkat mánájda, namálattjat stáhkát sijá vuollevejmoj. Muhtemij mielas soajttá le skábmo hállat vuollevejmoj birra, ja dasi hæhttu állo ájgev gálládit. Lågá avta tækstabiehkev ájgen ja de ságastallit.

Tækstabiehkke 1: Állessjattuga e galga stáhkát mánáj vuolledábij. Gatjáda: Majt dat merka? Hásstala mánájt vásstedittjat.

Tækstabiehkke 2: Gatjáda: Goassa állessjattugijn la loahpe duv vuollevejmoj duohtat. Hásstala vásstedittjat.

Tækstabiehkke 3. Gatjáda: Gáktu ulmusj diehtá mij la dárbulasj ja mij la stoagos? Dánna birri áhpadiddje iesj vásstedit jus máná e vássteda. Jus muhtem galggá duv bassat, jali jus la dáktára lunna.

Tækstabiehkke 4. Gatjáda: Majt mij máhttep dahkat vaj állessjattuk oadtju viehkev hæjtátjit. Jus ij aktak mánájs máhte vásstedit, de áhpadiddje máhtta vágodit gejna máná máhtti hállat, duola degu áhpadiddijn. Mávsulasj la dættodit jállessjattuk viehkev dárba, iennit gå sán máhtta giddagissaj biejaduvvat.

Tækstabiehkke 5. Gatjáda: Le gus dán ájádallam gejna máhtá hállat jus váseda állessjattuk sihtá duv vuollevejmoj stáhkát?

Digitála resursa

- www.jegvet.no

- Animasjávnnarájddo NRK Superis ja Redd Barnas “Muv rumáj la muv ietjam”: <https://www.reddbarna.no/skole-og-barnehage/produkt/kroppen-min-eier-jeg/> (julev-, nuortta- ja oarjelsámegiellaj)

- Animasjávnná ja oahppamræjddo NRK Superis ja Redd Barnas rubbmelasj vahágahttema birra sidan.:

<https://www.reddbarna.no/skole-og-barnehage/produkt/undervisningsopplegg-om-fysisk-vold-1-4/> (julev-, nuortta- ja oarjjelsámeigiellaj)

- rávvagat váhnemiidda rupmaša, rájáid ja illastemiid birra/ráde æjgáidjda rubmaha, rájáj ja illastimij birra

<https://www.reddbarna.no/skole-og-barnehage/produkt/foreldretips-om-kropp-grenser-og-overgrep/>

- Áhpadusdirektoráhta næhhtabielle persávnásuodjalime, næhhtadádo ja digitála árvustallammáhto birra: <http://dubestemmer.no>

- Kampánnja Redd Barnas hieredit dierredimev ja seksualalásj ráhtsatjimev mánáj vuosstij. <https://tegn.tv/video/redd-barna-jegerher/>

9-9 letjas bargo árvustallam

9-10

IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM < ... 4 5 6 7 8 **9** 10 >

Dán bielen dån galga ájádallat majt la oahppam ja man buoragit dån la oahppam. Mierkki riehta járbbádisáv.

?
?
?

		Máhtáv buoragit	Máhtáv vehi	Dárbahav vil hárrjídallat
?	1. Diedáv mán iesj mierredav ietjam rubmaha badjel.	☐	☐	☐
?	2. Diedáv máhtáv vuornnot jus iehtjáda barggi munji juojddá, majt iv sidá.	☐	☐	☐
?	3. Diedáv ij la loahpe tsábbmet.	☐	☐	☐
?	4. Diedáv nuppen ij la loahpe gávvit jus iv sidá.	☐	☐	☐
?	5. Diedáv állessjattugin ij la loahpe stáhkát muv vuollevájmoj.	☐	☐	☐

<

>

9-10 Båhtusa

BÅHTUSA < ... 4 5 6 7 8 9 **10** >

BÅHTUSA ?		RIEKTA VÁSSTÁDUSÁ ?	MIEDDEMA ?
GÁJKAJN LA RUMÁJ	100%	0	0/0
MASI ADNEP RUBMAHAV?	0%	0	0/0
NAGÁDA GUS DÁN?	0%	0	0/0
MASI MIJ ADNEP RUBMAHAV?	0%	0	0/0
GUHTI MIERRET MUV RUBMAHA BADJEL?	0%	0	0/0
DUS LEA LOHPI GIELDIT	0%	0	0/0
DAHKAMUSÁ	0%	0	0/0
ÅLLESSJATTUGA, MÁNÁ JA VUOLLEVÁJMO	0%	0	0/0
IETJAS BARGO ÁRVUSTALLAM	0%	0	0/0
TJOAHKKÁJ ?	11%	0	0/0

Navigation icons: back, home, question mark, person, hand, person, hand, question mark, bar chart.

10 Tæksta- ja bargogirjje: letjá tiemá

Javla (b. 38 – 39)

Ságastallamtiemá:

- Basádisájgge I vuorddemájgge. Majt mij dalloj vuorddep?
- Gáktu mijá skávllán gárvedip javlajda

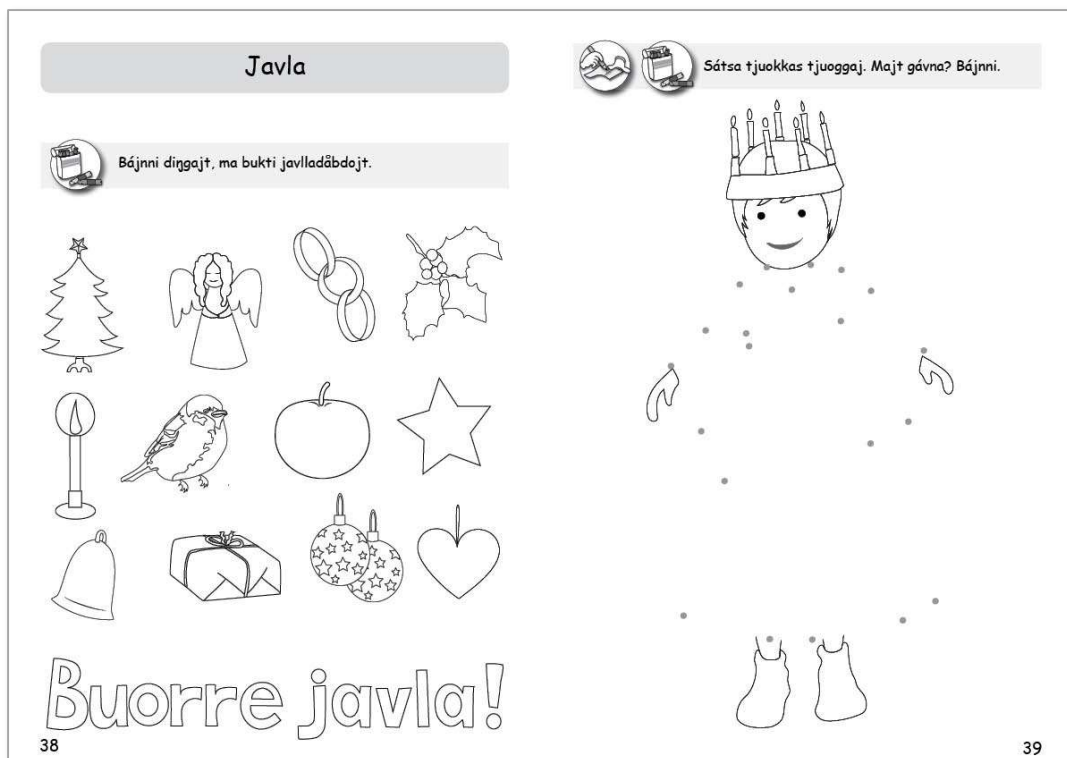

Fáktádiedo:

Javllamuorra: Iellema muorra Edena gárdes ja Jesus ihkeva ruodná muorran.

Javllamuorrajuolgge: Anet javllamuorab tsæggot, la ruossa hámen mujttádime diehti ruossav.

Násste: Betlehem- násste lájddij gálmma vijses álm májt Jesusa lusi.

Javla ávddåla (b. 40 – 41)

Ulmme:

- átsádit ja ávddånbuktet gáktu ulmutja viessun avta-guovte buolva dássta ávddåla

Ságastallamtiemá:

- Makkár javla lidjin ávddåla?
- Makkár biebmot dalloj bárrin?

Praktihkalasj dájma:

- Dábdå gus vuorrasup ulmutjijt gudi máhtti subtsastit gáktu javla lidjin dålusj ájfen jali dalloj gá sij lidjin unnagattja.
- Låhkåt javllasubttsasav.

Javla ávddåla

Tjuorga gáváv, mij hiehpá javllasubttsasij.

Áhttje, ieddne ja mánná li tjáhkalvisdåhpåj mannamin. Bájnne gáváv.

40

Bájnni ja bieja juhtusijda riehta namájt.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

41

svålla, snjierrá, oarre, buojda, albasj, stákke, riebij, gierkke (jiervva)

Ávddåla gá risstalasjuohta bádi Sábma, de ulmutja ávvudin bieje gerralimev dálven – gá ájgge járgidij tjuovggasup guovlluj.

Javla dán ájge (b. 42 – 43)

Ságastallamtiemá:

- Majt mij bárráp ja dahkap ruohttaiehkeda?
- Mij l; a rievddam dålusj ájges udnásj rádjáj?

Praktihkalasj dájma:

- Dahkat javllahervajt
- Dahkat javllakártájt
- lájbbot

Javla dán ájge

Bájnni gáváv.

Gáktu mijá skávlán gárvedip javlajda? Tjuorga.

43

Ádå jahke (b. 44 – 45)

Ságastallamtiemá:

- Makkár vuordemusá li ádå jahkáj?
- Majt dán ájgo dahkat ádå jagen?
- Juohkahasj hæhttu biedjat ulmijt ja ájádusajt majt ájggu dahkat

Praktihkalasj dájma:

- Låhkåt galla máno miján li avta jagen, galla vahko li avta jagen ja galla biejve li avta jagen
- Dahkat 12 gierrisa majt muohtavuoján jali hiergge gæssá, juohkka gierrisav nammadit máno namájn

Ádå jahke

Sátsa tjuokkas tjuoggaj. Majt gávna?

Buorre ádå jahke!

44

Makkár vuordemusá li dujna ádå jahkáj? Mij jage ájge dáhpáduvva? Tjuorga.

45

Jahke ja máno (b. 46 – 47)

Ságastallantiemá:

- Man mánon dån la riegiadam?
- Majt dan mánon l; a suohtas dahkat?

Praktihkalasj dájma:

- Dahkat siejnnegáváv. Dahkat gievlév masi tjállá ja tjuorggá juohkka mánnuj majt juohkka mánon máhttá dahkat, tjállét mánoj namájt ja lijmmít gievlé sisi

Jahke ja máno

Jagen li lågenanguokta máno.

Tjåle jali biesskeda mánoj namájt biesskedimárkas ja lijmmi dajt rijmmuj. Båjnni mánojt.

Makkár mánnuj buoremusát lijkku? Tjuorga majt dalloj dagá.

Jahke ja máno

b.46

Guovvamáno

Vuoratjismáno

Áđđajakmánno

Moarmesmánno

Snujktjamáno

Biehtsemáno

Snjilltjamáno

Bårggemáno

Ragátmáno

Gålgådismánno

Jávllamáno

Basádismánno

93

Biesskedimárkka bielen: 93

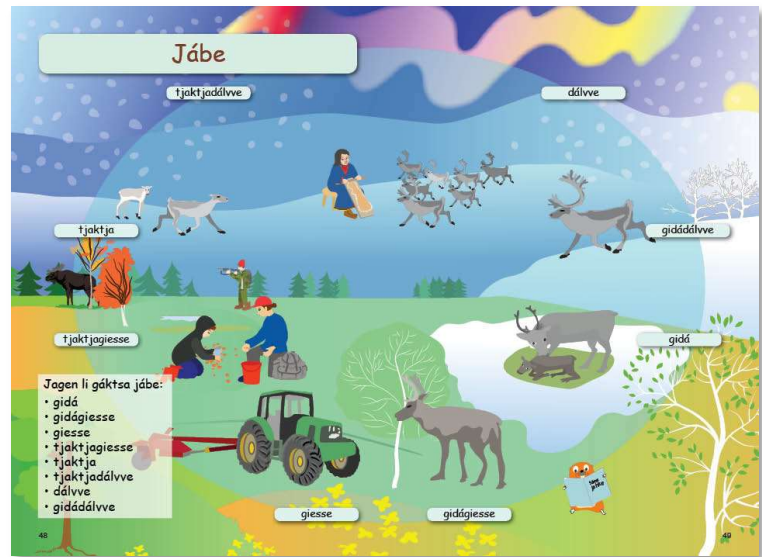
Jábe (b. 48 – 49)

Ságastallamtiemá:

- Galla jábe li Sámen?
- Sáme jahke gidájn álggá. Manen?

Terma:

1. gidá
2. gidágiesse
3. giesse
4. tjaktjagiesse
5. tjaktja
6. tjaktjadálvve
7. dálvve
8. gidádálvve

Jábe

Miján li gáhtsa jábe Sámen.

Biesskeda jábij gávájt ja lijmmi dajt riehta járbádusájda.

48

Makkár jáhpáj buoremusát lijkku? Tjuorga.

49

Jábe

b.48

95

Fáktádiedo:

Sjievnnjemus ájgev avta jagen gáhttjop sjievnnjisájggen, mij la tjaktjadálven. Ájgegávdda gá biejjve ij vuolasta badjel almerabda la sjievnnjisájgge.

Praktihkalasj dájma:

Dahkat siejnnegáváv masi tjállá jábijt. Gassko gáváj biedjá njuolav majt máhttá sirddet avta jábes nuppe jáhpáj.

Biesskedimárka bielen: 95

Dålusj ájgge (b. 56 – 57)

Ulmme:

- átsádit ja ávddånbuktet
gåktu ulmutja viessun avta-
guovte buolva dássta ávddåla

Sáme histávrrå birra li állo
tjállusijs ja gávåjs, duola dagu
bielen www.aktan.no.
Vuostasj klåssa oahppe lijkkuji
gæhttjat gávåjt ja konkrehta
dingajt.

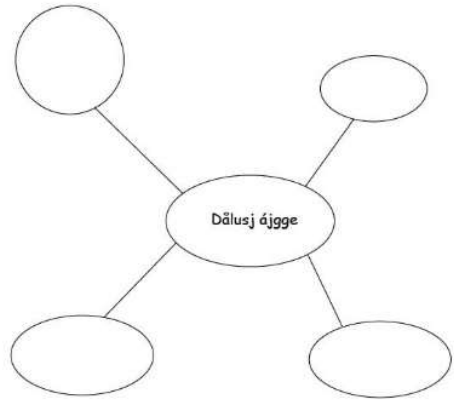
Praktihkalasj dájma:

- Manádit musean jali vuorrasij sijdan.
- Gåhtjtot muhtem vuorrasup ulmutjav skåvllåj bohtet subtsastihttjat.
- Válljit niellja dinga, majt dålusj ájge bárrin, makkár biktasijt adnin, gånå árrun ja majt sij barggin? Gåktu lej skåvllådille dalloj?
- Guoradallat makkár ieredusá lidjin merragátte ja duoddara gaskan
- Vuostasj klåssa histávrrån ij dárba guoradallat ienebuv gå makkár lej dille gå áhkko ja áddjá viesojga jali gå máttaráhkko ja máttaráddjá viesojga
- Dahkat vuosádusáv/biedjat gávåjt sæjnnáj ja guoradallat makkár ieredusá li dålusj ájge ja dálásj ájge gaskan
- Majt máná stáhkkin dålusj ájge?
- Dahkat dålusj stáganijt

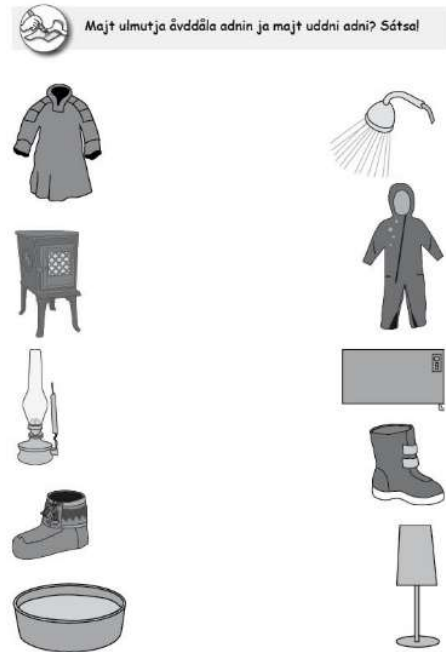
Dålusj ájgge

Gåktu dålusj ájgen viessun? Ájádallamkártav dagá.

Dålusj ájgge

Majt ulmutja ávddåla adnin ja majt uddni adni? Sátsel

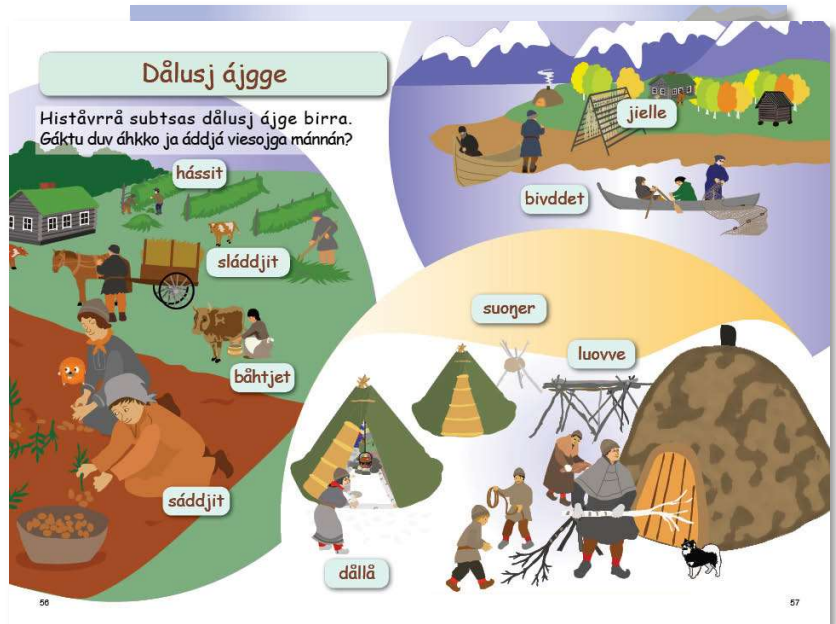
Dálusj ájgge (b. 58 – 59)

Ulmme:

- átsádit ja ávddánbuktet
gáktu ulmutja viessun avta-
guovte buolva dássta ávddála

Ságastallamtiemá:

- Gáktu ávdep ájge jahtin, gá ællim motávrrávuojána?
- Man guhkev gáláj jáhtet rásiin (hestajin) Måskes Strávvenjunnáj? Na tjuojga?

Praktihkalasj dájma:

- Jus la máhttelis, maná hiergijn jali hestajin vuodjemin

Dálusj vuojána

Biesskeda árkas vuojániit. Bieja vuojániit riehta sadjáj dan milta jus gulluji dálusj jali dálásj ájggáj.

58

Átsá tjiégagin bágojt.

h	i	e	r	g	g	e
g	i	r	d	d	e	r
g	b	u	s	s	a	á
r	d	á	i	g	v	s
g	v	i	e	h	m	s
b	i	j	l	l	a	e

rässe, hiergge, bussa, girrde, bijlla

Manen ávdep ájgen ællim bijla?

58

Dálusj vuojána

b.58

105

Bieskedimárkka: bielen 105

Dålusj skávllå ja ståhkusa (b. 60 – 61)

Ulmme: - åtsådit ja åvddånbuktet gåktu ulmutja viessun avta-guovte buolva dássta åvddåla

Ságastallamtiemá:

- makkár stågana miján lulun årrot, jus ejma ståganijt máhttám oassásin oasstet?
- Le gus dån iesj jali muitem berrahin gudi li dahkam ståganijt?

Praktihkalasj dájma:

- Dahkat ståganijt giergijs, skáltjojs, rissijt ja nav ájn

Dålusj ájge ståhkusa

Makkár ståhkusa dålen lidjin? Sátsa gávås tækstaj.

gárdde

bena

gierge

tjoarve

sjuohpan

rissebohttsu

60

Tjuorga gárdev, majt lijkku dahkat ietjat rissebohttsujda, jali fievsev majt dagá ietjat skáltjogusájda.

61

Bargo sinna (b. 72 – 73)

Ságastallantiemá:

- makkár bargo máhtti árrót, majn ulmusj sinna barggá?
- Makkár bargo árru oahppij mielas miellagiddis?

Praktihkalasj dájma:

- Oahppe galggi vuosedit makkár doajmma sujna I sinna. lehtjáda mánni.

Bargo sinna

Sátsa riehta nammadussaj.

skihppijsujtár basse bádnedáktár biesskediddje

72

Biesskeda ja lijmmi gávájt bládijs gánná ulmutja sinna barggi.

73

Bargo álggon (b. 74 -75)

Ságastallamtiemá:

- makkár bargo máhtti árrót majn ulmusj barggá álggon?
- Makkár álggobarggo árru oahppij mielas miellagiddis?

Praktihkalasj dájma:

Oahppie galggi vuorrolakkoj árrót fáron vuosedime makkár doajmma sujna l alggon. lehtjáda mánni. Jali gájkajda vatteduvvi rálla, muhtema li rállan áddján ja galggi vuosedit majt áddjá dahká.

Bargo álggon

Tjále bokstávajt ma vájlluji.

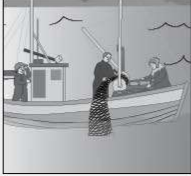
g _ _ n n _ b _ r g _ e

_ l l _ b _ r _ _ e

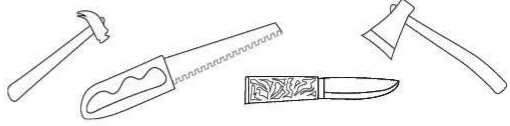

_ u _ l _ á _

74

Tjuorga ja bájnni ietjat álggobarggojt.

75